

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Bakalářská práce

2012

Filip Legát

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Filip Legát

Vliv protestantismu na demokracii v USA

Bakalářská práce

Praha 2012

Autor práce: **Filip Legát**

Vedoucí práce: **Doc. PhDr. Rudolf Kučera, CSc.**

Rok obhajoby: **2012**

Bibliografický záznam

LEGÁT, Filip. *Vliv protestantismu na demokracii v USA*. Praha, 2012. 70 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. Katedra politologie. Vedoucí bakalářské práce Doc. PhDr. Rudolf Kučera, CSc.

Abstrakt

Bakalářská práce „*Vliv protestantismu na demokracii v USA*“ se zaměřuje na podoby a vývoj vztahu mezi politikou a protestantismem na americkém území. Definuje zkoumanou konfesi s důrazem na její severoamerické formy. V pre-republikánské fázi země představuje puritánskou víru nejen jako determinanta politiky, ale i zdroj její legitimacy. V kapitole věnující se vzniku Spojených států zkoumá míru, jakou se protestantismus promítnul do jejich ustavení a budování. Z tohoto pohledu jsou rozebírány klíčové dokumenty Deklarace nezávislosti a Ústavy, jakož i výroky jejich tvůrců. Značný prostor je poskytnut americkému chápání přirozených práv a jeho religiózní dimenzi. Závěr práce patří partikulární tématice protichůdných interpretací Bible a jejich politických konsekvencí. Důsledky těchto rozdílných přístupů jsou znázorněny jak na střetu abolicionistů s obhájci otroctví, tak na sporu o vyučování evoluce na školách vedeném fundamentalisty a liberály. Práce se tak ve svém průběhu soustředí na působení protestantismu v řadě momentů zásadních pro americkou demokracii.

Abstract

The Bachelor thesis “The influence of Protestantism on democracy in the USA“ focuses on forms and development of the relationship between politics and Protestantism in the American territory. This thesis identifies the investigated confession with emphasis on North American forms. In preceding Republican era the Puritan faith is presented not only as the determinant of politics, but also as the source of its legitimacy. In the chapter dedicated to the establishment of the United States the measure of the protestantism influence on foundations and building is researched. From this point of view the key Documents of the Declaration of Independence and Constitution, also the comments of their creators are analysed. Significant space is provided to American understanding of natural rights and its religious dimension.

In conclusion, the thesis aims at particular themes of contradictory Bible interpretations and their political consequences. Implication of these different approaches are presented on the conflict between abolitionists and the slavery's defenders and also on the conflict about educating evolution on schools leaded by the fundamentalists and liberals. The thesis in its progress focuses on the impact of Protestantism in many crucial moments of American democracy.

Klíčová slova

Demokracie, Protestantismus, Náboženství, USA, Hodnoty, Puritanismus, Přirozená práva, Fundamentalismus, Deklarace nezávislosti, Otcové zakladatelé, Smlouva

Keywords

Democracy, Protestantism, Religion, USA, Values, Puritanism, Natural law, Fundamentalism, Declaration of Independence, Founding Fathers, Covenant

Rozsah práce: počet znaků (Úvod až Závěr, bez poznámek pod čarou) **120 464**

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 18. května 2012

Filip Legát

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval Doc. PhDr. Rudolfu Kučerovi, CSc. za veškerou pomoc, připomínky a cenné rady poskytnuté během tvůrčího procesu. Tato práce by v této podobě nevznikla bez Michaely Vlkové a Olgy Paluchníkové, které mi byly velmi nápomocny při překladu pasáží do anglického jazyka, za což jim náleží veliké díky. V neposlední řadě chci vyjádřit vděčnost své rodině, bez jejíž mnohostranné podpory by tento text nejspíše nikdy nespátřil světlo světa.

Institut politologických studií

Projekt bakalářské práce

Vypracoval: Filip Legát

Ročník: 2.

Akademický rok: 2010/2011

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Rudolf Kučera, CSc.

Datum odevzdání: 7.6.2011

Výběr tématu

Demokracie v USA je považována za velmi specifický systém, jehož vznik se odvíjel od zcela jedinečných podmínek. Tato unikátnost se vysvětluje jednak geografickou polohou, velikostí země či charakterem sousedních států, ale jedním z jejích klíčových aspektů je bezesporu i to, že Severní Amerika byla osídlována kolonisty, kteří se rozhodli odejít do Nového světa z náboženských důvodů. Obecně se tyto kolonisté označují za puritány, ale jejich struktura byla mnohem pestřejší a jednotlivá společenství se od sebe lišila. Společným znakem však bylo to, že se jednalo o protestanty. Práce se tedy zaměří na míru, jakou protestantismus ovlivnil politické zřízení nejprve v koloniích Nové Anglie a posléze také na to, jakou roli hrála víra obyvatel a Otců zakladatelů při konstituci samotných USA. Poslední kapitola pak bude věnována tomu, jak se onen protestantismus podepisuje pod charakter americké politiky dnes.

Zdůvodnění výběru tématu

Spojené státy jsou jedinou zemí, kde prezidentský systém skutečně splňuje znaky liberální demokracie. Zdůvodnění tohoto fenoménu je mnoho. Za jedno z nich je považováno právě to, že stát vznikl na hodnotových základech, které se odvíjí z protestantských představ a etiky, které hlásá. Cílem práce tedy bude prozkoumat, nakolik se tento faktor na charakteru společenského zřízení v USA opravdu projevuje a jak moc velkou úlohu tyto hodnoty hrály a hrají.

Metodologie

Použitou metodou bude jak deskriptivní, tak empiricko-analytický přístup, s jehož pomocí se práce pokusí nalézt odpověď na položené otázky. Tento přístup bude umožněn nastudováním literatury, která se k tomuto tématu váže. Díky studiu těchto pramenů a jejich následné analýze bude možno formulovat konečné výstupy práce.

Struktura zkoumané otázky

Práce bude mít několik částí. Po nezbytném úvodu poskytne základní vymezení protestantismu a jeho specifických znaků s důrazem na hodnoty, které hlásá. Poté bude následovat stručný popis jednotlivých denominací, které při osídlování Ameriky hrály stěžejní roli. Plynule se tak přejde k popisu toho, jakým způsobem se utvářely první samosprávy a nakolik se do nich promítnula protestantská orientace jejich obyvatel. Důležitým bodem bude popis toho, co bylo základem občanství v obcích a jak se poměry v rámci Nové Anglie lišily. Další část bude věnována vzniku Spojených států se zvláštním zaměřením na pojetí přirozených práv, jak jsou definována v Deklaraci nezávislosti. Bude zkoumáno, na čem toto pojetí přirozených práv stojí a co má za základ, od kterého se odvozuje. V poslední části bude pak práce posuzovat některé aspekty současné americké politiky, jejichž existence se často vysvětluje jako typický příklad toho, že protestantismus zastává v hodnotách americké demokracie důležitou úlohu i dnes. Bude popsáno, jak protestantské hodnoty působí na zahraniční politiku, roli prezidenta či jaké stanovisko zaujímají v politické diskuzi o etických otázkách typu potraty.

Cíl práce

Konečným cílem tedy bude prozkoumat, nakolik se protestantské náboženství a hodnoty z něho vyplývající podepsaly pod formu, v jaké se vyvíjela, v jaké vznikla a jakou dnes má americká demokracie. Záměrem bude zjistit, jestli se její jedinečnost dá vysvětlit působením silného vlivu protestantismu či ne.

Předpokládaná osnova práce

1. Úvod
2. Protestantismus
Základní vymezení a popis jednotlivých náboženských skupin (baptisté, kongregacionalisté, presbyteriáni, etc.)
3. Nová Anglie
Důraz zejména na podobu a ideové kořeny politických institucí
4. Vznik USA – Deklarace nezávislosti
5. Současnost
6. Závěr

Seznam předpokládané literatury:

Balmer, H., Winner, L.: *Protestantism in America*; New York: Columbia University Press; 2002. ISBN: 978-0-231-11131-7

Bercovitch, S.: *The Puritan origin of the American self*; New Haven; London: Yale University Press; 1975. ISBN: 0-300-02117-8

Dvořáková, V.: *Spojené státy americké: Společnost a politika*; Praha: Libri; 2002.
ISBN:
80-7277-141-8

Hamilton, A., Joy J., Madison, J.: *Listy federalistů: soubor esejí psaných na podporu nové Ústavy předloženém federálním Shromážděním 17.září 1787*; Olomouc: Univerzita Palackého; 1994. ISBN: 80-7067-390-7

Huntington, S.: *Kam kráčíš Ameriko? : Krize americké identity*; Praha: Rybka; 2005.
ISBN: 80-86182-87-8

Janda, K.: *Výzva demokracie: Systém vlády v USA*; Praha: Slon; 1998. ISBN: 80-85850-54-0

Jefferson , T.; koment. Krejčí M.: *Deklarace nezávislosti Spojených států amerických a Ústava Spojených států amerických: s komentáři Miloše Krejčího*; Praha: Otakar II.;2000. ISBN: 80-86355-24-1

Kidd, T.: *The Protestant interest: New England after Puritanism*; New Haven: Yale university Press 2004. ISBN: 9780300104219

Krejčí, O.: *Zahraniční Politika USA: ideje, doktríny, strategie*; Praha: Professional Publishing; 2009. ISBN: 978-80-7431-003-4

Lutz, D.: *Colonial Origin of The American Constitution*; Libery Fund inc.; 1998. ISBN: 9780865971578

Miller, W.: *Faith, Reason and Consent: Legislating Morality in Early American States (Law and Society)*; New York: LFB Scholarly Publishing; 2008. ISBN: 9781593322731

Raková, S.: *Dobrodruzi, puritáni a Indiáni v Novém světě*; Praha: Libri; 1998. ISBN: 80-85983-43-5

Shaw, M.: *Deset významných idejí církevních dějin: Kořeny evangelikální tradice*; Brno: Centrum pro výzkum demokracie a kultury; 2000. ISBN: 80-85959-70-4

Tindall, G.: *Dějiny Spojených států amerických*; Praha: Nakladatelství lidové Noviny; 2008. ISBN: 978-80-7106-588-3

Tocqueville, de A.: *Demokracie v Americe. I.*; Praha: Lidové noviny; 1992. ISBN: 80-7106-052-6

Wilson, J.: *Jak se vládne v USA*; Praha: Victoria Publishing; 1995. ISBN: 80-85605-70-8

Periodická literatura:

Baumgartner, J., Francia, P., Morris, J.: *A Clash of Civilizations? The Influence of Religion on Public Opinion of U.S Foreign Policy in the Middle East*; *Political Research Quarterly* Vol. 61, No. 2 (Jun., 2008), pp. 171-179
URL: <http://www.jstor.org/stable/20299723>

Bendroth, N.: *Do The Puritans Still Matter? What Congregational History Has to Say about American Democracy?*; *International Congregational Journal*; Vol.8 Issue 2; (Fall 2009); pp.13-19. ISSN: 14722089
URL:<http://search.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=47853328&lang=cs&site=ehost-live>

Brown, K.: *Puritan Democracy: A Case Study*; *The Mississippi Valley Historical Review*; Vol. 50, No. 3 (Dec., 1963), pp. 377-396
URL: <http://www.jstor.org/stable/1902603>

Calfano, B., Djupe, P.: *God Talk: Religious Cues and Electoral Support*; *Political Research Quarterly*; Vol. 62, No. 2 (Jun., 2009), pp. 329-339
URL: <http://www.jstor.org/stable/27759871>

Greenwalt, K.: *Secularism, Religion, and Liberal Democracy in the United States*; *Cardozo Law Review*; Vol.30, No.6 ; (Jun 2009), pp. 2383-2400. ISSN: 02705192
URL:<http://search.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=43860569&lang=cs&site=ehost-live>

Chollet, D., Lindberg, T.: *A Moral Core for U.S. Foreign Policy*; *Policy Review*; No.146; (Dec2007/Jan2008); pp.3-23. ISSN: 01465945
URL:<http://search.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=27827763&lang=cs&site=ehost-live>

Kessler, S.: *Tocqueville's Puritans: Christianity and the America Founding*; *The Journal of Politics*; Vol. 54, No. 3; (Aug., 1992), pp. 776-792. ISSN:
URL: <http://www.jstor.org/stable/2132311>

Miller, J.: *Direct Democracy and the Puritan Theory of Membership*; The Journal of Politics; Vol.53, No.1; (Feb1991), pp. 57-74. ISSN: 00223816

URL: <http://www.jstor.org/stable/2131720>

Ning, K.: *Puritanism and Its Impact upon American Values*; Review of European States; Vol.1, No.2; (Dec 2009); pp.148-151. ISSN: 19187173

URL: <http://search.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=49547374&lang=cs&site=ehost-live>

Olson, L., Warber A.: *Belonging, Behaving, and Believing: Assessing the Role of Religion on Presidential Approval*; *Political Research Quarterly*; Vol. 61, No. 2; (Jun., 2008), pp. 192-204

URL: <http://www.jstor.org/stable/20299725>

Osgood, H.: *The Political Ideas of the Puritans*; *Political Science Quarterly*, Vol. 6, No. 1; (Mar., 1891), pp. 1-28

URL: <http://www.jstor.org/stable/2139228>

Osgood, H.: *The Political Ideas of the Puritans II.*; *Political Science Quarterly*, Vol. 6, No. 2 (Jun., 1891), pp. 201-231

URL: <http://www.jstor.org/stable/2139374>

Internetové zdroje:

www.gallup.com

Obsah

OBSAH	1
ÚVOD.....	2
1. PROTESTANTISMUS – ZÁKLADNÍ VYMEZENÍ.....	4
1.1 REFORMACE JAKO REAKCE.....	4
1.2 KALVÍN A RENESANCE INSTITUCÍ	6
1.3 ANGLICKÁ REFORMACE.....	8
1.4 PURITANISMUS	9
1.5 VYBRANÉ PROTESTANTSKE DENOMINACE A PROBLEMATIKA REVIVALŮ	12
1.5.1 KONGREGACIONALISTÉ	13
1.5.2 PRESBYTERIÁNI	14
1.5.3. BAPTISTÉ	15
1.5.4 METODISTÉ	15
1.5.5 KVAKERŮ	16
2. POLITICKÉ IDEJE PURITÁNŮ A JEJICH VÝVOJ	18
2.1 SMLOUVA JAKO ZÁKLADNÍ KÁMEN	18
2.2 SVOBODA A AUTORITA	22
2.3 KONCEPCE OBČANSTVÍ A JEJICH VÝVOJ.....	23
2.4 POLITICKÉ INSTITUCE PURITÁNŮ	27
3. NÁBOŽENSTVÍ A KONSTITUCE USA.....	29
3.1 NÁBOŽENSKÉ KONOTACE DEKLARACE NEZÁVISLOSTI	31
3.2 NÁBOŽENSTVÍ A IDENTIFIKACE S REVOLUČNÍM BOJEM	35
3.3 CIVILNÍ NÁBOŽENSTVÍ.....	38
3.4 SYSTÉM BRZD A PROTIVAH.....	39
3.5 ÚSTAVA A NÁBOŽENSTVÍ – PRVNÍ DODATEK	42
4. NÁBOŽENSTVÍ A POLITIKA V DALŠÍM VÝVOJI USA	46
4.1 OTROCTVÍ OD DOB VZNIKU USA PO OBČANSKOU VÁLKU	47
4.2 KŘESŤANSKÉ KOŘENY ABOLICIONISMU A OBHAJOBY OTROCTVÍ.....	48
4.2.1 BIBLE PROSTŘEDKEM OSPRAVEDLŇOVÁNÍ OTROCTVÍ.....	49
4.1.2 BIBLE V RUKOU ABOLICIONISTŮ	51
4.4 FUNDAMENTALISMUS	54
4.5 SCOPESŮV PROCES	56
ZÁVĚR	60
SUMMARY	62
POUŽITÁ LITERATURA.....	63

Úvod

Spojené státy Americké by nevznikly bez Evropy. Neodmyslitelně patří do západní civilizace, na formování jejíž identity se značně podílejí. Už od počátku je k Evropě vážou pevná civilizační, kulturní, jazyková a náboženská pouta. Přesto je geneze americké státnosti v mnohém naprosto jedinečná. Tato specifická postavení Spojených států je záležitostí sáhodlouhého původu. Jednou ze základních příčin jejich výjimečnosti je skutečnost, že svůj vznik přičítají na vrub evropské kolonizaci. Byli to Evropané, kdo zalidnil Ameriku a byli to jejich potomci, kdo dal povstat americkému národu. Skladba přistěhovalců byla pro tvorbu americké identity zásadní. Přicházející Evropané byli nejrůznějšího ražení, ale jedno měli z drtivé většiny společné - protestantské vyznání. Formy této konfese se tak na americkém území usazovaly jedna vedle druhé, bez toho aniž by jedna z nich získala převahu nad ostatními. Vytvořilo se tak nesmírně pluralitní náboženské klima, jehož unikátnost se projevila nejprve v koloniální, poté v konfедераční a nakonec ve federální politice. Cílem bakalářské práce je prozkoumat korelaci mezi protestantskou vírou a vývojem demokracie ve Spojených státech Amerických.

Práce bude primárně deskriptivní, formulace východisek bude zajištěna využitím empiricky-analytického přístupu k použité literatuře a dokumentům. První část práce poskytne vhled do protestantismu, definuje teologii a načrtne jeho vývoj se zvláštním důrazem na elementy vztahující se k prvním americkým osadníkům – puritánům. Prostor bude věnován zejména Kalvínovým představám o soužití státu a církve, ježto byly puritány významně přejaty. Posléze bude skrze popis nejdůležitějších denominací podán i nástin dalšího vývoje náboženství v koloniální Americe.

Ve druhé části se pozornost přesune na puritánskou praxi aplikování teologie do politiky. Vliv puritánské víry bude ilustrován na pojetí smlouvy, svobody a autority, vývoji koncepce občanství a podobě politických institucí. Třetí kapitola se už bude věnovat samotnému vzniku Spojených států a jejich osamostatnění se na Velké Británii. Zkoumány budou projevy protestantismu na pojetí přirozených práv, charakteru Deklarace nezávislosti, ústavy a jejího prvního dodatku. Náboženství bude představeno jako instrument revoluce a politické řešení občanského soužití při nejednotnosti náboženských přesvědčení bude osvětleno na Bellahově konceptu civilního náboženství.

Poslední část se bude vzhledem k omezenému formátu bakalářské práce od projektu odlišovat svým zaostřením na jeden konkrétní teologický aspekt protestantismu, jímž je interpretace Bible. Nejprve půjde v otázce otroctví o konfrontaci abolicionistického výkladu Bible s otrokářskou obhajobou založenou na jiném chápání téže knihy. Poslední položkou práce se stanou politické dopady vzniku fundamentalismu, jež budou zdokumentovány na Scopesově případu. Oba příklady poslouží jako exkurz do vlivu náboženství na tvarování americké demokracie, jak co se týče jejich vlastní problematiky, tak jiných obecnějších tendencí. Závěr bude patřit zhodnocení politické role protestantismu ve zkoumaných obdobích a popisovaných momentech.

Práce si klade tyto výzkumné otázky: Jak se puritánská forma protestantismu podepsala pod podobou koloniálních institucí Nové Anglie? Byly vznik a formování Spojených států signifikantně ovlivněny protestantským náboženstvím? Jak se zde případně projevila konfesní roztříštěnost? Má přístup k interpretaci Bible potenciál vysvětlit některé zásadní události americké politiky?

Během řešení práce jsem vycházel převážně ze zahraniční literatury. Jako cenné se ukázaly internetové zdroje, seskupující na jednom místě jinak obtížně dostupné historické dokumenty. Práce obzvláště ve své třetí části hojně oplývá citacemi politických osobností. V případě nedostupnosti adekvátního českého překladu jsou tyto pasáže tlumočeny svépomocí. Pro svůj význam pro obsah práce jsou řazeny jako integrální součást textu, ne tedy jako poznámky pod čarou.

1. Protestantismus – základní vymezení

Než se blíže podíváme, jakou roli zastával protestantismus ve vztahu k americkým politickým institucím, jejich vzniku a politickému životu americké společnosti obecně, je nutné přiblížit si, o jaký proud křesťanského náboženství se vlastně jedná. Ve zkratce lze říci, že jde o produkt reformace. Do jeho rodiny náležel a náleží široký okruh mnohdy velmi rozdílných církví. Nalezneme tu jak anglikánskou církev, luterány, kalvinisty, tak třeba baptisty, metodisty či kvakery.

Reformní tendence nalezneme již u Johna Wicleffa či Jana Husa. Jejich učení se sice vyznačovala jistými reformními znaky, ale rozmach hnutí jako takového je spjat až s prvními desetiletími 16. století. Základní styčné body, jež mají veškeré protestantské denominace společné, jsou zhruba tyto: „*Bible jako zdroj doktríny církevní praxe (Sola scriptura), spasení skrze víru v Ježíše Krista (sola fide) a kněžství všech věřících.*“¹ Dalším rozdílem oproti katolické církvi je odmítání transsubstance, očistce a především autority papeže.² Jedná se vlastně o jakýsi návrat k prvotní, apoštolské, církvi. Nesporně je zde patrna inspirace renesancí a humanismem, protože podobně jako tyto myšlenkové proudy, i reformace se obracela do minulosti.

Nezbytně se k ní váže několik jmen. Nejfrekventovaněji zmiňovaným je německý mnich Martin Luther, jenž v podstatě nastartoval proces, který dočista změnil nejen náboženské, ale i politické poměry celého křesťanského světa. V těsném závěsu za ním se nalézá o něco mladší francouzský humanista Jan Kalvín, na kterého se vzhledem k jeho enormnímu působení na americké puritány zaměříme podrobněji. Nejprve však několik slov o reformaci samotné.

1.1 Reformace jako reakce

Reformace se na scéně objevila z jednoho prostého důvodu, a sice proto, že stav církve byl více než neutěšený. Praktiky, proti kterým pozvedal už dříve hlas Hus a jiní nejen že nevymizely, naopak se ještě prohloubily. Typickým znakem doby se tak stali bojovní renesanční papežové. Na vysoká místa v církevní hierarchii jmenovali své nelegitimní potomky, které už mnohdy ani nezapírali,³ a spíše než církev vedli vojska,

¹ Melton, J. (2005). *Encyclopedia of Protestantism*. New York: Facts on File, s. 11.

² Tamtéž, s. 11.

³ North, J. (2000). *Dějiny církve od Letnic k dnešku*. Praha: Návrat domů, s. 143.

jako například Julius II. Jen se tak završila proměna role Pontifika z pastýře církve, v politika. Jak píše s využitím citátu lorda Actona Tory Lane: „*Potvrdila se platnost výroku, že absolutní moc absolutně korumpuje.*“⁴ Problém netkvěl jen v osobě papeže, využívajícím úřad jemu svěřený jako klasický mocenský aktér. Sekularizace se dotýkala všech pater církevních struktur.⁵ S církevními úřady se čile obchodovalo a jejich držitelé byli leckdy všechno, jen ne nositeli křesťanských ctností. Tyto nešvary ve spojitosti s ohromným bohatstvím a různorodými privilegii zákonitě vyvolávaly nevoli. Situace, kdy klérus parodoval sám sebe – někteří kněží ani nebyli schopni odsloužit latinskou mši, což pěkně dokládá jisté německé rčení Affen – Pfaffen, opice – kněží,⁶ musela logicky dospět k určité katarzi. Komplexnost podnětů samozřejmě nelze redukovat na tento stručný výčet faktorů, přesto je na místě předpokládat, že puristické úsilí reformace vyvěrá do značné míry právě odtud.

To, že se církev zpronevěřila své původní funkci a odchýlila se od starostí o duchovní záležitosti k materiálním, světským a především mocenským zájmům, vytvořilo podhoubí pro vznik protestantské víry. Byl to papež Lev X, jenž vydal impulz k zažehnutí plamene reformace, který se pak přehnal napříč Evropou. Roku 1517 se mu nedostávalo peněz na dostavění Svatopetrské baziliky v Římě, proto ve spolupráci s mohučským arcibiskupem znovu zahájil prodej odpustků.⁷ Zpětnou vazbou bylo ono známé zveřejnění 95 tezí doposud neznámého wüttemberského profesora bohosloví Martina Luthera. Přestože text nebyl nikterak zvlášť buřičský,⁸ vyvolal obrovský rozruch a Luther díky němu nastoupil na cestu definitivního rozchodu s katolickou církví. Papežství nazýval „*římskou tyranii*“ či „*římským diktátorstvím.*“⁹ Vadilo mu, že papežové zaváděli nové články víry a rituály, které neměly pražádnou podporu v Písmu.¹⁰ Největším trnem v oku byla Lutherovi papežova neomezená moc nad církví, především privilegium rozhodovat o interpretaci Bible a z toho plynoucí absolutní pravomoc nad veškerým křesťanstvem. To kolidovalo s Lutherovým učením o kněžství všech věřících. Luther se tak dostal do pozice útoku na církevní hierarchii jako takovou. Lutherova teologie zdůrazňovala vztah mezi věřícím a Bohem, jejich přímou osobní

⁴ Lane, T. (1999). *Dějiny křesťanského myšlení*. Praha: Návrat domů, s. 134.

⁵ Shaw, M. (2000). *10 významných idejí církevních dějin: Kořeny evangelikální tradice*. Brno: Centrum pro výzkum demokracie a kultury

⁶ North, J. (2000). *cit.d.*,s. 149.

⁷ Shaw, M. (2000). *cit.d.*,s. 14.

⁸ Lane, T. (1999). *cit.d.*,s. 141.

⁹ Wolin, S. (2007). *Politics and Vision: Continuity and Innovation in Western Political Thought*. Princeton University Press, s. 131.

¹⁰ Tamtéž, s. 131.

komunikaci. „*Všechno, co stojí mezi Bohem a člověkem má být eliminováno, jedinými pravými prostředníky vztahu jsou Kristus a Písmo.*“¹¹ Nad individuálním svědomím věřícího nemají moc žádné úřady a instituce, ať už světské nebo duchovní. Abychom se nezmýlili, Luther své teze zaměřoval výlučně na církev, demokratizační tendence v žádném případě nehodlal vztahovat na království tohoto světa – ani nemohl, kvůli své existenciální závislosti na podpoře německé šlechty. Ukázal však možnou cestu, po které se dále vydali jiní.

1.2 Kalvín a renesance institucí

Kalvín patří k druhé generaci reformátorů. Pokud bychom měli vyjádřit, či myšlenky nejvíce zaznívaly u amerických puritánů a později protestantů, zcela jistě vyřkneme Kalvínovo jméno. Potkáváme ho u presbyteriánů, kongregacionalistů, baptistů i metodistů,¹² tedy denominací, které byly a jsou hojně zastoupeny v Severní Americe. Podle Hutchinsona jsou americké náboženské kořeny nejméně z 90% kalvinistické.¹³ Dopady jsou zřetelné jak v teologii (predestinace), tak v politickém myšlení, inspirovaném Kalvínovým pojetím institucí, jak ho předestřel ve stejnojmenném díle, ústředním pro americké puritány.¹⁴ Predestinace je u Kalvína logickým vývodem z jeho skeptického pohledu na člověka, jehož přirozenost je natolik zkažena, že o své vůli nemůže nijak dosáhnout spasení. To poskytuje jedině Bůh, ovšem pouze těm, které předem vyvolil.¹⁵ V kalvinisticky orientovaných společnostech panovalo přesvědčení, že vyvolení se dají rozpoznat podle toho, že je jim v životě požehnáno, tedy, že se jim materiálně daří a jejich život nese známky viditelných hříchů. „*Bůh kalvinistů nechtěl na svých věrných jednotlivé dobré skutky, nýbrž trvale vysluhovanou svatost, vystupňovanou v systém.*“¹⁶ Pohled touto optikou byl různě intenzivní v závislosti na teologických partikulárnostech. Jak víme, tento aspekt kalvinismu přivedl Maxe Webera k jeho slavné tezi o vzniku kapitalismu. Výklad Kalvína někdy bývá soustředěn na koncept predestinace, zatímco ostatní neméně

¹¹ Wolin, S. (2007). *cit.d.,s.134.*

¹² Melton, G. (2005). *cit.d.,s. 117.*

¹³ Kennedy, S. (2007) *God and Country: America in Red and Blue.* Waco, TX: Baylor University Press, s. 35.

¹⁴ Osgood, H. (1891). *The Political Ideas of the Puritans I.* Political Science Quarterly. Vol. 6, č. 1, s. 3.

¹⁵ Melton, G. (2005). *cit. d.,s. 119.*

závažné prvky jeho teologie bývají opomíjeny. E.Domeurge vidí predestinaci nikoli jako základ budovy, ale svorník držící její oblouky.¹⁷

Vztah církve a státu u Kalvína nezůstává na okraji. Kalvínova církev vůbec není apolitická. Kalvínovi se luterská církev stále více jevila jako „zranitelná vůči politickému tlaku.“¹⁸ Řešením byl systém dvou provázaných mocí, každá zabývající se odlišnou sférou, avšak spojených ve svém účelu – uchování Božího řádu. Církev měla dbát o věřící, stát zase pečovat o občany a rozvíjet jejich občanské ctnosti a zároveň chránit církev: „*slouží k tomu (politická moc), aby...mezi lidmi vládla lidskost.*“¹⁹ Vrchnost měla dbát ale i na „*svatosť*“ a v pozdějších vydáních Institucí (po německé selské válce) dokonce nalezneme i obraty jako: „*má podporovat a ochraňovat vnější stránku uctívání Boha, bránit zdravé učení zbožnosti a stav církve.*“²⁰ Bránit neznamená určovat. Zákony státu se nerovnalý zákonům Božím: „*Svědění nesmí být poslušno státních zákonů, svědomí má pouze jediného vládce, Krista, a je spravováno jediným zákonem, zákonem evangelia.*“²¹

Kalvín se chtěl vyhnout dvojímu nebezpečí. Jednak nastaly případy, kdy radikální sekty naprosto odmítly světskou autoritu vládce, učinivše tak ve jménu křesťanské svobody. Zde se na mysli vytanou v prvé řadě Münsterovi anabaptisté. Na druhou stranu se chtěl vyvarovat možnosti, že by naprosté přenesení politické autority na moc sekulární v luterském smyslu mohlo ohrozit církev samotnou.²² Jedním ze základních předpokladů úspěchu proto byla depersonalizace moci. Pastor i příslušník magistrátu (Kalvínovo myšlení je nutno zasadit to kontextu Ženevy, kde působil) byli oba podřízeni zákonu. Pastor se měl striktně držet Písma, světský vládce zákonu. Subjekty jim podřízené byly zavázány ve vztahu k institucím, které zastupovali, ne k nim samotným.²³ Kalvín tak znovu objevuje důležitost institucí, čímž se jakoby navrácí zpět k církvi katolické, ovšem odosobněním úřadu se od ní zásadně odlišuje. Je to odvozeno od Kalvínova náhledu na obec. Kalvínův člověk je podřízen dvojímu řádu. Je součástí církve a zároveň patří do řad občanů. Oba články jsou institucionálně odděleny

¹⁶ Loužek, M. (2010). *Protestantská etika a duch kapitalismu*. Politická ekonomie, s. 696. Dostupné z: <http://www.vse.cz/polek/abstrakt.php3?IDcl=755> (Poslední přístup 2.4.2012)

¹⁷ Calvin, J. (1951). *Instituce učení křesťanského náboženství*. Praha: Komenského evangelická fakulta bohoslovecká, s. 13.

¹⁸ Wolin, S. (2007) *cit.d.*, s. 150.

¹⁹ Wernisch, M. (2011). *Politické myšlení evropské reformace*. Praha: Vyšehrad, s. 238.

²⁰ Tamtéž, s. 241.

²¹ Calvin, J. (1951). *cit.d.*, s. 257.

²² Wolin, S. (2007). *cit.d.*, s. 154.

²³ Wolin, S. (2007). *cit.d.*, s. 167.

a mají odlišné úkoly, ale navzájem nezůstávají netečné. O oddělení církve od státu se v žádném případě hovořit nedá, ale o jistý posun se už jedná. Kalvínovo uvažování tak můžeme spatřovat jako určitý kompromis mezi ideály Luthera a praxí katolické církve té doby.

Zastavíme se ještě u jednoho prvku kalvinismu. Depersonalizace světských i církevních úřadů a nastolení autority institucí má sloužit k uchování řádu ve společnosti, ta jinak nemůže správně fungovat. Dodržování této autority je nezbytné. Jelikož však lidé poslouchají autority kvůli zachování řádu, mohou je ze stejného důvodu i neposlechnout.²⁴ Pokud se osoba reprezentující instituci zpronevěří svému úřadu, pastor kupříkladu káže heretické bludy v nesouladu s Písmem, potažmo světský vládce jedná v rozporu s právem, vzniká zde právo na odpor: „*Pozemští se totiž zřikají vlastní moci, povstávajíce proti Bohu. Ba nejsou pak vůbec hodni, aby byli počítáni mezi lidi. Spíše se sluší plivnout jim do tváře, než je uposlechnout.*“²⁵ Tuto ostrou formulaci Kalvín zjemňuje, když připouští neustálou platnost zásady, že člověk „*nemůže povstat proti vrchnosti, aniž by zároveň nepovstal proti Bohu.*“²⁶ Východisko pak Kalvín vnímá v patřičných institucích, které sjednají nápravu. Kalvín tak vedle magistrátu, kde budou přítomni i církevní laici, akcentuje i význam aristokracie (například ve formě generálních stavů).²⁷ Kalvín se snažil nalézt ideální rozvrstvení moci mezi církví a státem. Záhy uvidíme, jak moc puritáni přetavili výsledek jeho pátrání do praxe.

1.3 Anglická reformace

Drtivá většina prvních amerických kolonistů pocházela z britských ostrovů. Hlavním důvodem ale nebyla geografická determinace. Označení puritán je odvozeno z anglického „purify“ tedy očistit. A v případě puritánů šlo o jejich záměr purifikovat anglikánskou církev. Ta je sice běžně počítána mezi protestantské denominace, ale podíváme-li se na příčiny jejího vzniku a její praxi, spatříme důvody vedoucí k puritanismu. Ke startu anglického protestantismu totiž zprvu nevedly duchovní, ale i politické pohnutky Jindřicha VIII. To se projevilo i na charakteru anglikánské církve. Jindřich VIII. kvůli svému rozvodu s Kateřinou Aragonskou vydal v letech 1533 a 1534

²⁴ Wolin, S. (2007). *cit.d.*, s. 169.

²⁵ Wernisch, M. (2011). *cit.d.*, s. 308.

²⁶ Tamtéž

²⁷ Tamtéž

sérii zákonů, které ho ustavily hlavou církve v Anglii.²⁸ S věroukou tento krok neměl co dělat. „*Papeže pouze nahradil král.*“²⁹

Postupem času ale bylo do církevního života včleňováno stále více prvků, které už nesly skutečně protestantský punc. O tom svědčí i Kniha společných modliteb (Book of Common Prayer), jež vešla v platnost v polovině 16. století a nařízení, aby farnosti měly anglické Bible.³⁰ Následná rekatolizace iniciovaná Marií I. Tudorovou se snažila toto směřování zvrátit, ale bez úspěchu. Na trůnu byla vystřídána Alžbětou I. za jejíž vlády se anglikánská církev stabilizovala. Bylo přijato Třicet devět článků víry, které utvořily jádro anglikánského učení. Přes zřetelné promítnutí se kalvinismu do tohoto kréda šlo o kompromis, se kterým nebyli zdaleka všichni spokojeni. „*V anglikánské církvi zůstalo příliš mnoho prvků středověkého katolictví. Bylo třeba církev od těchto pozůstatků očistit (purify).*“³¹ Vynaložené úsilí však nevedlo k viditelné změně, panovník se nehodlal vzdát kontroly církve a otevřít ji presbyternímu zřízení.³² S nástupem Jakuba I. začali být navíc puritáni opět perzekuováni.³³ Až do éry Olivera Cromwella se puritánské snahy setkávaly s razantním odmítnutím, proto vzešla myšlenka, začít někde s úplně čistým štítem. Někde, kde by žádné mocenské struktury nekladly meze pro realizaci jimi proklamovaného přístupu. Pobřeží Nové Anglie se přímo nabízelo.

1.4 Puritanismus

Americký protestantismus své stěžejní myšlenkové zdroje ukrývá právě v puritanismu, v jehož genech byly obsaženy podmínky pro vznik rozličných náboženských proudů, jež postupem doby vyústily v další a další protestantské denominace. Inklinace Američanů ke komunikaci prostřednictvím biblického výraziva

²⁸ Melton, G. (2005). *cit.d.*, s. 149.

²⁹ North, J. (2000). *cit.d.*, s. 163.

³⁰ Tamtéž, s. 164.

³¹ Tamtéž, s. 167.

³² Melton, G. (200). *cit.d.*, s. 150.

³³ Kang, N. (2009). *Puritanism and Its Impact upon American Values*. Review of European States. Vol.1, č.2, s. 148.

a skrze křesťansky zabarvenou rétoriku je známá. Využívání biblické symboliky bylo pro puritány něčím naprosto přirozeným. Oporou pro vyvázání se ze svazku se Starým světem jim bylo Písmo. V něm hledali potřebné analogie, které by ospravedlnily jejich počínání. Emigraci do Nového světa bylo nutno odůvodnit a členy kongregace semknout kolem určité ideje. „*Tak se v puritánské imaginaci Anglie stala Egyptem, Atlantický oceán Rudým mořem, americká divočina jejich vlastní zaslíbenou zemí Kanán a puritáni novým Izraelem.*“³⁴ Vyvedení Izraelského národa z Egypta posloužilo puritánům jako předobraz pro jejich nadcházející eskapádu. Cesta přes oceán nebyla bezpečným podnikem. Nezanedbatelná část pasažérů na moři zahynula, oběti si vyžádaly i kruté novo-anglické zimy, kolonistům často reálně hrozila smrt hladem. Důvody jejich exodu z Británie nebyly ekonomické, puritáni většinou náleželi ke vzdělané střední třídě.³⁵ To, že byli ochotni podstoupit veškerá rizika s plavbou a životem v neznámém prostředí spojená, dokládá, že majoritní podíl na motivaci k přesunu do neznáma měla jejich víra. Byla motivací i cílem kolonizace.³⁶

Když se roku 1630 ke břehům Nové Anglie blížily lodě převážející zhruba tisícovku budoucích osadníků kolonie Massachusetts, pronesl na lodi Arbella jejich vůdce John Winthrop kázání známé jako „*Model křesťanské charity,*“³⁷ jehož osudem bylo stát se krédem nejprve puritánů samotných a posléze i sekularizovaných Spojených států amerických. „...*proto se musíme považovat za město na hoře. Oči všech lidí budou upřeny na nás.*“³⁸ Nová Anglie se měla stát majákem pro zbytek světa.³⁹ Puritánskou vidinu nové společnosti, pro jejíž vytvoření americká divočina představovala tu nejlepší možnou základnu, v tomto momentě nemůžeme vnímat jako separatistický projekt. Šlo o start nové vize, která měla konečně dostat prostor a jejímž cílem bylo předvést Starému světu, že může existovat ono příslovečné „město na hoře“, jakýsi ideál uspořádání věcí lidských na této zemi. Na puritánský projekt v Nové Anglii nelze pohlížet bez transatlantického kontextu. Samotný název Nová Anglie říká, že puritáni se

³⁴ Kennedy, S. (2007). *cit.d.*, s. 27.

³⁵ Confortl, J. (2000). *Saints and Strangers: New England in British North America*. Baltimore, MD, USA: Johns Hopkins University Press, s. 2.

³⁶ Butler, J. (2000). *Religion in First Colonies*. Cary, NC, USA: Oxford University Press, s. 31.

³⁷ Tamtéž, s. 32.

³⁸ Confortl, J. (2000). *cit.d.*, s. 2.

³⁹ Balmer, R; Winner L. (2002). *Protestantism in America*. New York: Columbia University Press, s. 13.

ani zdaleka nezřekli vazeb se svou domovinou.⁴⁰ Nová Anglie měla posloužit jako laboratoř⁴¹ a výsledky tammích pokusů měly přesvědčit starou Anglii, že nový směr je ten pravý. „*Nebyli izolacionisté*“ a „*na rozdíl od Židů se těšili na den, kdy se budou moci vrátit do reformovaného Egypta.*“⁴² Amerika měla posloužit jako dočasný úkryt. Nešlo o ústup, nýbrž o obchvat.⁴³ „*Úspěch Nové Anglie by znamenal návrat do té staré.*“⁴⁴

Mezi nejdůležitější pilíře puritánské víry podle Kanga patřilo přesvědčení, že „*člověk musí být bohabojný a pracovitý*“ a dále že „*člověk nemůže dosáhnout spásy skrze skutky, pouze Bůh určuje, kdo bude spasen.*“⁴⁵ Učení o predestinaci mělo široké praktické dopady jak na církevní, tak politický život obce, přičemž tyto byly po ženevském vzoru silně provázány. Věřící sice nemohli ovlivnit to, zda budou spaseni, ale puritáni věřili, že Boží milost se promítne do životů těch, kteří byli vyvolení ke spáse tak, že to bude viditelné i lidem. Tito vyvolení byli nazýváni jako tzv. svatí. Z jejich řad se pak rekrutovaly vedoucí kádry církevní i politické samosprávy. Napřič jednotlivými osídleními však panovaly rozdíly, nemůžeme jednoduše generalizovat, nicméně dále v práci se pokusíme postihnout tendence, které byly pro Novou Anglii příznačné. Za zcela kruciální lze považovat bezprecedentní samostatnost jednotlivých sborů – kongregací. Puritáni mohli na novém území začít od píky, měli možnost plně rozvinout své teorie církevní samosprávy, které se jim nepodařilo aplikovat v mateřské anglikánské církvi. Tato tabula rasa prázdného území⁴⁶ způsobila, že ony teorie nabyly mnohých podob. Nezpochybnitelným faktorem byla bezesporu vzdálenost oddělující východní pobřeží Severní Ameriky od britských ostrovů. Výstižným je příklad anglikánské církvi ve Virginii. Farní rady se zde vyznačovaly větší autonomií a rozhodovaly i o záležitostech, které by v Anglii v jejich kompetenci neležely.⁴⁷ Už to nám napovídá, jaké nedozírné obzory se otevíraly pro puritánské ideály. Oficiálně byly sice kolonie stále pod kontrolou anglikánské církve, ale například v případě Massachusetts šlo jen o čistou formalitu.⁴⁸

⁴⁰ Confortl, J. (2000). *cit.d.*, s. 3.

⁴¹ Balmer, R.; Winner, L. (2002). *cit.d.*, s. 13.

⁴² Kagan, R. (2006). *Dangerous Nation: America's Place in the World, from it's Earliest Days to the Dawn of the 20th Century*. New York, USA: Alfred A Knopf, s. 8.

⁴³ Tamtéž, s. 8.

⁴⁴ Tamtéž, s. 8.

⁴⁵ Kang, N. (2009). *cit.d.*, s. 149.

⁴⁶ Balmer, R; Winner, L. (2002). *cit.d.*, s. 14.

⁴⁷ North, J. (2000). *cit.d.*, s. 215.

⁴⁸ Osgood, H. (1891). *cit.d.* s. 17.

Nedílnou součástí puritánského obrazu světa byla hříšná podstata člověka vzešlá z Adamova prvotního hříchu.⁴⁹ Považovali ji za neměnnou, ovšem o to více akcentovali význam vzdělávacích institucí, které měly člověku poskytnout zázemí a potřebnou výbavu pro to, aby se vyhnul nesprávným činům a chybným úsudkům. Hlavním úkolem edukace byla „*křesťanská výchova a růst*.“⁵⁰ Vlajkovou lodí vzdělávacích prostředků se stala Bible. Vzdělání sloužilo primárně k naplnění protestantského požadavku dostupnosti slova Božího všem, nejen privilegovaným (kněžským) vrstvám. Univerzity Cambridge, Harvard, Yale a další mají svůj původ v touze učinit této ideji za dost.

1.5 Vybrané protestantské denominace a problematika revivalů

Po definování puritanismu můžeme přejít k protestantským denominacím, postupně se na americkém území objevujícím. K severoamerické náboženské pluralitě, jak ji známe i dnes, vedly mimo jiné dva faktory. První z nich už by popsán dříve, samostatnost jednotlivých sborů společně s geografickou vzdáleností způsobily, že v doktrínách těchto společenství se začaly objevovat odchylky. Druhá nezpochybnitelná příčina se ukrývala v neustálých přistěhovaleckých vlnách, jež s sebou přinášely stále nové a nové náboženské skupiny dostávající se tak do vzájemných interakcí s už zavedenými církevními útvary. Došlo k „*hluboké transformaci původních přistěhovaleckých (církevních) forem*.“⁵¹ K žádné koloniální církvi se k roku 1770 nehlásilo více než 20% všech věřících.⁵²

K americkému protestantismu se neodmyslitelně váží tzv. probuzení, neboli revivaly. Šlo o vlny nenadálého vzednutí zájmu o víru, během nichž docházelo k četným obrácením a oživením stagnujícího náboženského života. V jejich důsledku rostlo členství v církvích, přičemž obvykle znatelně profitovaly církve nové, netradiční. První velké probuzení nastalo ve 30. letech a 40. letech 18. století a jeho hybateli se stali emotivní kazatelé Jonathan Edwards a George Whitfield.⁵³ Kázali na otevřených prostranstvích a svými poselstvími dokázali přitáhnout davy. Účastníci

⁴⁹ Kang, N. (2009). *cit.d.*, s. 151.

⁵⁰ Tamtéž, s. 151.

⁵¹ North, J. (2000). *cit.d.*, s. 232.

⁵² Butler, J. (2000). *cit.d.*, s. 54.

⁵³ Tindall, G; Shi, D. (1998). *Dějiny Spojených států amerických*. Praha: Nakladatelství lidové Noviny, s. 91.

těchto shromáždění často propukali v extatické stavy, dávající tak najevo své zasažení přednášenou zvěstí. Revivaly zasáhly ohromné množství novo-anglické populace a dosáhly extrémního úspěchu. Razantně se zvýšila náboženská afiliace obyvatelstva. Jen mezi lety 1740 a 1742 zde vstoupilo do některé církve mezi 25 -50 000 lidmi. Celková populace tehdy čítala přibližně 300 000 lidí.⁵⁴ Někteří historici považují Velké probuzení za první událost nějakým způsobem sjednocující kolonie. Současně s tím jsou zde kladeny kořeny americké evangelikální tradice a přičítán je jim i značný vliv pro jejich antiautoritářskou a republikánskou rétoriku.⁵⁵ Přestože primárním odkazem Velkého probuzení a jeho následovníků (např. toho o 100 let později personifikovaného v Ch. Finneyem) bylo oživení a zintenzivnění identifikace Američanů s náboženstvím, mezi jeho potomky nalezneme i zárodky demokratizačních trendů: „...*byl to jedinec, který volil svou církev i svou cestu ku spasení a rozvolnil v duchovní oblasti svůj vztah k autoritám.*“⁵⁶ Američtí věřící se začali dělit na New Lights a Old Lights (Balmer.⁵⁷ V podstatě šlo o to, jestli se ztotožňovali se starými církevními poměry nebo byli vyznavači svěžejší víry, spojené s expanzí nových a rozměňováním tradičních církví. Tato dichotomie bude napříč americkou historií zažívat nejedno opakování a přispěje k fragmentaci amerického protestantismu na dvě entity - evangelikály a protestantské církve hlavního proudu.

1.5.1 Kongregacionalisté

Zdaleka nejčetnější shledáváme na úsvitu Nové Anglie kongregacionalistické sbory. Znovu se obrátíme na údaje uvedené Butlerem. V roce 1690 čítaly kongregacionalistické církevní útvary společně s anglikánskou církví v jižních oblastech asi 90% všech koloniálních sborů. Roku 1770 se tato cifra citelně snížila na 20%.⁵⁸ Kongregacionalismus odvozujeme od struktury církve, kterou proklamoval. V Anglii 17. století byli kongregacionalisté nazýváni separatisty. Patřili k nejradiálnějším puritánům. Právě z těchto separatistů se seskládala část z posádky lodi Mayflower.

⁵⁴ Tindall, G; Shi, D. (1998). *cit.d.*, s. 92.

⁵⁵ Kennedy, S. (2007). *cit.d.*, s. 28-29.

⁵⁶ Dvořáková, V. (2002). *Spojené státy americké: Společnost a politika*. Praha: Libri, s. 250.

⁵⁷ Balmer, R; Winner, L. (2002). *cit.d.*, s. 14.

⁵⁸ Butler, J. (2000). *cit.d.*, s. 54.

Elementární ideu kongregacionalismu objevujeme v samostatném sboru, nevázaném na jakoukoli církevní hierarchii či struktury nějaké vyšší instance, než je sbor sám. „Každá taková kongregace (sbor) je určena smlouvou, v níž se členstvo sboru váže k Bohu a k sobě navzájem. Poté zvolí svého pastora a další učitele – starší a diakony, kteří jsou vybaveni autoritou jednat.“⁵⁹ Tomuto pojetí církve je tedy bytostně vlastní silná lokální autonomie. Závažné problémy týkající se esenciálních záležitostí teologie či církevní organizace měly projednávat synody, složené z představitelů jednotlivých sborů. Pokud se uvnitř sboru vyskytl problém, který nešlo vyřešit svépomocí – společenství mohlo být vnitřně rozpolceno, byla zde varianta přednést ho na synodu. V jeho pravomoci však nebylo exkomunikovat byť jediného člena, natož celý sbor. Synod mohl pouze kárat, popřípadě mohl vzpurnému sboru odejmout právo na podávání přijímání.⁶⁰ Zasahování synodů do interních jurisdikcí kongregací tak bylo striktně limitováno. Jak pregnantně vyjádřil John Winthrop: „*Žádný sbor či osoba nemůžou mít moc nad jiným sborem...*“⁶¹ Samotné puritány tedy řadíme ke kongregacionalistům. S vymizením puritanismu však kongregacionalistické sbory nezanikají.

1.5.2 Presbyteriáni

Jeden ze směrů protestantismu tvořili presbyteriáni. Jejich hlavním záměrem bylo nahradit dosavadní biskupské zřízení anglikánské církve zřízením presbyterním. Namísto biskupů měli nastoupit tzv. starší. Církevní struktura a jednota ale měly zůstat zachovány.⁶² Teologických rozdílů oproti, co se církevní správy týče radikálnějším, kongregacionalistům nebylo mnoho.⁶³ Do Nové Anglie začali proudit skotští a irští presbyteriáni po roce 1690.⁶⁴ Za otce prvních presbyteriánských sborů je pokládán Francis Makemie. K presbyteránství se přiklonil i značný počet dříve puritánských sborů.⁶⁵ Počty presbyteriánů brzy dosáhly slušných čísel. Roku 1770 k jejich sborům řadíme zhruba 18% příslušníků amerických církví.⁶⁶

⁵⁹ Melton, G. (2005). *cit.d.*, s. 162.

⁶⁰ Miller, J. (1991). *Direct Democracy and the Puritan Theory of Membership*. The Journal of Politics. Vol.53, č.1, s. 66.

⁶¹ Tamtéž, s. 66.

⁶² Šoltész, Š. (1971). *cit.d.*, s. 111.

⁶³ Butler, J. (2000). *cit.d.*, s. 68.

⁶⁴ Tamtéž, s. 67.

⁶⁵ Dvořáková, V. (2002). *cit.d.*, s. 251.

⁶⁶ Butler, J. (2000). *cit.d.*, s. 54.

1.5.3. Baptisté

Za předchůdce baptistů bývají považováni zejména němečtí anabaptisté a mennonité.⁶⁷ Hnutí se poprvé vyskytlo v Anglii na počátku 17. století. Za jeho zakladatele označuje pacifista John Smyth, jenž po odchodu z Anglie roku 1609 ustavil první baptistický sbor v Amsterdamu.⁶⁸ Nejvýznačnějším specifikem baptistické teologie, jak ostatně napovídá sám název, je bezesporu pojetí křtu. Odmítali křtít děti, jelikož před tímto obřadem vyžadovali plné obrácení a vyznání víry, čehož byli schopni pouze dospělí.⁶⁹ Na americké půdě shledáváme prvního baptistu, byť jím dlouho nezůstal, v Rogeru Williamsovi, massachusettském disidentovi, jenž položil základy kolonie Rhode Island.⁷⁰ Baptistické sbory nevykazovaly pevně danou strukturu. Společenství byla velmi individuálními. Pastoři často nepatřili mezi duchovně vzdělané, bývali jmenováni svými farnostmi, vykazujícími značnou nezávislost.⁷¹ Řady baptistů narostly po Prvním velkém probuzení ve 40. letech 18. století, velké zásluhy se v tomto ohledu připisují Johnu Whitfieldovi.⁷² Ve druhé polovině 18. století se kolem 15% věřících řadilo právě k baptistům.⁷³ Nyní jsou baptisté nejpočetnější americkou denominací. Jen k největší baptistické asociaci, Jižní baptistické konvenci, se hlásí 16 milionů lidí.⁷⁴

1.5.4 Metodisté

Metodistické hnutí bylo původně jedním z proudů anglikánské církve. Jeho počátky datujeme do 40. let 18. století. Klíčové postavy nalezneme v bratřech Wesleyových a na severoamerickém teritoriu v Georgi Whitfieldovi. Centrální část v metodistické teologické praxi zaujímala metoda jako prostředek k tomu, jak se správně a plně obrátit k Bohu.⁷⁵ První anglické metodistické misie se na popud

⁶⁷ Melton, G. (2005). *cit.d.*, s. 71.

⁶⁸ Leonard, B. (2005). *Baptists in America*: New York, NY, USA: Columbia Press, s.7.

⁶⁹ Šoltész, Š. (1971). *cit.d.*, s. 112.

⁷⁰ Melton, G. (2005). *cit.d.*, s. 72.

⁷¹ Dvořáková, V. (2002). *cit.d.*, s. 252.

⁷² Melton, G. (2005). *cit.d.*, s. 72.

⁷³ Butler, J. (2000). *cit.d.*, s. 54.

⁷⁴ Jenks, P. (2011). *Trends continue in church membership growth or decline, reports 2011 Yearbook of American & Canadian Churches*.

Dostupný z: <http://www.nccusa.org/news/110210yearbook2011.html> (Poslední přístup 10.4.2012)

⁷⁵ Tamtéž, s. 113.

Wesleyových vydaly do Severní Ameriky až roku 1769.⁷⁶ Vzhledem k propuknutí americké revoluce se metodistická činnost načas výrazně zredukovala, aby byla po vzniku USA roku 1784 pod Wesleyho patronací ustavena Metodistická episkopální církev. Pozorujeme tedy, že na rozdíl od starších amerických denominací se svou organizací lišili, fungovaly u nich například biskupské úřady.⁷⁷ V současnosti je ve Spojené církvi metodistické okolo 8 miliónů lidí.⁷⁸

1.5.5 Kvakeři

Za jakousi devizu amerických kolonií a později Spojených států můžeme pokládat i to, že zde našly útočiště skupiny, jejichž věrouka byla odmítána i ostatními protestanty či puritány samotnými a které by svou existenci na evropském kontinentě těžko uhájily. Příkladem takové sekty, k jejímuž rozvoji došlo až po nalezení exilu v Severní Americe, jsou kvakeři neboli „*společnost bratří*“.⁷⁹ Prvního reprezentanta nacházíme v Georgi Foxovi, uvězněného za svou víru během Cromwellovy diktatury. Fox předpokládal existenci vnitřního světla, díky němuž je člověk schopen dosáhnout spojení s Duchem svatým. Kvakerské bohoslužby provázela spontánnost a absence pevného řádu. Totéž se promítlo i do jejich organizace.⁸⁰ Vzhledem k svému důslednému pacifismu odmítali násilí a opovrhovali jakoukoli jeho formou. Angažovali se v celé řadě sociálních otázek, markantní byla míra zapojení žen do církevního života.⁸¹

Země pro kvakery zaslíbená vešla na scénu díky Williamu Pennovi. Tomuto synovi anglického admirála král daroval území dnešní, příznačně pojmenované, Pensylvánie jako kompenzaci za půjčku, kterou Koruně poskytl jeho otec.⁸² Penn už dříve konvertoval ke kvakerství a s čerstvě nabytou državou se tak jeho souvěrcům otevřela cesta ze spárů perzekuce, jíž byli v Anglii vydáni všanc. Penn v kolonii odstartoval tzv. svatý experiment, jehož premisou bylo přesvědčení, že koexistence různých náboženských skupin na jednom území je možné za předpokladu, že všem bude

⁷⁶ Butler, J. (2000). *cit.d.*, s. 65.

⁷⁷ Melton, G. (2005). *cit.d.*, s. 375.

⁷⁸ Jenks, P. (2011). *Trends continue in church membership growth or decline, reports 2011 Yearbook of American & Canadian Churches.*

⁷⁹ Šoltész, Š. (1971). *cit.d.* s. 112.

⁸⁰ Tamtéž, s. 112.

⁸¹ Dvořáková, V. (2002). *cit.d.*, s. 24.

⁸² Rothbard, M. (2005). *Pennsylvania's Anarchist Experiment: 1681-1690.* Mises Daily. Dostupné z: <http://mises.org/daily/1865> (Poslední přístup 20.4.2012)

garantována náboženská svoboda.⁸³ Kolonie zprvu plánovaná jako bezpečný přístav pro kvakery tak své brány neuzavírala ani před dalšími pronásledovanými komunitami, mezi něž patřili např. mennonité, baptisté či moravští bratři. Hlavní město pojalo název Filadelfie, což znamená město bratské lásky.⁸⁴ Pennsylvánie se stala „výrazným zdrojem plurality a tolerance v americké společnosti“.⁸⁵

⁸³ North, J. (2000). *cit.d.*, s. 216.

⁸⁴ Dvořáková, V. (2002) *cit.d.*, s. 24.

⁸⁵ Tamtéž, s. 24.

2. Politické ideje puritánů a jejich vývoj

Vznik Spojených států amerických nemůžeme vykládat, aniž bychom se blíže podívali na určitá specifika koloniálního uspořádání, která pak citelně přispěla k charakteru vzniklé republiky. Centrem našeho zájmu bude Nová Anglie a kolonie, jež za svůj prvopočátek vděčí puritánské emigraci. Alexis de Tocqueville říká: „Právě v severních anglických koloniích známějších pod názvem Nová Anglie, se spojily dvě nebo tři hlavní ideje, které dnes tvoří základ společenské teorie Spojených států.“⁸⁶ Puritánskou teologii nemůžeme oprostít od politických úvah a naopak. Vždyť to byl mimo jiné také jejich názor na autoritu, který je přivedl do americké divočiny. V nové zemi se stali formující silou: „Způsob života prvních anglických osadníků dal vzniknout „celé nové společnosti“ a byl určující pro „dominantní politickou kulturu, politické instituce, jazyk, pracovní etiku, charakter osad, jakož i pro mnohé duševní návyky. Jimž se pozdější přistěhovalci museli přizpůsobovat.“⁸⁷

V kontrastu s Huntingtonem stojí teze Roberta Kagana, vyjádřená v práci *Nebezpečný národ*. Kagan vidí zdroje evoluce americké společnosti spíše v dravé expanzionistické Virginii, nežli v puritánské Nové Anglii, jejíž význam pro budoucí vývoj amerického národa spíše marginalizuje. „Koloniální Amerika nebyla charakterizována...městy na hoře a smlouvami s Bohem, ale agresivním expanzionismem, ziskovým materialismem a zastřešující ideologií civilizace, jež podporovala a ospravedlňovala obojí.“⁸⁸

Tento rozpor je pro nás zajímavým zobrazením komplexnosti myšlenkových fundamentů americké společnosti a od ní odvislé politiky, ježto nelze explikovat pouze poukázáním na puritánské ideje a jejich dědictví. My budeme sledovat Huntingtonovu cestu. Zdaleka nejdůležitější se pro následující vývoj demokracie jeví puritánské pojetí smlouvy, jemuž se budeme věnovat nejdříve.

2.1 Smlouva jako základní kámen

Puritánské kolonie vznikaly bez větších intervencí anglické vlády, která jim nestavěla výrazné omezující mantinely. Kolonisté byli stále loajálními poddanými

⁸⁶ Tocqueville, de Alexis. (1992). *Demokracie v Americe. I*. Praha: Lidové noviny, s. 30.

⁸⁷ Huntington, S (2005). *Kam kráčíš Ameriko?: Krize americké identity*. Praha: Rybka, s. 51.

⁸⁸ Kagan, R. (2006). *cit.d.*, s. 10.

Koruny, ale okolnosti všešlé z laxního až apatického přístupu anglického centra k záležitostem Nové Anglie postavily puritány před otázku, na jaké bázi budou organizováni politicky. Odpověď tkvěla v jejich církevním uspořádání. Typický příklad nám dává princip, na němž stála Mayflowerská smlouva. Takřečení Otcové poutníci náleželi k nejseparatističtějšímu křídlu anglických puritánů a už roku 1607 se z Anglie odebrali do holandského Leydenu. Zde vydrželi deset let, poté se část z nich rozhodla překročit oceán a zakotvit v Americe. Za svůj cíl si po určitých peripetiích vybrali odlehlou severní část Virginie. Kvůli jednání s Virginskou společností o prodeji půdy vytvořili akciovou společnost, do níž byli zapojeni i obchodníci z Anglie, poskytující potřebné finanční zázemí. Pro své počínání získali souhlas krále.⁸⁹ 4. září 1620 se po třech letech vyjednávání a příprav v anglickém Plymouthu nalodilo 104 pasažérů. Leydenští separatisté přitom netvořili ani polovinu osádky.⁹⁰ U virginských břehů však nakonec nepřistáli, namísto toho se loď objevila severněji, až u pobřeží budoucí kolonie Massachusetts. Možných výkladů je několik. Historici hovoří o podplaceném kapitánovi, jenž přijal peníze od Holanďanů, kteří si chtěli uchránit svou sféru vlivu. Jiná verze říká, že za změnu trasy mohly podmínky panující na moři.⁹¹ Tak nebo tak, mayflowerští se rázem ocitli ve zvláštní situaci. Pravomoci Virginské společnosti do těchto končin nedosahovaly, Mayflowerští tak nebyli nikomu podřízeni.

Musela tak být ustavena nějaká forma vlády. Myšlenka života zbaveného jakéhokoli dohledu a prostého sociálních vazeb pro ně byla zcela nepřijatelná.⁹² Z tohoto důvodu došlo 11. listopadu 1620 k podpisu Mayflowerské smlouvy. Posvětila se jí dočasná vláda, než dorazí oficiální činitelé z Anglie.⁹³ Tímto však už kolonisty pověřila i sama Virginská společnost. *„Revoluční tedy nebyla skutečnost, že se kolonisté spravovali sami bez zásahů z Londýna, ale způsob, který pro vytvoření samosprávy zvolili. Veškerým zdrojem autority správních úřadů se totiž stal dobrovolný souhlas členů společenství s výkonem moci.“*⁹⁴ Přestože formálně přiznávali nejvyšší moc králi, v praxi ji distribuovali sami mezi sebou. Byli nezávislí. Moc byla delegována na správní orgány totožně jako v kongregaci na orgány církevní.

⁸⁹ Raková, S. (1998). *Dobrodruzi, puritáni a Indiáni v Novém světě*; Praha: Libri, s. 172.

⁹⁰ Tamtéž, s. 173.

⁹¹ Tindall, G., Shi, D. (1998). *cit.d.*, s. 36.

⁹² Raková, S. (1998). *cit.d.*, s. 173.

⁹³ Kang, N. (2009). *cit. d.*, s. 150.

⁹⁴ Raková, S. (1998). *cit.d.*, s. 173.

Model byl stejný, v obou případech záležel na „*smlouvě a vzájemném souhlasu*.“ Co vzniklo, byla „*politicky aktivní kongregace*.“⁹⁵ Ve smlouvě Mayflowerští výslovně uvádějí, že „*slavnostně za přítomnosti Boží a přítomnosti jeden druhého vstupují společně do svazku „civil body politick“ (tedy jakési občanské obce politické) pro svou lepší organizaci a uchování...“* a že společně slibují „*podřízení se a dodržování (ustanovení) ve prospěch kolonie*“⁹⁶ Takto pojatá samospráva nenacházela praktický zdroj své síly ani v Anglii, ani ve Virginii, ani v několika málo vedoucích činitelích. Svou legitimitu opírala o souhlas signatářů dohody. Veškerá moc, jíž se měli podřídit, vyvěrala z jejich předchozího souhlasu. Demokratický ráz této idey podepírá i počet podpisů pod dohodou. Ze 104 pasažérů, mezi něž ale náležely i ženy a děti, jich své jméno připojilo 41. Jednalo se samozřejmě pouze o muže, nicméně ti se generovali nejen z leydenských separatistů, ale i z pasažérů přicházejících z Londýna. Přidat se navíc mohli i nájemní sluhové, což byla naprostá dobová anomálie.⁹⁷ Šlo o první smlouvu svého druhu a stala se vzorem i pro další pozdější puritánské osadnictvo.⁹⁸ Setrvala v platnosti až do roku 1691, kdy se kolonie Nový Plymouth připojila k sousední massachusettské.

Tamní kolonie stála na tzv. Massachusettské chartě, králem Karlem I. uznané v březnu 1629. Za celým projektem nalezneme akciovou společnost se zajímavým názvem Guvernér a společnost Massachusettské zátoky v Nové Anglii. Předáči akciové společnosti pojali nápad k bezprecedentnímu kroku - nenalodit pouze budoucí osadníky, ale i chartovní listinu a přenést ji tak společně s kolonisty za oceán. V chartě nebylo výslovně jmenováno místo, kde měla společnost sídlit, tudíž to nelze shledat ilegálním.⁹⁹ Důvodů bylo povícero, od snahy uchránit budoucí kolonii před vměšováním z Londýna, ať po čistě praktickou stránku věci, co se týče zjednodušení správy místní samosprávy. Rozvrstvení politických práv bylo striktně omezené, jejich nositeli byli zprvu jen akcionáři společnosti.¹⁰⁰ Postupem času se tato podmínka začala

⁹⁵ Osgood, H. (1891), *cit.d.*, s. 16.

⁹⁶ Lutz, D.(1998). *Colonial Origin of The American Constitution: A Documentary History* Liberty Fund inc, s. 49. Dostupný z : http://oll.libertyfund.org/?option=com_staticxt&staticfile=show.php%3Ftitle=694&Itemid=27 (Poslední přístup 16.4.2012)

⁹⁷ Raková, S. (1998). *cit.d.*, s. 188.

⁹⁸ Tindall, G.; Shi, D. (1998). *cit.d.*, s. 37.

⁹⁹ Raková, S. (1998). *cit.d.*, s. 189.

¹⁰⁰ Schaar, J. (1991). *Liberty/Authority/Community in the Political Thought of John Winthrop*. Political Theory, Vol. 19, č. 4, s. 495

rozvolňovat. Pojetí freemanshipu, tedy občanství, přestalo být silně restriktivní ve smyslu favorizace akcionářů, tvořících nejvyšší sféru raně koloniální massachusettské společnosti. Roku 1630 se na popud Winthropa sešli v Charlestownu podílníci společnosti. Dorazili i osadníci, a přestože nevlastnili žádné akcie, stali se freemany a nabyli tak moci rozhodovat o volbě asistentů, tvořících správní radu s možností volit guvernéra.¹⁰¹ Toto opatření údajně podporoval i sám Winthrop: „*Žádné společenství nemůže být založeno na něčem jiném, než na svobodném souhlasu.*“¹⁰² O rok později bylo přiznání statutu freemana podmíněno členstvím v kongregaci.¹⁰³ Ačkoliv se tedy freemani nepodíleli na tvorbě charty či smlouvy, tak jako plymouthští na palubě Mayfloweru, jejich politická práva byla derivována z faktu, že se dobrovolně stali členy kongregace. Církev a stát byly v symbióze. Z toho pramení i nezbytná provázanost obou smluv. Tím, že si zvolili své zástupce, se freemani dobrovolně shodli na určitých principech, které budou dodržovat. V tom tkvěl smysl smlouvy. Vše vidíme jako podřízené absolutnímu primátu prosazování puritánských hodnot a budování lepšího světa, města na hoře a majáku pro ostatní. Občanský kontrakt plnil stejnou funkci jako církevní, podbízel občany ke kultivaci spravedlnosti ve smyslu ctnosti, a to v soukromém i občanském životě.¹⁰⁴

Víra byla smluvním determinantem. Hlavním cílem kolonií bylo realizování puritánských představ o světě, opřených o řád a život v harmonii¹⁰⁵ v souladu s Boží vůlí. Opakovaně byl zdůrazňován fakt, že jednají společně. Zavazují se k něčemu jako komunita. Puritánské kovenanty jsou imanentně komunitariánské. Individuální cíle byly upozaďovány, kodifikován byl prospěch společenství. Osobní cíle se neměly uskutečňovat na úkor komunity.¹⁰⁶ V komunitě tu byl jeden pro druhého, navzájem si potřební. Smlouva je svazovala těsněji k sobě.¹⁰⁷ Náboženský aspekt zde potkává čistě praktické důvody. Osadníkům šlo o holé přežití. Prostředí bylo neznámé a nebezpečné. Nebyl zde prostor pro individualismus. I proto znění kontraktů neustále vyvyšují společné vazby.

Puritánské společenství ustavené na principu smlouvy se ale neopírá jen o své členy,

¹⁰¹ Raková, S. (1998). *cit.d.*, s.191 a 194.

¹⁰² Schaar, J. (1991). *cit.d.*, s. 495.

¹⁰³ Raková, S. (1998). *cit.d.*, s. 194.

¹⁰⁴ Schaar, J. (1991). *cit.d.*, s. 500.

¹⁰⁵ Osgood, H. (1891). *cit.d.*, s. 17

¹⁰⁶ Butler, J. (2000). *cit.d.*, s. 32.

¹⁰⁷ Schaar, J. (1991). *cit.d.*, s. 506.

kteří se mu zavázali. Opírá se také o Boha. V Mayflowereské smlouvě je explicitně psáno: „za přítomnosti Boží.“¹⁰⁸ V Massachusettské chartě se setkáme s toutéž formulací.¹⁰⁹ Bůh je pro puritány smluvní stranou. Jde tedy o svobodný souhlas svobodných lidí, jejich vůle však není ponechána čistě jim. Nedílnou součástí smlouvy je i jejich Bůh: „A jelikož všichni svobodní lidé jsou pouze služebníky Božími, nemohou dát magistrátu moc nad záležitostmi tak, jak by si přáli, ale tak, jak si přeje Bůh. Proto je moc magistrátu omezena jedinou dokonalou vládou slova Božího.“¹¹⁰ Smlouva tedy nebyla sankcionována lidským elementem, ale samotným Bohem.¹¹¹ Limity moci vytyčoval Bůh.

2.2 Svoboda a autorita

Příchod puritánů do Ameriky zapříčinila touha po svobodě, máme na mysli svobodu pozitivní, tedy ke konání něčeho. Z této premisy vyrůstá i puritánská percepce autority. „Svoboda (Winthrop), věřil, stála na autoritě a zahrnovala jen povolení k tomu, dělat to, co je dobré, správné a čestné.“¹¹² Puritáni pohlíželi na svobodu jako na právo vtisknout své ideály do nově vznikající společnosti¹¹³ a zakonzervovat je prostřednictvím přísného dodržování ortodoxie. Legitimitu čerpali z dobrovolného souhlasu zúčastněných, kteří tyto hlediska svorně sdíleli. Stěžejní úkol státu tkvěl v zajištění „volné cesty evangeliu,“¹¹⁴ tedy ochraně náboženského přesvědčení před útoky zvenčí i zevnitř. Absolutní submise imperativu víry byla příčinou dogmatického lpění na ortodoxii, jejíž dodržování bylo nárokováno i na nečlenech církve „Sedmé přikázání je přikázání a vztahuje se na všechny.“¹¹⁵ Zákoník kolonie Connecticut z roku 1650 říká: „Kdokoli by uctíval jiného boha než našeho Pána, bude popraven.“¹¹⁶ Tocqueville k tomu dodává, že k přijetí této a dalších podobných norem nebyl nikdo nucen, jelikož si je občané svobodně odhlasovali.¹¹⁷ Puritánská svoboda nespočívá ve

¹⁰⁸ Lutz, D. (1998). *Colonial Origin*, s. 49.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 54.

¹¹⁰ Osgood, H. (1891). *cit.d.*, s. 20.

¹¹¹ Kessler, S. (1992). *Tocqueville's Puritans: Christianity and the America Founding*. *The Journal of Politics*, Vol. 54, č. 3, s. 779.

¹¹² Osgood, H. (1891). *cit.d.*, s. 22.

¹¹³ Miller, J. (1991). *cit.d.*, s. 61.

¹¹⁴ Osgood, H. (1891). *cit.d.*, s. 22.

¹¹⁵ Schaar, J. (1991). *cit.d.*, s. 517.

¹¹⁶ Tocqueville, A. (1992). *cit.d.*, s. 33.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 34.

svobodném výběru způsobu života, ale po tom, co je „dobré, správné a čestné,“ protože jediné v těchto hodnotách může být ukryta její nejvyšší forma.¹¹⁸ „*Víra a poslušnost vedou k plné svobodě, protože jí dávají správný obsah.*“¹¹⁹ Puritáni byli niterně přesvědčeni o tom, že jsou nositeli pravdy, jež musí být za každou cenu uchována. Proto musely být faktory potenciálně ohrožující ortodoxii eliminovány, aby nebyla narušena integrita společenství. Jakákoli veřejná otázka s sebou nesla náboženské zatížení.¹²⁰ Duchovní nemohli zastávat světské úřady,¹²¹ jejich vliv byl přesto enormní. Magistrát s nimi konzultoval závažné záležitosti a jejich doporučení se většinou držel.¹²² Byť se jednalo o oddělené entity, existovala konexe jejich smyslu – udržení řádu. Winthropovo kázání o městě hoře obsahovalo i varování, podle něhož se církevní a politické instituce chovaly: „*když se budeme k Bohu falešně chovat v díle, které jsme si předsevzali, zapříčiníme, že On zastaví svoji současnou pomoc nám...a staneme se výstražným příkladem pro celý svět.*“¹²³ V teorii i praxi tak jasně rezonuje Kalvínovo lpění na pořádku. Puritánský stát kopíruje Kalvínův, je ochráncem mravního a právního řádu.¹²⁴

2.3 Koncepce občanství a jejich vývoj

Pojetí občanství došlo během poměrně krátké doby fungování puritánských kolonií znatelné proměny. Politické zřízení puritánských kolonií bývá ve spojení s tzv. vládou svatých označováno za takřka teokratické. Tady se zjevuje i pomyslný most mezi kalvinistickou naukou o predestinaci a jejím praktickým rozpoznáním odvislým od viditelného působení moci Boží na lidských životech. Aplikací této pevné vazby mezi svatostí, tedy lidskému oku viditelnému vyvolení ke spáse, a nabytím občanství proslula zejména kolonie Massachusetts.

Od roku 1631 bylo v Massachusetts postavení freemana vyhrazeno pouze pro žadatele z řad kongregace. Lidé z mimocírkevních kruhů k politickým právům přístup

¹¹⁸ Schaar, J. (1991). *cit.d.*, s. 501.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 502.

¹²⁰ Osgood, H. (1891). *cit.d.*, s. 23.

¹²¹ Schaar, J. (1991). *cit.d.*, s. 495.

¹²² Osgood, H. (1891). *cit.d.*, s. 23.

¹²³ Krejčí, O. (2009). *Zahraniční Politika USA: ideje, doktríny, strategie*. Praha: Professional Publishing, s. 91.

¹²⁴ Calvin, J. (1951). *cit.d.*, s. 14.

neobdrželi. Každý žadatel musel složit přísahu věrnosti.¹²⁵ Neznamenalo to, že každý mužský příslušník církve automaticky disponoval politickými právy. Nestačilo, být nominálním příslušníkem kongregace. Plnoprávními členy církve se mohli stát jedině svatí, zároveň to byli oni, kdo v plné šíři třímali občanská práva. Fungoval ještě majetkový cenzus založený na vlastnictví půdy, jeho výše však nebyla nijak enormní, většina kolonistů toto kritérium plnila. Navíc platila jistá korelace mezi hmotnými statky a příslušností do kategorie svatých.¹²⁶ Bohatší jedinci se tak zpravidla stávali freemany, zatímco u chudších bylo toto procento nižší. Bohatství bylo považováno za Boží požehnání.¹²⁷ Obyčejní osadníci spadali pod stejná pravidla jako svatí, ale jejich hlas byl při projednávání veřejných záležitostí omezen.¹²⁸ Zařazení mezi svaté znamenalo vstup mezi elitu a nabytí politického vlivu. Jak vysvětluje puritánský teolog John Cotton: „*Dveře našich církví neotevíráme tak doširoka, aby pojal všechny obyvatele národa či města.*“¹²⁹ K církevní i politické participaci bylo vyžadováno stvrzení smlouvy. V případě církve svaté smlouvy mezi jedincem a Bohem. Aby mohl být člověk považován za svatého, musel tuto smlouvu potvrzovat navenek svými skutky a nesměl vykazovat otevřeně hříšný charakter.¹³⁰ Svatí museli kongregaci o své svatosti přesvědčit.¹³¹ Reverend John Davenport při obhajobě způsobu vlády v přísně puritánském New Havenu tvrdil, že pouze lidé, kteří jsou vázáni svatou smlouvou s Bohem, mají mít moc vybírat své guvernéry, protože pouze oni jsou zárukou, že takto určené představitelé budou zbožní a zákony jimi prosazované budou v souladu se zákony Božími.¹³² Žadatelé záviseli na souhlasu těch, kdo už ke smlouvě náleželi, bylo čistě na jejich posouzení, jestli přijmou nového člena nebo ne.¹³³ Až po stvrzení smlouvy s církví mohl člověk nabýt statusu freemana a vstoupit do kontraktu s obcí.

Takto nastavená kritéria v sobě zahrnovala zárodek budoucího konfliktu. Za stavu, kdy vysoké procento kolonistů patřilo církvi, měl systém o legitimitu postaráno. Ve 30. a 40. letech 17. století se úroveň členství v církvích Nové Anglie udržovala

¹²⁵ Brown, K. (1963). *Puritan Democracy: A Case Study*; *The Mississippi Valley Historical Review*. Vol. 50, č. 3, s. 378.

¹²⁶ Simmons, R. (1868). *Godliness, Property, and the Franchise in Puritan Massachusetts: An Interpretation*. *The Journal of American History*. Vol. 55, č. 3, s. 505.

¹²⁷ Loužek, M. (2005). *cit.d.*, s. 697.

¹²⁸ Schaar, J. (1991). *cit.d.*, s. 513.

¹²⁹ Miller, J. (1991). *cit.d.*, s. 67.

¹³⁰ Tamtéž, s. 67.

¹³¹ Tamtéž, s. 68.

¹³² Osgood, H. (1891). *Cit.d.*, s. 24.

¹³³ Miller, J. (1991). *cit.d.*, s. 69.

kolem 70-80%.¹³⁴ Jaké procento lidí tedy bylo zastoupeno v řadách tzv. svatých? Historické údaje se rozcházejí, nicméně leccos nasvědčuje tomu, že v prvních koloniálních letech se mezi tyto členy kongregace řadil téměř každý svobodný majitel usedlosti.¹³⁵

S přibývajícím počtem těleso svatých nabývalo čím dál více elitnějšího charakteru. Avšak ani to nelze brát za absolutní bernou minci, podmínky se různily místo od místa. C. Brownová uvádí, že v městečku Cambridge k roku 1652 více než polovina ze 112 vlastníků půdy držela politická práva.¹³⁶ Nicméně obecně platilo, že s klesajícím počtem církevního členstva narůstala tenze mezi svatými a obyčejnými osadníky, dožadujícími se práva na politickou participaci.

Druhá a třetí generace kolonistů už nebyly tak výrazně nábožensky založeny, potomci svatých postrádali potřebné důkazy o svatosti, jimiž se honosili jejich předci.¹³⁷ Roku 1647 bylo uzákoněno, že na lokální úrovni mohou freemani udělit některá politická práva i těm, kdo k nim nenáleží. Částečnou liberalizací se tak k veřejným postům otevřela cesta i pro ty, kdož mezi svaté nepatřili.¹³⁸ O 11 let později už pro přístup k místním volbám stačila majetková kvalifikace. Na popud britské vlády musela roku 1664 massachusettská kolonie přiznat občanství i neplnoprávným členům kongregace. Těmto freemanům napříště stačilo už jen potvrzení od pastorů, že jejich víra nevybočuje z ortodoxie.¹³⁹ Byla po nich ale požadována držba určitého množství majetku, od čehož byli svatí osvobozeni. Ze strany vládnoucích struktur se tak jednalo o chytrý kompromis. Uvolnilo se napětí vyvolávané majetnými nečleny církve doposud se dožadujícími svých práv a zároveň bylo zajištěno, že mezi freemany budou stále převažovat svatí.¹⁴⁰ Vyskytovala se obava, aby se svatí jednou ve vlastní zaslíbené zemi nestali menšinou.¹⁴¹ Opět nám tu vyvstává apel na prioritu celé kolonizace a její ochranářství.

Se zvyšujícím se počtem kolonistů a snižující se afiliací obyvatelstva s kongregacemi procentuální poměr freemanů ve vztahu ke společnosti neustále klesal.

¹³⁴ Butler, J. (2000). *cit.d.*, s. 42.

¹³⁵ Raková, S. (1998). *cit.d.*, s. 174.

¹³⁶ Brown, K. (1963). *cit.d.*, s. 385.

¹³⁷ Simmons, R. (1868). *cit.d.*, s. 500.

¹³⁸ Lutz, D. (1998). *Colonial Origin*, s. 117.

¹³⁹ Brown, K. (1963). *cit.d.*, s. 379.

¹⁴⁰ Simmons, R. (1868). *cit.d.*, s. 510.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 500.

Pro druhou polovinu 17. století je uváděn odhad 1:4¹⁴² nebo 1:3.¹⁴³ To podtrhují i údaje o tom, že v 70. letech počet církevního členstva klesl na 50% a roku 1690 bychom např. v Salemu, dějišti proslulých čarodějnických procesů, zjistili, že pouhých 30% daňových poplatníků náleželo k puritánské kongregaci.¹⁴⁴

Vláda svatých slábla ruku v ruce s klesajícím členstvem kongregací. Pozorujeme vlastně řetězovou reakci. Svatí svůj status odvozovali od smlouvy, jež byla uzavřena mezi Bohem a ostatními členy kongregace. Jakmile se začal snižovat počet těch, kdo do této smlouvy dobrovolně vstupovali, klesala i legitimita vlády svatých nad společenstvím, protože populační majorita nebyla účastna kovenantu. Elektorát slábl společně s církvemi.¹⁴⁵ Nutně to vedlo k oligarchizaci politiky, tento stav ovšem nepřetrval dlouho. Postupné uvolňování limitů uvalených na získání občanství, viditelném např. na reformních zákonech z let 1647, 1658 a zejména 1664, roku 1691 přes odpor massachusettské církevní a magistrální elity vyústilo ve zrušení vazby mezi členstvím v kongregaci a politickými právy novou chartou nadiktovanou z Londýna. Kolonie se v témže roce transformovala z vlastnické na královskou. V chartě byl freeman, jakožto nositel politických práv, nahrazen freeholderem, tedy svobodným vlastníkem.¹⁴⁶ Kritérium svatosti bylo substituováno majetkem.

Příkladem odlišného přístupu k parametrům občanství jsou kolonie Rhode Island a Connecticut. První kolonisté do nich přicházeli ne z Anglie, ale z Massachusetts, obdařeni zkušenostmi s tamní samosprávou. První osadu Rhode Islandu – Providence, vystavěla roku 1636 skupina massachusettských disidentů sdružených kolem Rogera Williamse, vyhoštěného kvůli radikálním názorům na problematiku soužití státu a církve, jakož i nonkonformnímu postoji vůči indiánům.¹⁴⁷ Rozvoj kolonie probíhal v jeho režii, až do své smrti ostatně zůstal jejím vůdčím představitelem. V Rhode Islandu panovala náboženská tolerance, mezi církví a státem byly vytyčeny jasné hranice. Statusu freemana mohli nabýt i ti, kdo nenáleželi do kongregace. Stačilo jim k tomu vlastnictví půdy.¹⁴⁸ Jestliže massachusettské puritány bereme jako disent, ti rhode-islandští tvořili, Burkeovým termínem řečeno, disent disentu. Volný

¹⁴² Raková, S. (1998). *cit.d.*, s. 194.

¹⁴³ Simmons, R. (1868). *cit.d.*, s. 502.

¹⁴⁴ Butler, J. (2000). *cit.d.*, s. 42.

¹⁴⁵ Simmons, R. (1868). *cit.d.*, s. 498.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 497.

¹⁴⁷ Tindall, G.; Shi, D. (1998). *cit.d.*, s. 42.

¹⁴⁸ Raková, S. (1998). *cit.d.*, s. 212.

prostor rozprostírající se kolem Bay Colony jim poskytnul místo k prosazení se. Puritánský exodus z Anglie se tak dočkal svého menšího provedení.

Projevem buněčného štěpení massachusettského jádra byl i vznik kolonie Connecticut. Od poloviny 30. let se na jejím území usazovaly celé kongregace.¹⁴⁹ Výsledkem bylo odpoutání se od Massachusetts a nastolení vlastních politických institucí. Nová kolonie se svým politicky liberálním hávem staví po bok Williamsova Rhode Islandu. Tuto konfiguraci stvrzují Fundamentální články z roku 1639, jež jsou považovány za první bytostně americkou ústavu. Krom obvyklých článků o superioritě Boží a vládě podmíněné svobodným souhlasem občanů zahrnovaly i pasáže přiznávající plnoprávné občanství i těm, kdo se nemohli vykázat jako svatí. Církevní příslušnost byla požadována pouze po osobě guvernéra.¹⁵⁰ Články zůstaly s drobnými obměnami v platnosti až do roku 1816.¹⁵¹ Rhode Island a Connecticut i Massachusetts jsou ilustrací heterogenity kolonií založených na puritanismu. Nevyčerpatelný rezervoár volných území posloužil jako ventil pro odčerpávání odlišných názorových proudů, které tak nebyly vystaveny konfrontaci s už zavedenými. *„Ti, kterým se nelíbil způsob, jakým byly kalvinistické doktríny konstruovány a prosazovány v Massachusettské kolonii, se stačilo jen přestěhovat do connecticutského údolí.“*¹⁵² Tento raně koloniální proces předznamenal budoucí náboženskou i politickou pluralitu, kterou můžeme už v Nové Anglii čtyřicátých let vysledovat v posunech konceptu občanství od restriktivnějšího k volnějším.

2.4 Politické instituce puritánů

Veškerý politický život v koloniích se točil okolo freemanů. Z nich byli voleni zástupci do magistrátu, z jejich řad byl vybírán guvernéř. Historie toho, jak se měnila kritéria pro získání občanství, už byla nastíněna. Stabilní nebyla ani politická práva freemanů, pomalu se zvyšovala na úkor magistrátu, složeného ze sboru asistentů a guvernéra.¹⁵³ Soustavně docházelo k napětí, vyvolávaném zájmem řadového freemana o výraznější politickou participací, k němuž se magistrát stavěl zády. Politické klima

¹⁴⁹ Raková, S. (1998). *cit.d.*, s. 208.

¹⁵⁰ Osgood, H. (1891). *The Political Ideas of the Puritans II. Political Science Quarterly*, Vol. 6, č. 2, s. 202.

¹⁵¹ Lutz, D. (1998). *Political Origin*, s. 192.

¹⁵² Kagan, R. (2006). *cit.d.*, s. 9.

¹⁵³ Raková, S. (1998). *cit.d.*, s. 196

poznámenalo neustálé tření mezi lidem, který se dožadoval většího zapojení do tvorby politiky, a zajištěním patřičné autority.¹⁵⁴

Zlomem byl v tomto ohledu rok 1634, kdy si zástupci freemanů na Winthropovi vymohli, aby jim ukázal originální chartovní listinu, kde stálo, že veškerou legislativní moc má Generální sněm, tedy orgán složený z freemanů, a ne magistrát, tedy názor, který doposud razil Winthrop.¹⁵⁵ Freemani volili do sboru pověřenců, jenž zase vybíral kandidáty do guvernérského křesla. Geneze systému přinesla dvě oddělené komory, horní obsazenou asistenty a dolní zástupci freemanů. Horní komora byla jakousi koloniální Sněmovny lordů. Členy povětšinou jmenoval sám guvernér, krom legislativní činnosti suplovali i nejvyšší odvolací soud.¹⁵⁶ Moc magistrátu byla proměnlivá, oscilovala v závislosti na vnějších podmínkách. V době, kdy panovala hrozba anglické invaze, musel magistrát vyjít některým požadavkům vstříc. Po jejím pominutí zas vyvinul snahu o upevnění svého postavení.¹⁵⁷ Nehledě na to, dlouhodobá perspektiva promlouvala ve prospěch freemanů, což je potřeba dát do kontextu s polevováním dosud organického spojení mezi církví a státem na rovině členské, o němž už byla řeč. Oslabování církve tedy způsobilo řetězovou reakci po ose církev – svatí – magistrát. Tradiční elitní struktury si načas dokázaly zachovat rozhodující slovo, budoucnost ovšem přála freemanům. Magistrát, zkomponovaný ze dvou komor v čele s guvernérem, posloužil jako jedna z inspirací příští americké republiky, což jest možno pokládat za další dílek do mozaiky přínosu puritanismu pro americkou státnost.

¹⁵⁴ Miller, J. (1991). *cit.d.*, s. 60.

¹⁵⁵ Raková, S. (1998). *cit.d.*, s. 195.

¹⁵⁶ Dvořáková, V. (2002). *cit.d.*, s. 30.

¹⁵⁷ Raková, S. (1998). *cit.d.*, s. 196.

3. Náboženství a konstituce USA

Válka za nezávislost zastihla třináct kolonií ve stavu pozoruhodné náboženské heterogenity. Místo dříve okupované puritanismem obsadily rozličné denominace a sekty, každá z nich uctívající Boha po svém, ale všechny dohromady „*ve jménu Boha hlásají stejnou morálku.*“¹⁵⁸ Pluralita se zde potkává s etikou společnou všem, nehledě na konfesi. Této dualitě bylo předurčeno sehrát při konstrukci nové státnosti významný part.

Primární příčinou zrodu Spojených států amerických byly sváry v oblasti ekonomické, záhy se přesunuvší do sféry politické. Tento transfer shrnuje populární revoluční heslo „No taxation without representation.“ Z boje za hospodářské zájmy se stal boj za svobodu, doprovázený vyostřeným étosem skloňujícím slovo svoboda ve všech pádech. Dílčí ekonomické konflikty, vyjádřené např. zákonem o kolkovném z toku 1765¹⁵⁹ v podstatě porodily vůli prosadit absolutní politická práva. Kagan na americkou revoluci nahlíží jako na ideologický střet, v němž je slovy Benjamina Franklina „*věc Spojených států věcí celého lidstva.*“¹⁶⁰ Americký partikularismus je oděn do hávu univerzalizmu. Zápas jednoho národa je v očích revolucionářů spatřován jako záležitost veškerého lidského pokolení. Revoluce nemanifestuje hodnoty americké, nýbrž lidské. Argumentuje přirozenými právy, jež jsou Američanům Korunou uzurpována. S tematizací přirozených práv se kolonisté nevytasili hned. Protesty nejprve londýnskému parlamentu vytýkaly porušování zvykového práva (common law), což B.Franklin nazval jako „*odpor ve jménu anglických svobod.*“¹⁶¹ Common law bývá řazeno po bok činitelů tvarujících revoluce revoluční.¹⁶² Na tento aspekt naráží i Edmund Burke: „*Kolonisté...nejsou pouze oddáni svobodě, ale svobodě založené na anglických idejích a principech.*“ Zároveň dodává:

„*Za účelem dokázat, že Američané nemají právo na své svobody, se*

¹⁵⁸ Tocqueville, A. (1992). cit.d., s. 221.

¹⁵⁹ McKenna, G. (2007). *Puritan Origins of American Patriotism*. New Haven, CT, USA: Yale University Press, s. 69.

¹⁶⁰ Kagan, R. (2006). cit.d., s. 47.

¹⁶¹ Huntington, S. (2005). cit.d.,s. 55.

¹⁶² Lutz, D. (1998). *Political Origin*, s. 189.

*každý den snažíme podvrátit maximy, které uchovávají ducha nás samotných.*¹⁶³ Americká taktika se nepotkala s úspěchem a Američané počali svou věc zaštiťovat už ne zvykovými, ale přirozenými právy. Tato práva jsou apriorní pro jakoukoli vládu, říká Sandel.¹⁶⁴ Kolonisté v duchu anglické tradice zpočátku nerozlišovali mezi právem a vládou, byly to pro ně spojené nádoby. Každé právo stvořené suverénním parlamentem bylo součástí konstituce. S obratem k přirozeným právům začali operovat s abstraktními principy, stojícími nad touto konstitucí.¹⁶⁵

Ideové prameny k této obhajobě vedoucí se vyskytují v osvícenském racionalismu. Reprezentanta tohoto myšlení představuje Thomas Paine se svým pamfletem *Zdravý rozum*, jenž byl publikován v lednu roku 1776 a brzy dosáhl nákladu 100 000 ks. Painův apel na rozum byl zacílen na přetrhnutí poslední vazby mezi rebelujícími koloniemi a Británií – věrnosti monarchii.¹⁶⁶ Zbavil revoluci závislosti na konkrétnostech a představil ji jako nadčasovou.¹⁶⁷ Neoddiskutovatelný efekt, který Paine svým spiskem navodil, slouží za jeden z důkazů o velikosti příspěvku osvícenství pod kreaci americké republiky. Ta se mnohým jeví jako dítě racionalismu či oživlý pomník osvíceneckých imaginací projektovaných už Lockem či Montesquiem. Přirozeně-právní ideologie tvořící jádro osvícenství je v americkém případě umně extrahována a poprvé využita v praxi¹⁶⁸ právě při justifikaci revoluce. Havlíček definuje základní myšlenku tohoto konceptu slovy: „*Základní lidská práva, která mají být ve všech kulturních a náboženských oblastech respektována, si má každý z nás přinášet s sebou na svět zrozením. Přirozenost lidských práv je v deklaracích chápána jako jistého druhu danost, která je všem lidem společná, proto lze o takovýchto lidských právech hovořit jako o právech univerzálních a nezczitelných. Takto pojatá lidská práva nám nemají být propůjčená, proto jsou z hlediska tradice lidských práv nazývána právy přirozenými. Přirozená práva mají platit před ustanovením práv pozitivních.*“¹⁶⁹

¹⁶³ Sandoz, E. (2006). *Republicanism, Religion and the Soul of America*. Columbia, MO, USA: University of Missouri Press, s. 65.

¹⁶⁴ Sandel, M. (1998). *Democracy's Discontent: America in Search of a Public Philosophy*. First Harvard University Press, s. 28.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 29.

¹⁶⁶ Tindall, G.; Shi, D. (1998). *cit.d.*, s. 150.

¹⁶⁷ Goetzmann, W. (2009). *Beyond the Revolution: A History of American Thought from Paine to Pragmatism*. New York: Basic Books, s. 4.

¹⁶⁸ Havlíček, Aleš. *Otázka lidských a přirozených práv*. Dostupný z: <http://buberfund.cz/projekt-webdialog/universalnost-lidskych-prav/otazka-lidskych-a-prirozenych-prav-a-havlicek/> (Poslední přístup 25.4. 2012)

¹⁶⁹ Tamtéž

Nyní se podíváme na to, zdali se do hlásání těchto přirozených práv promítlo náboženství. Zdroje americké státnosti bývají často označovány za sekulární, což je v souladu s osvícenectvím Otců zakladatelů, stejně jako s prosazováním přirozených práv, jež jsou jeho výstavní skříní. Náboženský rozměr revoluce bývá celkem frekventovaně opomíjen a upozadován, čímž se její výklad ochuzuje o prvky s potenciálem vysvětlit fakt, že čistě sekulárně zabarvená přirozeně-právní argumentace ze své podstaty nemohla oslovit nábožensky založené obyvatelstvo Ameriky.¹⁷⁰ V roce 1790, tedy relativně nedlouho po revoluci, bylo bílé etnikum na americkém území z 98% tvořeno protestanty.¹⁷¹ To neznamená, že by ze všech sálala náboženská horlivost. Roku 1776 bylo k nějaké z církví přidruženo jen 17% koloniálního obyvatelstva.¹⁷² Navzdory tomuto zůstávala americká společnost hluboce nábožensky zakořeněna.¹⁷³ Zásadní proměnou oproti puritánským časům došel koncept svobody. Revoluční generace už ji nechápala jako svobodu k plnění Boží vůle, ale jako svobodu od moci státní autority libovolně disponující mocí.¹⁷⁴ Role této autority zneužívající svého postavení se pro ni zhostila Velká Británie.

3.1 Náboženské konotace Deklarace nezávislosti

Vyvrcholením emancipace kolonií ztělesňuje vyhlášení Deklarace nezávislosti z 4.7.1776, tuto eskalaci zhodnotil Samuel Adams výrokem: „*Můžeme volit pouze mezi nezávislostí a nanejvýš potupným a hrozným nevolnictvím.*“¹⁷⁵ Svým podpisem se signatáři definitivně vzepřeli králi, šlo o akt zrady, za který by v případě neúspěchu následovalo potrestání na životě.¹⁷⁶ Autorem prohlášení byl virginský poslanec Thomas Jefferson považovaný za předního amerického osvícence. Názory na to, či myšlenky Jeffersona při práci na Deklaraci nejvíce poznamenaly, mají široké rozpětí. Jedni vidí

¹⁷⁰ Sandoz, E. (2006). *Republicanism*, s. 4.

¹⁷¹ Huntington, S. (2005). *cit.d.*, s. 53.

¹⁷² Finke, R; Stark, R. (1989). *How the Upstart Sects Won America. Journal for the Scientific Study of Religion*. Vol. 28, č. 1, s. 30.

¹⁷³ Kennedy, S. (2007). *cit.d.*, s. 35.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 34

¹⁷⁵ Adams, S. *Speech About the Declaration of Independence (Before the Continental Congress)*. 1.srpna 1776. Dostupný z: <http://www.usa-patriotism.com/speeches/sadams1.htm> (Poslední přístup 3.5.2012)

¹⁷⁶ Holland, M. (2007). *Bonds of Affection: Civic Charity and the Making of America: Winthrop, Jefferson and Lincoln*. Washington DC: Georgetown University Press, s. 119.

inspiraci v Lockovi, konkrétně v jeho Druhém pojednání o vládě¹⁷⁷ a poukazují na značnou podobnost v triádě práv u Locka (život, svoboda, vlastnictví) a u práv, jež jsou deklarována v Jeffersonově textu (život, svoboda, právo na štěstí),¹⁷⁸ jini ve skotském osvícenství 18. století¹⁷⁹ a další přičítají největší význam britským whigům.¹⁸⁰ Deklarace byla určena nejen domácím, ale i zahraničnímu publiku, kterému měla demonstrovat odhodlání Američanů a poskytnout právní rámec pro případnou pomoc. V tomto smyslu cílila hlavně na Francii.¹⁸¹

Jeffersonovo dílo nebylo první svého druhu. Už dříve téhož roku byla schválena, Georgem Masonem připravená, Virginská deklarace. Podobnost struktury a některých formulací u obou dokumentů je až zarážející.¹⁸² Společné znaky vyniknou zejména u původního hrubého Jeffersonova textu Deklarace, z doby před zapracováním připomínek Kongresu. „*Inherentní přirozená práva*“ u Masona rezonují u „*inherentních práv*“ Jeffersona, totéž platí u „*požitku z života a svobody*“ a „*zachování života a svobody*.“¹⁸³ O originalitě Deklarace a tom, zda jde jen o účelově politický dokument, nebo i o morální manifest, toho už bylo napsáno hodně. My se podíváme na to, do jaké se míry se do jejího textu promítlo protestantské přesvědčení Američanů.

Jefferson nebyl křesťan v klasickém slova smyslu, čímž nevybočoval z řad většiny svých kolegů spoluzakladatelů. Ježíše Krista považoval za morální veličinu, ale nevěřil v jeho božství.¹⁸⁴ V Novém zákoně odmítal pasáže o zázracích, nechoval víru v osobního Boha, ale v boha rozumu.¹⁸⁵ Tento bůh sice zůstává mimo svět, při jeho stvoření do něj nicméně implementoval zákony, podle kterých se lidé obdaření rozumem mají řídit.¹⁸⁶ Nárok na jejich dodržování vystupuje pod hlavičkou přirozených práv.

¹⁷⁷ Littlejohn, J. (1994). *Thomas Jefferson, The Declaration of Independence, and Revolutionary Ideology: Bibliographic Essay*. Revolutionary America, Dostupný z: <http://www.littlejohnexplorers.com/jeff/jefferson/jeffersonsdeclarationbibliography.pdf> (Poslední přístup 4.5.2012).

¹⁷⁸ Dvořáková, V. (2002). *cit.d.*, s. 46.

¹⁷⁹ Littlejohn, J. (1994). *cit.d.*, s. 6.

¹⁸⁰ Lutz, D. (1984). *The Relative Influence of European Writers on Late Eighteenth-Century American Political Thought*. The American Political Science Review. Vol. 78, č. 1, s. 189.

¹⁸¹ Kagan, R. (2006). *cit.d.*, s. 41.

¹⁸² Dana, W. (1990). *The Declaration of Independence*. Harvard Law Review. Vol. 13, č. 5, s. 323.

¹⁸³ Holland, M. (2007). *cit.d.*, s. 179.

¹⁸⁴ Berns, W. *Religion and the Founding Principle* in Horwitz, R. t (ed). (1986). *The Moral Foundations of the American Republic (Third Edition)*. University of Virginia Press, s. 221.

¹⁸⁵ Holmes, D. (2006) *The Faiths of the Founding Fathers*; Oxford University Press, s. 81.

¹⁸⁶ Holland, M. (2007). *cit.d.*, s. 100.

Odtržení od monarchie je v původní¹⁸⁷ i finální verzi Deklarace ospravedlňováno „*zákony přírody a jejího Boha*“¹⁸⁸ S tímto výkladem se mohl spokojit jak Jefferson, tak i ortodoxní křesťané. Text pokračuje klíčovým souvětím: „*Pokládáme za samozřejmé pravdy, že lidé jsou stvořeni sobě rovni, že jsou svým Stvořitelem obdařeni určitými nezcizitelnými právy, mezi něž náleží právo na život, svobodu a sledování osobního štěstí.*“¹⁸⁹ V Jeffersonově návrhu se zmínka o Stvořiteli substituuje formulací o „*rovném stvoření*“¹⁹⁰. Kongresový výbor to upravil a v novém znění už je jasný odkaz na tradičnější chápání Boha. Rozšířil její duchovní rámec. Nezapomínejme, že příznivci osvícenství v tehdejších mocenských strukturách nepřevažovali.¹⁹⁰ Jeffersonův původní text obsahuje pouze dvě reference o náboženství, z toho jednu vyloženě sarkastickou namířenou proti králi Jiřímu, posléze vyškrtnutou Kongresem.¹⁹¹ Ten přidal další dva odkazy,¹⁹² na samém konci se signatáři „*dovolávali nejvyššího Soudce světa o správnost svých úmyslů*“¹⁹² a „*pevně spoléhali na ochranu Božské prozřetelnosti*“¹⁹³ Novak dokonce vyvozuje, že skutečným důvodem, proč se zakladatelé obrátili k filozofii přirozených práv, byla jejich víra.¹⁹⁴ Víra, píše, znamenala pro Otce zakladatele věřit v boha.¹⁹⁵ Osvícenský impakt faktor se u stěžejních postav revoluce, jakými byli Washington, Madison, Hamilton a Jefferson skutečně odrazil v jejich chápání Boha, pro členy amerických církví zcela nepřijatelném.¹⁹⁶ Nebyli však ateisty. Představa Nejvyšší bytosti u Otců zakladatelů oscilovala mezi deistickým (J.Madison),¹⁹⁷ unitářským (J.Adams)¹⁹⁸ i tradičním protestantským Bohem (J.Jay).¹⁹⁹ Rozpětí náboženských přesvědčení členů Kongresu vedlo k pojmenování Boha způsobem, se kterým se mohli ztotožnit všichni.

Všeobsahující výrazy Prozřetelnost, Soudce a Stvořitel umožnily celému Kontinentálnímu kongresu a přeneseně také celému americkému národu, identifikovat

¹⁸⁷ Armitage, D. *Declaration of Independence: A Global History*. Cambridge, MA:USA: Harvard University Press, 2007, s. 157.

¹⁸⁸ Hamilton, A; Joy, J., Madison, J. (1994). *Listy federalistů: soubor esejí psaných na podporu nové Ústavy předloženém federálním Shromážděním 17.září 1787*. Olomouc: Univerzita Palackého, s. 483.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 483.

¹⁹⁰ Krejčí, O. (2009). *cit.d.*, s. 95.

¹⁹¹ Holland, M. (2007). *cit.d.*, s. 101-102.

¹⁹² Novak, M. (2003). *On Two Wings: Humble Faith and Common Sense at the American Founding*. New York: USA: Encounter Books, s. 80.

¹⁹³ Hamilton, A; Joy, J.; Madison, J. (1994). *cit.d.*, s. 485.

¹⁹⁴ Novak, M. (2003). *cit.d.*, s. 80

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 109.

¹⁹⁶ Kennedy, S. (2007). *cit.d.*, s. 33.

¹⁹⁷ Holmes, d. (2006). *cit.d.*, s. 96.

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 73.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 154.

se s jejím textem nezávisle na konkrétním náboženském přesvědčení. Přirozenými právům zaštitěným Prozřetelností přitakávali jak deisté typu Jeffersona, tak tradiční protestantské denominace i „new light“ křesťané coby dědici Velkého probuzení. Obecnost Deklarace poskytla dostatečně široký rámec pro ty, kteří v Boží působení ve světě nevěřili, ale v existenci jeho zákonů ano, stejně jako pro ty, kdož Boha považovali za svého Spasitele. Ve výsledku se všichni semkli pod praporem přirozených práv. Nešlo o práva určená výhradně jim, ale o univerzální práva darovaná Bohem celému lidstvu.²⁰⁰ Americká revoluce byla expresí univerzalizmu, říká Kagan.²⁰¹ Tento univerzalizmus stál na náboženských základech²⁰², byť velmi diferencovaných. Zákony přírody byly pro Američany zákony Božími.²⁰³ A požadavky britské vlády s nimi dle jejich mínění kolidovaly. Jeden z podpisů pod Deklarací patřil i Johnu Dickinsonovi, jenž vyřkl následující: *„Naše svobody nepocházejí z listin, jsou deklarací už existujících práv. Nezávisí na pergamenech nebo pečetích, ale pocházejí od Krále Králů a Pána celé země.“*²⁰⁴

V Deklaraci jsou přirozená práva představena jako “self-evident truths“, což bývá do češtiny překládáno jako samozřejmé nebo nezpochybnitelné pravdy. Lidské právo musí být s těmito pravdami v souladu, jelikož pocházejí ze zdroje nadřazeného jakémukoliv státu.²⁰⁵ A tím je rovné stvoření, respektive fakt, že lidé se rodí sobě rovni. Se zdánlivě nepatrnou odchylkou ve stylizaci dochází k rozchodu s interpretací, kterou jsme předestřeli: *„Tato hmatatelná pravda je vědeckou pravdou, ne pravdou náboženství či názoru, pravdou objevenou novou politickou vědou, a Spojené státy byly první zemí, která se na nich ustavila.“*²⁰⁶ S těmito slovy přichází výklad, nezabývající se náboženskou dimenzí. Ve světle tehdejší reality se však nezdá jasné, zda je ji schopen dostatečně přesně reflektovat. Huntington se táže, pro koho byla tato práva nezpochybnitelná (tedy univerzální) a sám si odpovídá, že pro Američany.²⁰⁷ A ti se spíše než s osvícenskými myšlenkami identifikovali s náboženstvím. Deklarace musela vyhovět potřebám řadového Američana, jehož souhlasem byl vznik samostatné republiky podmíněn. Zakládací proces opravdu nelze odstříhnout od roviny víry, jak se

²⁰⁰ Kagan, R. (2006). *cit.d.*, s. 41.

²⁰¹ Tamtéž, s. 43.

²⁰² Novak, M. (2003). *cit.d.*, s. 36.

²⁰³ Sandoz, E. (2006). *cit.d.*, s. 12.

²⁰⁴ Novak, M. (2003). *cit.d.*, s. 95.

²⁰⁵ Sandoz, E. (2006). *Republicanism*, s. 58.

²⁰⁶ Berns, W. (1986). *cit.d.*, s. 218.

²⁰⁷ Huntington, S. (2005). *cit.d.*, s. 55.

nám některé interpretace, při této příležitosti náboženství marginalizující, snaží tvrdit. „*Pár Lockových principů a sekulární teorie přirozených práv detašovaná od židovství a křesťanství*“²⁰⁸ nemůže vystihnout celou podstatu věci. Náboženské zdroje amerických hodnot, hlasitě vyjadřovány Deklarací, nemají sekulární motivaci.²⁰⁹ Je potřeba rozlišit dobový kontext od současného. Zarážející je, kolik z myšlenek o legitimitě vlády zaznívajících během revoluce už bylo promyšleno Kalvínem a zrealizováno puritány. Jde o částečnou repetici těchto konceptů přizpůsobených potřebám doby.

Deklarace krom existence přirozených práv manifestuje i praktický návod na jejich dodržování: „*k zajištění těchto práv se ustavují mezi lidmi vlády, odvozující svou oprávněnou moc ze souhlasu těch, jimž vládnou*“, k čemuž je na vysvětlenou dodáno: „*Vláda nynějšího krále Velké Británie je vládou opakovaných křivd a bezpráví.*“²¹⁰ Američané (a Jefferson) seznávají, že jimi prosazovaná přirozená práva a vláda krále nejdou dohromady. Věta o původu moci je zlomová, zřetelně se tu zrcadlí společensko-smluvní teorie. Promítají se zde ale i staré puritánské představy o vládě založené na smlouvě. Královu autoritu znemožňující přístup k přirozeným právům nahradila vláda, čerpající svou legitimitu z dobrovolného souhlasu všech zúčastněných a důsledného dodržování a zajištění nezpochybnitelných pravd.²¹¹ Pokud by se opakovala stejná situace a vláda, byť zvolena lidem, by ony pravdy svou činností popírala, má lid právo nastolit jinou. Otcové zakladatelé byli praktiky a vnímali nebezpečí nekontrolovatelné vlády lidu svrhávajícímu vládu, kdykoliv se mu zlíbí. Jak chtěli tomuto riziku čelit, přiblížíme.

3.2 Náboženství a identifikace s revolučním bojem

Američané museli být k boji proti britské nadvládě zmobilizováni. Silným popudem k odporu byly už tahy britské vlády, jež celou situaci vyprodukovaly. Vedle zákona o kolkovním, jenž byl později zrušen, to byly tzv. Townshendovy zákony (1767) trestající kolonii New York za její nevoli k ubytování britských vojsk a především zákon o čaji z roku 1773, proti kterému se v Bostonu vzedmula vlna

²⁰⁸ Novak, M. (2003). *cit.d.*, s. 2003.

²⁰⁹ Huntington, S. (2005). *cit.d.*, s. 71.

²¹⁰ Hamilton, A.; Joy, J., Madison, J. (1994). *cit.d.*, s. 484.

²¹¹ Holland, M. (2007). *cit.d.*, s. 105.

odporu vygradovaná Bostonským pitím čaje, na nějž britský parlament zareagoval přijetím donucovacích zákonů (1774), jimiž byl uzavřen i bostonský přístav, představující páteř massachusettské ekonomiky. Události nabraly spád, 5. 9. 1774 se ve Filadelfii sešel První kontinentální kongres s cílem koordinovat společné akce. Situace dále eskalovala a 19. 4. 1775 padly u Lexingtonu první výstřely.²¹²

Američané pro sebe našli dostatek oprávněných důvodů k odporu, neboť Británií diktované zákony vážně poškozovaly jejich hospodářství. Vyhlášení Deklarace nezávislosti se svými nezpochybnitelnými pravdami dodalo revolučním snahám univerzální rozměr. Náboženská sféra nezůstala konfrontací netknuta. Král Jiří III. americkou revoluci při jedné příležitosti nazval „presbyteriánskou rebelií.“²¹³ Edmund Burke při vystoupení v parlamentu prohlásil: „(Američané) jsou protestanté, a sice toho druhu, jemuž se nejvíce protiví každé implicitní zotročování rozumu a ducha.“²¹⁴ Američtí věřící začali jednat přesně v duchu těchto slov. Co podle nich porušoval král? Bohem daná práva²¹⁵ – nezpochybnitelné pravdy. Je vypovídající, že zahajující schůze Prvního kontinentálního kongresu začala modlitbou.²¹⁶ Americký odboj generoval svou dynamiku jak z racionální, tak emocionální oblasti.²¹⁷ Hnacím motorem bylo potírání vlastnických svobod i emociální náboj přiživovaný náboženstvím, jehož projevem se stal patriotismus, rezolutně brojící proti „britskému Antikristu“.²¹⁸ Podle této logiky se Britové svévolným porušováním amerických, čtème univerzálních, svobod protivili samotnému Bohu. Duchovní nabádali členy svých kongregací, aby čelili britské tyranii, opak by byl hříchem.²¹⁹ Rezignace na svobody by zplodila morální degradaci.²²⁰ Stejnou myšlenku vyjadřovaly i populární revoluční motta typu: „*Odpor tyranovi je poslušností Bohu*“ nebo „*Žádost k Nebesům*“²²¹ Duchovním se pro jejich angažovanost dostalo přívíska „*černý regiment*.“²²² Ruku k revolučnímu dílu přiložili najmě

²¹² Tindall, G.; Shi.D. (1998). *cit.d.*, s. 130-142.

²¹³ Kopel, D. (2005)- *The Religious Roots of the American Revolution and the Right to Keep and Bear Arms*. Journal on Firearms and Public Policy. Vol. 17, s. 1 Dostupný z: <http://www.davekopel.com/Religion/Religious-Roots-of-the-American-Revolution.pdf> (Poslední přístup 5.5.2012)

²¹⁴ Huntington, S. (2005). *cit.d.*, s. 72.

²¹⁵ Kopel, D. (2005). *cit.d.*, s. 2.

²¹⁶ Novak, M. (2003). *cit.d.*, s. 13.

²¹⁷ Bonomi, P. (2003). *Under the Cope of Heaven: Religion, Society and Politics in Colonial America*. Cary, NC, USA: Oxford University Press, s. 188.

²¹⁸ McKenna, G. (2007). *Puritan Origins of American Patriotism*. New Haven, CT, USA: Yale University Press, s. 75.

²¹⁹ Bonomi, P. (2003). *cit.d.*, s. 216.

²²⁰ Kopel, D. (2005). *cit.d.*, s. 5.

²²¹ Bonomi, P. (2003), *cit.d.*, s. 215.

²²² Kopel, D. (2005). *cit.d.*, s. 2.

kongregacionalisté. Roku 1776 v Nové Anglii dosáhl počet bohoslužeb jimi vedených počtu 2000 týdně a náklad výtisků jejich prepisů převýšil počet sekulárních pamfletů ze všech ostatních kolonií v poměru 4:1.²²³ Navíc šlo o největší americkou denominaci, do níž v toho času spadalo na 700 kongregací.²²⁴ Význam církevní podpory nezůstal utajen ani Kontinentálnímu kongresu, který nejenže pořádal dny postu a modliteb,²²⁵ ale některé duchovní dokonce dotoval, aby u nerozhodných osadníků kázali ve prospěch revoluce.²²⁶ Nešlo přitom o korupci, ale o součást jejich náboženského přesvědčení. Síla jejich apelu zasáhla mnohé. Na povrch vystupovaly relikty jiné revoluce, té náboženské z 30. a 40. let, kdy došlo k Velkému probuzení. Masy kolonistů byly vtaženy do intenzivního náboženského života, což Goetzmann označuje jako „purifikační revoluci“²²⁷ I díky ní měla náboženská rétorika zajištěnu živnou půdu pod nohama. „*Jestliže by byly principy, pro něž americké kolonie bojují současnou občanskou válku proti britským zbraním, všeobecně přijaty, obrátily by údolí slz v ráj Boží.*“ kázal Abraham Keteltas společně se slovy: „*Proto nemůžeme pochybovat, že věc svobody, spojená s pravdou a spravedlností, je věcí Boží.*“²²⁸ Revoluční rétorika byla plná odkazů na přirozená práva, hájeného z pozic univerzálního náboženství. „*Věc Ameriky, je věcí Boží, člověk ještě nikdy nebojoval za větší a slavnější pohnutku*“²²⁹ Harry Stout přirovnává revoluci k „*americké bohoslužbě světu.*“²³⁰

Duchovní předložili Američanům přirozená práva v jim srozumitelném překladu. Otcové zakladatelé se vyhnuli konkrétním referencím směrem ke křesťanskému Bohu, ekleziální struktury tuto konexi udělaly. Mobilizační efekt byl úžasný. Uvědomovali si to i Otcové zakladatelé. Třeba vrchní velitel vojsk G. Washington nařizující útvarům každodenní modlitby.²³¹ Zjevné materiální důvody pro odpor byly nepochybně mocným stimulem, přirozeně-právní rétorika doplněná o náboženskou dimenzi měla však také

²²³ Tamtéž, s. 3.

²²⁴ Diman, J. (1876). *Religion in America, 1776-1876*. The North American Review. 1876, Vol. 122, č. 250, s. 12.

²²⁵ Novak, M. (2003). *cit.d.*, s. 19.

²²⁶ Bonomi, P. (2003). *cit.d.*, s. 211.

²²⁷ Goetzmann, (2009). *cit.d.*, s. 23.

²²⁸ Sandoz, Ellis. (1998). *Political Sermons of the American Founding Era: 1730-1805*; 2 vols. Liberty Fund. s. 400. Dostupný z: <http://oll.libertyfund.org/title/1878> (Poslední přístup: 6.5.2012)

²²⁹ Kopel, D. (2005). *cit.d.*, s. 9.

²³⁰ Tamtéž, s. 11.

²³¹ Novak, M. (2003). *cit.d.*, s. 19.

svůj nepopiratelný úcinek. J.W.Thorton tvrdí, že revoluce za svůj úspěch vděčí „puritánské kazatelně“.²³² Podobnou narážku zachycujeme i u Publia v Listech federalistů číslo 37., kterak mluví o „prstu Všemohoucího“,²³³ stojícím v těžkých dobách boje za nezávislost nepokrytě při Američanech.

3.3 Civilní náboženství

Koketování mladé americké republiky s náboženstvím se odrazilo na vzniku něčeho, co Robert Bellah nazývá civilním náboženstvím. Projevy tohoto konceptu jsou viditelné po celou dobu existence USA, od vzniku až po současnost. Jeho dogmata poprvé definuje J. J. Rousseau: existence Boha, víra v posmrtný život, odstranění náboženské intolerance, odměna za ctnost a odplata za zlo.²³⁴ Bellah svůj koncept podává jako: „*institucionalizovaný souhrn víry, symbolů a rituálů s respektem k věcem posvátným.*“²³⁵ Nejde o křesťanství, ale o jakýsi derivát z něj, neztotožňující se s žádnou specifickou věroukou. Jde o konglomerát přesvědčení vzniklý za jediným účelem – podpory a uchování ctností, nezbytných pro fungování republiky a jejích svobod. Nešlo o teologii, ale státní utilitarismus. Civilní náboženství shrnovalo morálku, která byla všem americkým denominacím a sektám společná. Stát v tomto konceptu podporuje náboženství ve formě „*multiplicity sekt.*“²³⁶ Ne určitou z nich, ale všechny zároveň. Jeho představitelé se nevyslovují ve prospěch jedné víry, ale hovoří o hodnotách považovaných za všeobecně platné celou společností. O nich se píše ve Federalistovi číslo 14. Kde J.Madison ústy Publia říká, že Američané jsou „*spjati tolika strunami náklonnosti.*“²³⁷ Stát přitom nekontroluje žádná církev. Partikulární náboženské přesvědčení si nemůže přivlastnit veřejný prostor, protože ten okupuje civilní náboženství. Úspěch občanského náboženství by zřejmě nebyl možný, pokud by nějaká z církví byla dominantní. Jak už víme, to nebyl americký případ.

Ohromné množství odstínů téže víry vytvořilo platformu, na níž mohlo být položeno toto náboženství občanských ctností. Mark Noll ho označuje jako „*modifikovanou*

²³² Novak, M. (2003). *cit.d.*, s. 17.

²³³ Hamilton, A.; Joy, J; Madison, J. (1994). *cit.d.*, s. 203.

²³⁴ Bellah, R. (2005). *Civil Religion in America*. Daedalus, Vol. 134, s. 43.

²³⁵ Tamtéž, s. 46.

²³⁶ Berns, W. (1986). *cit.d.*, s. 214.

²³⁷ Hamilton, A.; Joy, J; Madison, J. (1994). *cit.d.*, s. 90.

syntézu puritanismu“, která se namísto církvi stala hlavním místem pro veřejnou artikulaci křesťanských hodnot.²³⁸ Právě náboženská obhajoba přirozených práv během revoluce vydala impulz k formování tohoto amerického fenoménu. Ač po osobní stránce leckdy nábožensky vlažní, Otcové zakladatelé chápali, že zajištění práva a svobody je pro republiku záležitostí života a smrti. Jefferson za nejlepší etický systém považoval Nový zákon.²³⁹ J.Adams v jednom dopise mluví nejen o tom, že „*Bible obsahuje nejhlubší filozofii a nejlepší morálku*“, ale dokonce tvrdí, že jde o „*nejvíce republikánskou knihu na světě*“.²⁴⁰ Stejně tak Washington při opuštění prezidentského úřadu sdělil národu, že si nedovede představit morálku bez náboženství.²⁴¹

Otcové zakladatelé možná nevěřili v křesťanského Boha, ale v křesťanské víře viděli úžasný rezervoár ctností, které nejenže republikánský systém vlády podporují, ale jsou doslova jeho podmínkou – ve vykrytalizované podobě civilního náboženství vstupujícího do světa politiky. Pro zapojení do její tvorby se už nevyžadovala svatost, ale význam ctností, z křesťanství plynoucích, byl ceněn vysoko. Praktický běh konceptu má jediný předpoklad, lidé se s těmito ctnostmi musí ztotožnit. Otcové zakladatelé tento problém postřehli a z toho důvodu jsou jejich projevy plné odkazů na biblickou morálku, byť si v soukromí mysleli své. Svě přesvědčení podřídili blahu vznikajícího národa. Tocqueville uvádí: „*Tak tedy zatím co zákon dovoluje americkému lidu dělat všechno, náboženství mu brání chtít všechno a všeho se odvážit.*“²⁴² Seskládá z onoho civilního, vyjadřovaného politicky a zastřešením náboženské diverzity poskytující určitý pocit sounáležitosti, a praktikovaného privátního, sloužícího jako továrna na republikánské ctnosti.

3.4 Systém brzd a protivah

Ústava Spojených států funguje dodnes. Už tento stručný fakt je důvodem k tomu, proč tento dokument bývá tak oslavován, dáván za příklad a kopírován. Vedle dlouhověkosti je jedním z jeho nejdůležitějších atributů systém brzd a protivah. Nešlo o první americkou ústavu. Dosavadní Články konfederace, podle nichž byla republika

²³⁸ Kennedy, S. (2007). *cit.d.*, s. 34.

²³⁹ Holland, M. (2007). *cit.d.*, s. 110.

²⁴⁰ Berns, W. (1986). *cit.d.*, s. 213.

²⁴¹ Tamtéž, s. 213.

²⁴² Tocqueville, A. (1992). *cit.d.*, s. 222.

spravována dříve, se ukázaly z řady důvodů jako nedostatečné. Debata o nové, dokonalejší, ústavě se vyznačovala přetrásáním základních pilířů federalistického myšlení. Složitý průběh ratifikačního procesu obohatil politickou vědu o nadčasové Listy federalistů. Koncipované původně jako apologetika ústavy, nabyly statusu klasického díla. Tato syntéza republikánských představ amerických ústavodárců přichází s hlubokým vhledem do samého jádra republikanismu.

Tvůrci ústavy věřili, že republika se nemůže obejít bez ctnostných občanů, současně nechtěli vložit osud země do abstraktních rukou morálky. Ve vztahu k lidské přirozenosti nebyli naivními,²⁴³ negativní a sobecké sklony člověka jim byly dobře známy. Na takové mínění mělo krom jiného dopad i křesťanské učení o lidské zkaženosti.²⁴⁴ Názor na lidskou přirozenost je příčinou konstrukce mechanismu oddělení mocí, zpodobněném v systému brzd a protivah.²⁴⁵ Ve Federalistovi č. 51 čteme: „*Kdyby lidé byli andělé, nebyly by vlády nutné.*“ a dále: „*Při vytváření systému vlády, v němž mají jedni lidé vládnout druhým, spočívá velká obtíž v tom, že nejprve musíte vládě umožnit, aby kontrolovala ovládané, a hned nato ji musíte donutit, aby kontrolovala sama sebe. Prvotním způsobem, jak dohlížet na vládu, je nepochybně její závislost na občanech; zkušenost však lidstvo poučila, že jsou zapotřebí ještě další pojistky.*“²⁴⁶ Federalisté se při tvorbě ústavy opírali o hlubokou znalost historie, byli poučení ze zkušenosti. Stáli před dilematem, jak nakonfigurovat instituce republiky tak, aby nekolidovaly s Deklarací manifestovaným „*pursuit of happiness*“ – sledováním osobního štěstí. Čelili palčivé otázce, jak toto základní právo dát v soulad s republikou tak, aby ji atomizovaní jedinci ženoucí se za svými individuálními tužbami nedeformovali. Chtěli „*zachránit republiku od smrtících efektů honby za štěstím.*“²⁴⁷ Léta 1776 – 1787 orámovaná Články konfederace se vyznačovala napětím mezi vládou lidu a jejími limity ve vztahu ke svobodě. Diskuze se točila zejména kolem legislativních orgánů jednotlivých členských států.

Dvě nejvýznamnější výtky se týkaly ignorace principů separace moci, viditelné na vměšování se moci zákonodárné do oblasti náležející soudům a porušování

²⁴³ Kagan, R. (2006). *cit.d.*, s. 57

²⁴⁴ Sandoz, E. (2006). *Republicanism*, s. 72.

²⁴⁵ Tamtéž, s. 71.

²⁴⁶ Hamilton, A.; Joy, J; Madison, J. (1994). *cit.d.*, s. 283.

²⁴⁷ Sandel, M. (1998). *Democracy's Discontent: America in Search of a Public Philosophy*. First Harvard University Press. s. 129.

individuálních práv.²⁴⁸ Příkladem za všechny budiž Pennsylvánie, jejíž ústava z roku 1776 obnášela razantně demokratické, až „jakobínské prvky“, kde vláda opřena o majoritu připravila kvakery o právo volit.²⁴⁹ S vědomím tohoto přetrvávajícího konfliktu mezi svobodou a vládou lidu, koncipovali federalisté novou ústavu.

Madison věřil, že prohřeškům státních legislativ může zamezit pouze silnější federální vláda.²⁵⁰ Hledání kompromisu mezi právem na osobní svobodu a akceschopnou vládou vyprodukovalo systém brzd a protivah. Antropo-skepticismus Otců zakladatelů vyústil v recept nejlépe formulovaný ve *Federalistovi*: „*Proti ctižádosti musí být postavena ctižádost.*“²⁵¹ V myslích ústavodárců se potkávají dva principy, které se však nenegují. Lidským ctnostem přiřítají svou cenu, ale současně se snaží o institucionální minimalizaci projevů sklonů odvrácené strany lidské přirozenosti. Výchozí zásadou je soutěživost, Ústava proti sobě staví zájmy individuí a eliminuje možnost hegemonie určitých většinových zájmů na úkor těch menšinových. Fragmentace společnosti způsobí, že „*práva a jednotlivce či skupiny budou jen minimálně ohrožena spiknutím většiny.*“²⁵² Madison pokračuje v nastavené linii a nachází analogii u náboženství. Členitost náboženských skupin na území Konfederace a okolnost, že žádná z nich celostátně nedominovala a nemohla tak ostatním vštěpovat svou věrouku, ho vedla k tomuto vyjádření: „*Ve svobodné společnosti musí být občanská práva zajištěna stejně jako práva náboženská. To na jedné straně znamená rozmanitost zájmů na druhé straně rozmanitost vyznání. Míra zajištění závisí v obou případech na počtu těchto zájmů a vyznání a ten bude podle všeho závislý na rozloze země a na počtu osob spadajících pod pravomoc jedné vlády.*“²⁵³

Tento postup je potřeba zasadit do kontextu mnohokrát citovaného argumentu o rozlehlé republice, předestřeném už v listu č. 10. Publius svou přelomovou teorií staví na dvou předpokladech. Větší republika jednak nabídne více kandidátů, což znamená vyšší naději na správnou volbu a fakt, že jednoho kandidáta bude volit více osob, bude znamenat vyšší šanci, že daná osoba bude charakterově ctnostná.²⁵⁴ V tomto momentě tedy opět vystupuje do popředí důležitost ctností. Madison inspirován

²⁴⁸ McAfee, T. (2009). *Inherent Rights, the Written Constitution, & Popular Sovereignty : The Founders' Understanding*. Westport, CT, USA: Greenwood Press, s. 45.

²⁴⁹ Dvořáková, V. (2002). *cit.d.*, s. 54.

²⁵⁰ McAfee, T. (2009). *cit.d.*, s. 49.

²⁵¹ Hamilton, A.; Joy, J., Madison, J. (1994). *cit.d.*, s. 283.

²⁵² Tamtéž, s. 284.

²⁵³ Tamtéž, s. 283-285.

²⁵⁴ Tamtéž, s. 74.

Adamem Smithem²⁵⁵ nabízí způsob výběru kandidátů dle tržního vzoru, kde je kritériem selekce charakter.²⁵⁶ Tito ctnostní jedinci měli působit na veřejnost: „*Úkolem velkého politika je utvářet charakter svých lidí.*“²⁵⁷ Zvolení představitelé všech složek moci měli působit pro veřejné blaho nejen správným plněním svých povinností, ale i osobním příkladem, aby tak vzdělávali národ a vedli ho ke ctnostnému životu. Pozorujeme jeden obrovský rozdíl oproti století a půl starým puritánským magistrátům. Federální vláda už nedefinovala a nenařizovala a morální kodex, i když střízlivý pohled na lidskou kapacitu činit dobro přetrvával. „*Nesnažila se pozvednout morální charakter lidí, alespoň ne přímo. Namísto toho hledala takové institucionální nástroje, které by vládu učinily méně závislými na lidských ctnostech.*“²⁵⁸ Občanství už nebylo podmíněno dodržováním určitého souboru náboženských norem - Ústava žádnou zmínku o Bohu neobsahuje.²⁵⁹ Jediným explicitním uvedením náboženství je tak článek VI. zakazující požadavek určitého náboženského vyznání pro výkon veřejné funkce.²⁶⁰ Absence nárokování ctností se odrazila na vzniku systému brzd a protivah, jakož i na představě federalistů o formativní a vzdělávací úloze veřejného činitele. Madison se nesnaží udělat z lidí anděly, ale kompetitivním tlakem prosazuje, aby se museli „*chovat tak, jakoby jimi byli.*“²⁶¹ Mechanismus brzd a protivah republikánské ctnosti nenahrazuje, jen zajišťuje, aby nepřevážil jejich nedostatek.

3.5 Ústava a náboženství – první dodatek

Jako země se silně nábožensky orientovaným obyvatelstvem se Spojené státy při utváření své konstituce musely vyrovnat s otázkou nastavení náboženství ve vztahu k moci politické. Některé aspekty tohoto problému už byly probrány, v této podkapitole rozebereme, jak se náboženství řešilo v ústavě, přičemž z logiky věci vyplývá, že pozornost upřeme především na první dodatek. Prvotní text ústavy z roku 1787 v sobě

²⁵⁵ Prindle, D. (2004). *The Invisible Hand of James Madison*. Constitutional Political Economy. Vol. 15, č. 3, s. 231.

²⁵⁶ Tamtéž, s. 233.

²⁵⁷ Sandel, M. (1998). *cit.d.*, s. 127.

²⁵⁸ Tamtéž, s. 129.

²⁵⁹ Berns, W. (1986). *cit.d.*, s. 210.

²⁶⁰ Tamtéž, s. 210.

²⁶¹ Prindle, D. (2004). *cit.d.*, s. 234.

listinu základních práv a svobod neobsahoval, těmi se honosily jenom dílčí ústavy 11 ze 13 členských států Konfederace.²⁶² Některé z nich proto souhlasily s její ratifikací jen pod podmínkou příslibu jejího doplnění o výčet základních práv.²⁶³ Nepřítomnost Bill of Rights se stala hlavním argumentem antifederalistů.²⁶⁴ Jejich záměrem bylo vystavět bariéry federální moci, aby ji neuzurpovala na členských státech Unie. Za zahrnutí Bill of Rights do ústavy se zasazovali ani ne tak kvůli ochraně jednotlivce, jako spíše svých států před centrální vládou.²⁶⁵

Madison považoval ústavu za kompletní, nepocíťoval nutnost dalšího vymezování práv.²⁶⁶ Chtěl ale, aby byla přijata, proto nehledě na svůj počáteční odmítavý postoj sepsal celkem 19 dodatků, které předložil Kongresu. Ratifikací 10 z nich byla listina zkomponována. Znění prvního dodatku, týkajícího se náboženství, došlo v průběhu schvalovacího procesu značných úprav. Madison původně navrhoval, aby bylo státům zapovězeno zasahovat do sféry svědomí, což pokrývalo i náboženské svobodu.²⁶⁷ Madison argumentoval, že některé státy žádnou deklarací nedisponují, jiné sice ano, ale ty jsou „defektní.“ Malý stát považoval za většího nepřítele svobody než federální vládu.²⁶⁸ Formulace prošla Sněmovnou reprezentantů, ale Senát ji vyškrtl. Klausule o státech se do ústavy dostala až jako integrální součást 14. dodatku v roce 1868.²⁶⁹

Bill of Rights, tak jak byla roku 1791 ratifikována, působila restriktivně vůči federální vládě, nikoli ve vztahu k vládám státním. Finální verze prvního dodatku zní: „Kongres nesmí zavádět zákony, které zavádějí nějaké náboženství, nebo zakazují svobodně vyznávat nějaké náboženství...“²⁷⁰ Nejde o ochranu náboženské svobody na území jednotlivých států, ale na federální úrovni. Federální orgány nemohou diktovat a nárokovat dodržování nějakého státního náboženství. Žádné takové nemůže být zavedeno a členským státům nemůže být nařízeno jeho zrušení. Kodifikace separace státu a církve je omezena jen na federální stupeň. V 11 ze 13 států už byla základní

²⁶² Sandoz, E. (2006). *Republicanism*, cit.d., s. 69.

²⁶³ Dvořáková, V. (2002). *cit.d.*, s. 65.

²⁶⁴ Sandel, M. (1998). *cit.d.*, s. 33.

²⁶⁵ Tamtéž, s. 35.

²⁶⁶ Novak, M. (2003). *cit.d.*, s. 54.

²⁶⁷ Madison, James. *Amendments Offered in Congress by James Madison*. 8. červen, 1789. Dostupné z: http://www.constitution.org/bor/amd_jmad.htm (Poslední přístup 8.5.2012)

²⁶⁸ Levy, L. (1999). *Origins of the Bill of Rights*. New Haven, Conn: Yale University Press, s. 35-36.

²⁶⁹ Kaller, S. *First Draft of the Bill of Rights: 17 Amendments Approved by the House*. Dostupné z: <http://www.sethkaller.com/item/182-First-Draft-of-the-Bill-of-Rights:-17-Amendments-Approved-by-the-House&from=8> (Poslední přístup 8.5.2012).

²⁷⁰ Ústava USA, I. dodatek

práva definovaná vlastními listinami, avšak jejich obsah nelze ztotožňovat s tou federální. Virginská deklaráce práv z pera antifederalisty G. Masona je považována za inspiraci nejen pro řadu dalších amerických států, ale i pro federální Bill of Rights. Masonův text se nijak nevyslovuje proti etablování náboženství státem, což odráží virginskou realitu, kde se výsadnímu postavení těšila Episkopální (anglikánská) církev.²⁷¹ V drtivé většině států unie byla pro práci ve veřejném sektoru vyžadována náboženská přísaha.

V době předložení Bill of Rights Kongresu mělo nejméně 6 států vládou podporované církve. V New Hampshire, Connecticutu a Massachusetts to byli kongregacionalisté. V Marylandu, Georgii a Jižní Karolíně byla forma podpory více obecná, přesto silná. Tyto státy v tomto ohledu dominovaly, ale ani u ostatních nelze hovořit o nějaké separaci. Proces eliminace religiozity jako faktoru nezbytného k politickému fungování na úrovních států trval velice dlouho. Jako poslední přísahu odvolávající se na Boha vypustil stát Maryland roku 1961.²⁷² Pennsylvánská ústava z roku 1790 sice udělila nazpět volební právo kvakerům, ale ateisté ústavní ochrany svých přesvědčení nenabýli.²⁷³ Přísaha pro legislativce tohoto státu zněla: „*Věřím v jednoho Boha, stvořitele a vládce vesmíru, odměnitele dobrých a trestatele zlých a přiznávám Písmu Starého a Nového zákona Božskou inspiraci.*“²⁷⁴ Ani Massachusettská deklaráce z roku 1780 nepreferovala určitou náboženskou skupinu, ale svoboda svědomí byla zaručena pouze křesťanům, nikomu jinému.²⁷⁵ Stejný stát byl také posledním, kdo roku 1833 odebráním finanční podpory de-facto revokoval institut státní církve.²⁷⁶

Spojené státy konce 18. století byly v otázce náboženské svobody poznamenány zvláštní dvoukolejností. Kongres nemohl nařizovat protěžování žádného náboženství, zastupitelské sbory států však ano. Trvalo dlouho, než se státní ústavy připojily na cestu, po které už dávno před nimi vyšla ústava federální. Čas přinesl i pozvolnou změnu interpretace prvního dodatku. Předznamenáním tohoto procesu je dopis Thomase

²⁷¹ Long, G; Patrick, J. (1999). *Constitutional Debates on Freedom of Religion: Documentary History*. Westport: Greenwood Press, s. 37.

²⁷² Tamtéž, s. 35.

²⁷³ Tamtéž, s. 38-39.

²⁷⁴ Tamtéž, s. 39.

²⁷⁵ Tamtéž, s. 41.

²⁷⁶ Bendroth, M. (2009). *Do The Puritans Still Matter? What Congregational History Has to Say about American Democracy?*. International Congregational Journal, Vol. 8, č. 2, s. 15.

Jeffersona Dansburským baptistům, datovaný na leden 1802. Baptisté se na Jeffersona obrátili jak s díky za jeho neutuchající boj v záležitostech náboženské svobody, tak se stížností, že jako náboženská minorita (v Connecticutu) požívají svých svobod pouze jako dar, nikoli jako nezadatelné právo.²⁷⁷ Prezident Jefferson v odpovědi používá termín „*Wall of separation*“, míněný jako stěna oddělující stát a náboženství, a slibuje, že se zasadí o zlepšení jejich podmínek.²⁷⁸ Zároveň vyjadřuje názor, že: „*náboženství je věc ležící výhradně mezi člověkem a Bohem.*“²⁷⁹ Je to exprese progresivního pohledu na první dodatek. Jefferson indikuje, že funkce prvního dodatku by měla být přehodnocena. V jeho intencích by nemělo být pouze zabránit specifické skupině věřících v tom, aby převládla nad ostatními, ale měl by usilovat o nastolení nepřekročitelné linie mezi státem a jakýmkoli náboženstvím. Jeffersonův postoj se zrcadlí i v Poznámkách o státu Virginia, kde doslova říká: „*Práva na svědomí nikdy nepodřizujeme, nemůžeme je podřídít. Jsme za ně odpovědni jedině Bohu. Legitimní akty vlády se vztahují pouze na ty činy, které poškozují ostatní. Ale nepoškozují mě to, že můj soused říká, že je zde dvacet bohů nebo žádný. Nevybere mi to kapsu, ani nezlomí nohu.*“²⁸⁰ V jediném odstavci tak máme shrnuto to, k čemu ústava či spíše evoluce jejího výkladu dospěly prostřednictvím prvního dodatku a k čemu se měli členové Unie teprve dopracovat. Emancipace státu od náboženství, či náboženství od státu začala na popud skupin věřících. Od nich přišly první impulzy k vyvázání se ze státní kontroly.

V době přijetí Bill of Rights byla pozornost upřena výlučně na otázku vztahu mezi denominacemi protestantismu a politikou. Stát měl fungovat jako rozhodčí, dohlížející na to, aby žádná nevévodila nad ostatními. Nejvíce symptomatickou pro rámeček této diskuze byla skutečnost, že v myšlení tehdejších legislativců se pod pojmem náboženství skrýval protestantismus. Naším cílem bylo ukázat, za jakých okolností vznikl první dodatek a upozornit na fakt, že v otázce náboženské svobody a svobody svědomí šlo o jakýsi revoluční předvoj, ke kterému se postupně přidávaly i další složky veřejné moci nespádající pod přímou jurisdikci federální vlády.

²⁷⁷ Meacham, J. (2006). *American Gospel : God, the Founding Fathers, and the Making of a Nation*. Westminster, MD, USA: Random House, s. 263.

²⁷⁸ Jefferson, T. *Jefferson's Letter to the Danbury Baptist*. Jan 1. 1802. Dostupné z: <http://www.loc.gov/loc/lcib/9806/danpre.html> (Poslední přístup 9.5.2012).

²⁷⁹ Tamtéž

²⁸⁰ Long, G; Patrick, J. (1999). cit.d., s. 45.

4. Náboženství a politika v dalším vývoji USA

Od samých počátků americké republiky bylo zřejmé, že náboženství bude v životě země vždy představovat jednu z klíčových hybných sil. Náboženská pluralita zajistila absenci převládajícího proudu víry, který by si mohl dovolit přizpůsobit politiku k obrazu svému. Soulad v morální a etické oblasti vyjádřený v rámci civilního náboženství zajistil paradigma sdílené celou společností. V této shodě ale nastaly trhliny, přestože se většina populace nadále hlásila a hlásí ke křesťanským, potažmo protestantským, hodnotám. Masivní katolická migrace zahájená v 19. století nic nezměnila. Katolicismus se přizpůbil podmínkám a dokázal se etablovat po bok protestantských skupin.²⁸¹ Podle Gallupova ústavu se v dnešních Spojených státech 78% dospělých Američanů považuje za křesťany.²⁸² Počet ateistů a lidí bez vyznání sice pomalu stoupá,²⁸³ stejné je to u příslušníků jiných náboženství, jejich zastoupení v populaci je však stále výrazně menšinové. Propíraným tématem současnosti je narůstající procento lidí římskokatolického vyznání, lišících se od svých předchůdců z 19. a prvních desetiletí 20. století svým neevropským původem. Vedle hispánských přistěhovalců kontinuálně roste i asijská migrace. Jak se tento faktor promítne do života země, ukáže až budoucnost. Zdá se, že vysvětlení hodnotových rozkolů, ke kterým navzdory převládající anglo-protestantské kultuře ve Spojených Státech docházelo, je potřeba hledat i jinde. V této kapitole se tedy budeme zabývat otiskem, který pod americkou politikou zanechala dichotomie mezi tradiční (doslovnou) interpretací a liberálním (moderním) přístupem k Bibli. Dříve se američtí křesťané rozcházeli v teologii, ale ještě Tocqueville píše, že „*křesťanská morálka byla všude táž.*“²⁸⁴ Rozvoj vědy, zejména Darwinova kniha O původu druhů a nespočet dalších činitelů přispěly k tomu, že divergence v teologii se přelila v hodnotové rozpory. Pozastavíme se u dvou momentů, které byly důsledkem napětí v rozdělené společnosti, kdy se jeden její element snažil o zachování tradičního paradigmatu, zatímco druhý o jeho modifikaci.

²⁸¹ Huntington, S. (2005). *cit.d.*, s. 92.

²⁸² Newport, F. *Christianity Remains Dominant Religion in the United State* s. Gallup. 23.12.2011. Dostupné z: <http://www.gallup.com/poll/151760/christianity-remains-dominant-religion-united-states.aspx> (Poslední přístup 11.5. 2012)

²⁸³ Newport, Frank. *In U.S. Increasing Number Have No Religious Identity*. Gallup. 21.5.2010. Dostupné z: <http://www.gallup.com/poll/128276/Increasing-Number-No-Religious-Identity.aspx> (Poslední přístup 11.5. 2012)

²⁸⁴ Tocqueville, A. (1992). *cit.d.*, s. 221.

4.1 *Otroctví od dob vzniku USA po občanskou válku*

Obrovskou kapitolou amerických dějin je existence otroctví. Až dosud jsme se této problematice v práci vyhýbali, nyní se k ní obrátíme a zhodnotíme, jak se protestantismus angažoval v politické agendě abolicionismu a současně v reakci na něj ze strany otrokářů. Existence instituce otrokářství na americkém Jihu byla obšírně diskutována už během vzniku republiky. Originální Jeffersonův draft Deklarace nezávislosti obsahoval pasáž odsuzující otroctví, jež byla vyškrtána na žádost Jižní Karolíny a Georgie.²⁸⁵ Deklarovaná práva otroky obloukem minula. Ústava se otroctví vyhnout nemohla, na tuto instituci nicméně nahlížela optikou dokonalejší Unie. Debata se sestávala z pídění se po kompromisu, jak zohlednit počet otroků na voličské síle otrokářských států a tím tedy na jejich politickém vlivu. Sever prosazoval volitele odvislé od svobodného obyvatelstva, Jih chtěl do kvóra zahrnout i otroky. Výsledkem byl třípětinový kompromis.²⁸⁶ kdy se „*k celkovému počtu všech svobodných osob...přičtou tři pětiny ostatních osob.*“²⁸⁷ Tímto opatřením se otroctví načas vyřešilo. Problém se vyskytl s rozšiřováním území USA.

Obvyklým scénářem bylo, že vznikl jeden stát otrokářský (jižanský) a druhý svobodný (seveřanský), aby byla zajištěna rovnováha v Senátu. První třenicí přišly roku 1819 s žádostí Missouri o přijetí do Unie. Stěhovali se zde zejména Jižané, a to i se svými otroky. Vznikla kontroverze, kterou vyřešila až obdobná žádost teritoria Maine, kde se s otroky nepočítalo. Parita tedy byla prozatím zachována.²⁸⁸ Bylo dohodnuto, že v nově vznikajících státech na sever od 36. stupně 30. minuty severní šířky bude otroctví vystavena stopka.²⁸⁹ Předznamenáním krize byl Kansas-Nebraska Act, jehož schválením roku 1854 byl Missourijský kompromis de-facto zrušen. O otrokářském či svobodném statutu nově vznikajících států měli rozhodovat jejich rezidenti, nikoli federální vláda.²⁹⁰ V Kansasu se následně mezi stoupenci a odpůrci zákona rozhořely ozbrojené srážky. Na Severu zavládla vlna pobouření. Olej do ohně přililo rozhodnutí Nejvyššího soudu v případě Scott vs Danford. Scott cestoval se svým pánem na severní

²⁸⁵ Tindall, G; Shi, D. (1998). *cit.d.*, s. 181.

²⁸⁶ Earle, J. (2011). *The Political Origins of the Civil War*. OAH Magazine of History, Vol. 25, č. 2, s. 9

²⁸⁷ Ústava USA, Čl.1, odd. 2

²⁸⁸ Earle, J. (2011). *cit.d.*, s. 9.

²⁸⁹ *Missourijský kompromis. 1820* Dostupný z:

<http://www.ourdocuments.gov/doc.php?flash=true&doc=22&page=transcript> (Poslední přístup 12.5.2012)

²⁹⁰ *Kansas-Nebraska Act. 1854*. Dostupný z: <http://www.loc.gov/rr/program/bib/ourdocs/kansas.html> (Poslední přístup 12.5. 2012)

území, po jeho smrti se pak soudní cestou dožadoval svobody, protože federální zákony vztahující se k místu jeho pobytu otroctví zakazovaly. Nejvyšší soud jeho nárok zamítnul, čímž současně implikoval neústavnost Missourijského kompromisu.²⁹¹ Příkop mezi oběma stranami se začal prohlubovat. Rok 1854 byl též poznamenán ustavením Republikánské strany, mezi jejíž hlavní kréda patřila rezistence vůči otroctví vyjádřená v programu svobodné půdy,²⁹² v podstatě přejatém od starší politické strany téhož názvu. Jeho koncepce tkvěla ve snaze učinit nová teritoria svobodnými územími, otroctvím na Jihu se vůbec nezabýval.²⁹³ Roku 1856 vstupovala strana do prezidentských voleb s kandidátem J. C. Frémontem. Heslo kampaně „*svobodná půda, svobodná práce, svoboda slova, svobodní lidé, Frémont*“²⁹⁴ bylo předtuchou budoucích událostí. Ne však Frémont, nýbrž Lincoln se měl stát jejich ústřední personou. Mezi Severem a Jihem narůstala antagonie, která záhy vyústila v otevřený konflikt nevídaného rozsahu. Tocqueville předvídal: „*Otroctví soustředěné na jediné místo zeměkoule, napadané křesťanstvím jako nespravedlivé a politickou ekonomikou jako zhoubné...není rozhodně institucí, která by mohla trvat nadále. Přestane existovat, ať už činem otroka, nebo činem pána. V obou případech je potřeba nadít se velkých pohrom.*“²⁹⁵ Seveřanská averze vůči otroctví byla motivována z několika zdrojů. Nezanedbatelnými byly ekonomické zájmy artikulované programem svobodné půdy, na formování veřejného mínění se ovšem nepopíratelně podepsalo i abolicionistické hnutí.

4.2 Křesťanské kořeny abolicionismu a obhajoby otroctví

Přestože se politická debata o otroctví odehrávala převážně jazykem paragrafů, tedy na rovině, co je zákonné a ústavní, tato diskuze by neprobíhala bez morálního impulzu. Počátek 19. století byl v Americe orámován Druhým velkým probuzením, které zařadilo jako spouštěč nebývalého morálního aktivismu.²⁹⁶ Ten byl provázen posunutím důrazu na lidskou volbu. Charles Finney a jeho souputníci učili své

²⁹¹ Dyer, J. (2010). *Revisiting Dred Scott: Prudence, Providence, and the Limits of Constitutional Statesmanship*. Perspectives on Political Science, Vol. 39, č. 3, s. 173, pozn. 1.

²⁹² Earle, J. (2011) *cit.d.*, s. 11

²⁹³ Tindall, G; Shi. D. (1998). *cit.d.*, s. 469

²⁹⁴ Earle, J. (2011). *cit.d.*, s. 11.

²⁹⁵ Tocqueville, A. (1992). *cit.d.*, s. 270.

²⁹⁶ McKenna, G. (2007). *cit.d.*, s. 131.

posluchače, že to jsou oni, kdo musí udělat krok obrácení se k Bohu, přijmout jeho milost aktem své svobodné vůle.²⁹⁷ Potenciální pasivnost predestinace byla ta tam. Probuzení se nevážalo geograficky, propuklo po celých Spojených státech. Na severu a na jihu mělo rozdílné následky. Revitalizace víry na severu přinesla zvýšený zájem tamních křesťanů o společenské problémy, což na jihu nenastalo.²⁹⁸ Nicméně řady konvertitů rozšířili i majitelé otroků, u kterých obrácení vyvolalo potřebu ospravedlnění se. Zintenzivnila se tak biblická obhajoba otroctví.²⁹⁹ Proto porovnáme přístupy obou znesvářených stran. Klíčovým rozdělovníkem bude interpretace Bible.

4.2.1 Bible prostředkem ospravedlňování otroctví

Zachování otroctví nebylo pro Jih věcí principu, ale ekonomiky. Jeho obrana však principiální být musela. Pro D. G. Fausta bylo nejfundamentálnější zdrojem pro legitimizaci Konfederace křesťanství.³⁰⁰ A Konfederace vznikla secesí jižanských států, spuštěnou otázkou o budoucnosti otrokářství. Jako zřídlo morální obrany této instituce posloužila Bible. J. H. Hammond jižanský pohled shrnul slovy: „*držbou otroků neporušujeme žádný z Božích zákonů a nezpůsobujeme nespravedlnost žádnému z jeho tvorů.*“³⁰¹ Jižané četli Bibli doslovně. Na stránkách Písma nenalezli odsouzení otroctví, natož jeho započítání mezi hříchy. Podle J. H. Thornwella byla každá argumentace využívající k potření otroctví Bibli odklonem od tradiční interpretace čili nepřípustnou novelou jejího obsahu.³⁰² Písmo bylo v jižanském podání prezentováno jako nezpochybnitelný odraz mysli samotného Boha.³⁰³ Nejenže bránili svou otrokářskou pozici, souběžně útočili i na svévoli, s jakou abolicionisté nakládali s biblickými texty. Abolicionisté je napadali z amorálnosti, oni kontrovali kritikou abolicionistické

²⁹⁷ Hammond, J. (1978). *Revivals, Consensus, and American Political Culture*. Journal of the American Academy of Religion, Vol. 46, č. 3, s. 294.

²⁹⁸ Miller, R. and others. (1998). *Religion and the American Civil War*. New York and Oxford: Oxford University Press, s. 286 in Gourley, B.(2002). *Recent Historiography on Religion and the American Civil War*, s. 3. Dostupný z: <http://www.brucegourley.com/civilwar/religion.htm> (Poslední přístup 13.5.)

²⁹⁹ Hutchinson, D. (2010). *Slavery in America: An Institution Defined by Faith* in Prud'homme, J. *Major Concepts in Politics and Political Theory. Volume 29 : Faith and Politics in America : From Jamestown to the Civil War*. New York, NY, USA: Peter Lang, s. 184.

³⁰⁰ Harlow, L. (2007). *Slavery, Race and Political Ideology In the White Christian South Before and After the Civil War* in Harlow, L; Noll, M.(eds). *Religion and American Politics: From the Colonial Period to the Present (2nd Edition)*; Cary, NC, USA: Oxford University Press, s. 205.

³⁰¹ Dierksheide, Ch; Onuf. P. (2009). *Slaveholding Nation, Slaveholding Civilization* in Cooper, W. Jr., McCardell, J. Jr (eds): *In the Cause of Liberty: How the Civil War Redefined American Ideas*. Baton Rouge, LA, USA: LSU Press, s. 22.

³⁰² Harlow, L. (2007). cit.d., s. 208.

ortodoxie, jejího nedostatku či dokonce záměrného opomíjení, a účelového přizpůsobování si Bible vlastním potřebám. Otroctví neshledávali morálně závadné. Bible pro ně byla sídlem morálky. Zde nacházeli četné pasáže slučující se s jejich názory. Oblíbeným textem³⁰⁴ byla Leviticus 25,44-46: „*Otrok a otrokyně, které budeš mít, ať jsou z národů okolo vás; z nich si budete kupovat otroka a otrokyni. Také si je můžete koupit z dětí přistěhovalců, kteří u vás přebývají jak hosté, a z čeledi těch, kteří jsou u vás, z dětí, které zplodí ve vaší zemi; ti budou vaším vlastnictvím.*“³⁰⁵ Otrokáři neměli důvod toto Boží nařízení určené Izraelitům nevztahovat sami na sebe. Na to, že Bible nezapovídala vlastnictví jiných lidských bytostí, poukazovali obránci otroctví i v Genesis 17,13: „*Musí být obřezán každý v tvém domě i koupený za stříbro.*“³⁰⁶ Marylandský kongresman J. C. Weelds tento verš bral jako potvrzení toho, že otroci jsou právoplatnou formou majetku, nabytou a drženu v naprostém souladu s Biblií.³⁰⁷ I otrokářský rasismus si našel biblické opodstatnění. Africký původ černých otroků byl dáván do souvislosti s Genesis 9,25-27: „*Proklet buď Kenaan, ať je nejbídnějším otrokem svých bratrů! Požehnan buď Hospodin, Bůh Šémův. Ať je Kenaan jejich otrokem Kéž Bůh Jefetovi dopřeje bydlet ve stanech Šémových. Ať je Kenaan jejich otrokem!*“ Křesťané té doby věřili, že Afričané jsou potomky Kenaanců, černá barva kůže tudíž značila biblickou kletbu.³⁰⁸ Své vlastní kořeny odvozovali od Šema. Stylizovali do podoby moderních Izraelitů, pokládali se za jejich pokračovatele.³⁰⁹ Tmavou pleť u svých otroků pokládali za Kainovo znamení z Genesis 4,15: „*A Hospodin poznamenal Kaina znamením, aby ho nikdo, kdo ho najde, nezabil.*“³¹⁰ Ve svém ospravedlnování zabrousili i na stránky Nového zákona, kde jim dodal municí Pavlův dopis Filemonovi, ve kterém mu píše, ať znovu přijme uprchlého otroka Onezima: „*Snad proto byl načas od tebe odloučen, abys ho měl navěky – ne už jako otroka, nýbrž mnohem více než otroka: jako milovaného bratra. Když se jím stal mně, oč více jím bude tobě před lidmi i před Pánem.*“³¹¹ Pavlův záměr se v tomto textu týká křesťanské lásky, ale současně nevyzývá Filemona, aby svého otroka propustil na

³⁰³ Morrison, L. (1980/81). *The Religious Defense of American Slavery Before 1830*. Journal of Religious Thoughts, Vol. 37. č. 2, s. 16.

³⁰⁴ Tamtéž, s. 18

³⁰⁵ Bible. (1984). Ekumenický překlad. Praha, Ekumenická rada církví v ČR

³⁰⁶ Tamtéž

³⁰⁷ Morrison, L. (1980/81). *cit.d.*, s. 18

³⁰⁸ Hutchinson, D. (2010). *cit.d.*, s. 183

³⁰⁹ Morrison, L. (1980/81). *cit.d.*, s. 18

³¹⁰ Bible. (1984)

³¹¹ Bible. (1984). Fil 1,15-16.

svobodu.³¹² Pro otrokáře bylo vlastnictví otroků a křesťanská víra kompatibilními. Bible otroctví nikde výslovně nezakazuje. Apologeti otroctví si její mlčenlivost k této instituci vyložili jako premisi k jeho praktikování. Co více, četné reference v Písmu obsažené je dovedly k víře, že otroctví se nemusí pouze tolerovat, nýbrž je svým charakterem bytostně křesťanské.³¹³

4.1.2 Bible v rukou abolicionistů

Abolicionisté byli v republice přítomni už od počátku, ale až roku 1832 došlo k jejich institucionalizaci založením American Anti-Slavery Society (AASS) jejímž představitelem se stal W. L. Garrison. Do povědomí veřejnosti se organizace poprvé zapsala o 3 roky později, kdy federální poštou rozposlala na milion protitrokářských letáků. Kongres v reakci na to zakázal poštovní šíření literatury tohoto typu.³¹⁴ Jih se zasazoval o to, aby byla svoboda slova v této věci potlačena.³¹⁵ Ústava AASS obsahovala motto: „*Otrokářství je odporným zločinem před tváří Hospodina a je věcí povinnosti i bezpečnosti a zároveň nejlepším zájmem všech požadovat jeho okamžité zrušení, a to bez vypovězení osvobozených otroků ze země.*“³¹⁶ Většina abolicionistů se odvolávala na autoritu Bible a Boha.³¹⁷ Podhoubí abolicionismu bylo reformně-evangelikální. První abolicionisté byli téměř všichni bez výjimky znovuzrozenými křesťany.³¹⁸ Osvobození ujařmených otroků pro ně nebylo pouze morálně správné, viděli v něm naplnění Boží vůle. V boji proti otroctví nebyli poháněni jen snahou pozvednout z prachu pošlapanou důstojnost lidských bytostí, nýbrž také touhou po vymýcení hříchu. Stačilo jim otevřít své Bible a nalézali verše podporující a povzbuzující je v jejich započatém úsilí. V rámci étosu nastaveného Druhým velkým probuzením chtěli eliminovat celou hříšnou instituci otroctví.³¹⁹ Náboženský zápal

³¹² Meager, D. (2006). *Slavery in Bible Times. CrossWay*. č. 102, 2006. Dostupné z: http://www.churchsociety.org/crossway/documents/Cway_102_Slavery1.pdf (Poslední přístup 13.5.2012)

³¹³ Harlow, L. (2007). *cit.d.*, s. 204.

³¹⁴ Slavery and justice. Report of the Brown University Steering Committee on Slavery and Justice, s. 28. Dostupné z: http://brown.edu/Research/Slavery_Justice/documents/SlaveryAndJustice.pdf (poslední přístup 13.5. 2012).

³¹⁵ Finkelman, P. (2011). *Slavery, the Constitution, and the Origins of the Civil War*. OAH Magazine of History, Vol. 25, č. 2, s. 16.

³¹⁶ Tindall, H; Shi, D. (1998). *cit.d.*,s. 456.

³¹⁷ Hutchinson, D. (2010). *cit.d.*, s. 186.

³¹⁸ McKenna, G. (2007). *cit.d.* s. 133.

³¹⁹ Hammond, J. (1978). *cit.d.*,s 295.

zplodil moralizaci a ta zase politizaci otrokářství. Některým abolicionistům přišla do očí bijící existence otroctví nehodna nějakých hlubších pokusů o podepření svých stanovisek. Jiní se rozhodli napadnout premisy, na kterých stála biblická defenziva otrokářství.

Otroctví ve Starém zákoně mělo jiné zákonitosti než to současné a v žádném případě se s ním nedalo srovnávat, taková byla abolicionistická interpretace. Škála námitek jdoucích vůči rovnítku mezi jižanským a biblickým otroctvím byla široká. Abolicionisté argumentovali odlišným typem vykonávané práce, zpochybňovali, že tzv. Kainovo znamení je černá barva pleti, dále uváděli, že Bible explicitně zmiňuje, že otroctví bylo většinou dočasné a týkalo se především válečných zajatců, a v neposlední řadě odsuzovali totální pominutí skutečnosti, že otroci Hebrejů byli každých 50 let během Léta milosti, popisovaném ve 25. kapitole knihy Leviticus, propouštěni na svobodu.³²⁰ Reverend John Rankin otroctví považoval za součást kontextu doby. Text z Leviticu 25,44-45 bral jako vztahující se na národy vyjmenované v Deuteronomiu, pro něž bylo otroctví Božím trestem.³²¹ Nešlo tedy o univerzálně platný koncept, který by byl kulturně přenositelný. Biblické zásady ohledně otroků ve Starém zákoně jsou tedy v této interpretaci pouze jakýmsi návodem jak se vypořádat s určitou konkrétní situací, nikoli povolením k její repetici.

Obdobně se abolicionisté snažili vypořádat s novozákonním otroctvím. To, že Ježíš a jeho učedníci otroctví neodsuzovali, pro ně neznamenovalo, že ho schvalují. Ježíš míní Matouše 20,27-28: „*a kdo chce být mezi vámi první buď vaším otrokem. Tak jako Syn člověka nepřišel, aby si dal sloužit, ale aby sloužil a dal svůj život jako výkupné za mnohé.*“³²² obrazně, nevybízí učedníky k tomu, aby se stali pány nad životy jiných.³²³ Pavel se ve svých dopisech k otroctví vyjadřuje několikrát. Abolicionisté tak proti prvnímu verši z 6. Timoteovi: „*Všichni, kdo nesou jho otroctví, ať mají své Pány v náležité úctě, aby Boží jméno ani naše učení neupadly do špatné pověsti.*“³²⁴ mohli postavit například 1. Korintským 7,21-22: „*Byl jsi povolán jako otrok? Netrap se tím. Ale kdyby ses mohl stát svobodným, raději toho použij. Koho Pán povolal jako otroka, má v Pánu svobodu. Koho povolal jako svobodného, je v poddanství*

³²⁰ Hutchinson, D. (2010). *cit.d.*, s. 189.

³²¹ Tamtéž, s. 189.

³²² Bible. (1984)

³²³ Hutchinson, D. (2010). *cit.d.*, s. 189.

³²⁴ Bible. (1984)

*Kristově.*³²⁵ S gustem využili i první verš z Koloským, 4. Kapitoly: „*A vy páni, dávejte otrokům, co jim patří. Pamatujte, že i vy máte Pána v nebesích.*“³²⁶ Někteří odpůrci otroctví tyto verše pojímali jako analogii. Apoštol Pavel podle nich pouze využil tehdejšího chápání vztahu otroka a pána k přiblížení toho, jak by měl vypadat vztah člověku k Bohu.³²⁷ Abolicionisté tedy k Bibli zaujímali dvojí přístup. Rozlišovali všeobecně platná dogmata, která je koneckonců poháněla v bitvě proti otroctví, od podružných ustanovení a doporučení, platných a závazných pouze ve starozákonním a novozákonním období. Díky své interpretaci Bibli se k otroctví stavěli jako k něčemu, co mělo opodstatnění v biblických dobách, ne však už v současnosti. Zároveň měli sklony na biblické pasáže nahlížet jako na metafory. Oba způsoby sloužily jako zbraň proti podání Bible z úst otrokářských křesťanů.

Nepřekvapí, že nejvíce se abolicionistům dařilo oslovovat veřejnost v oblastech, které byly nejsilněji zasaženy Druhým velkým probuzením.³²⁸ Rétorika hnutí se jen hemžila biblickými frázemi. Abolicionisté šířili svou zprávu jako evangelium. AASS dokonce pověřila jednoho z předních zastánců emancipace otroků T. D. Welda, aby shromáždil skupinu 70 lidí, která by byla pověřena proliferací jejich zvěsti. Počet nebyl náhodný, AASS vyslala stejný počet apoštolů jako Ježíš podle 10. kapitoly Lukášova evangelia.³²⁹ Byla to záležitost symboliky, ale nepochybně i víry. Abolicionistická fronta nezůstala jednotná. Na přelomu let 1839-40 došlo k rozdělení AASS na 3 části. Příčinou byly neshody jak v otázce taktiky, tak teologie.³³⁰ Skupina kolem Garrisona začala napadat Ústavu, protože připouštěla otroctví. Další se dělily podle názoru na to, jak s otroctvím naložit. Umírnění chtěli zamezit jeho šíření do svobodných teritorií, radikálnější požadovali jeho úplné zrušení.³³¹ Abolicionistická hnutí se sice z části sekularizovala, myšlenkový svět jejich příslušníků byl však stále puritánský. Část z nich opustila tradiční náboženství, aby prázdné místo po něm nahradili „*sekulárním náboženstvím abolicionismu.*“³³² To nic nemění na faktu, že v počátečních fázích hnutí a i po jeho pozdějším schizmatu sloužila Bible jako nástroj legitimizace. Prakticky každý abolicionistický pamflet obsahoval biblickou referenci k otroctví.³³³

³²⁵ Bible. (1984).

³²⁶ Tamtéž

³²⁷ Hutchinson, D. (2010). cit.d., s. 190.

³²⁸ McKenna, G. (2007). cit.d., s. 135.

³²⁹ Tamtéž, s. 135.

³³⁰ Wiecek, W. (1986). *Abolitionist Constitutional Theory*. Society. Vol. 24, č.1, s. 61.

³³¹ Tamtéž, s. 61.

³³² McKenna, s. 136.

³³³ Morrison, L. (1980/81). cit.d., s. 16.

Abolicionisté i obhájcí otroctví vycházeli ze stejného zdroje, řídili se primátem Písma, z něhož ovšem čerpali protikladné závěry. Neexistence náboženského dogmatu obecně přijímaného všemi Američany se tak projevila nejprve v rámci moralistické debaty a posléze v ozbrojeném konfliktu, který otroky emancipoval a z abolicionistů učinil vítěze. Abraham Lincoln ve svém Druhém inauguračním projevu prohlásil: „*Obě (válečné strany) četly stejnou Bibli a modlily se ke stejnému Bohu, každá se dovolávala jeho pomoci proti té druhé.*“³³⁴ Ve světle řečeného tedy můžeme vidět, jaké konsekvence přinesla Spojeným státům důsledně aplikovaná doktrína Sola Scriptura s protestantským důrazem na kněžství všech věřících a rovnoměrný nepriviligovaný přístup k Bibli.

4.4 Fundamentalismus

Fundamentalismus bývá v americkém prostředí často zaměňován s evangelikalismem, tyto termíny v řeči splývají, neboť je jimi běžně označována tatáž skupina. Fundamentalismus je však podmnožinou evangelikalismu, jeho extrémnější forma.³³⁵ Je vyústěním defenzivního postoje, majícího za úkol bránit tradiční křesťanská přesvědčení proti veškerým moderním myšlenkám ohrožujícím či popírajícím jejich platnost.³³⁶ Fundamentalismus se objevuje ve druhém desetiletí 20. století a vrcholí v první polovině 20. let Scopesovým procesem. Poté se odmlčuje až do 70. let., kdy se hnutí znovu zmobilizuje a nově také extrémně politizuje, což symbolizuje nástup Falwellovy Morální většiny. Manifestem fundamentalismu jsou takzvané Fundamentály vycházející na popud ropných magnátů Lymana a Miliona Stewartových mezi lety 1910-1915.³³⁷ Jejich záměrem bylo obhájit Boží autorství Písma a jeho autoritu v konfrontaci s kritikou moderní vědy.³³⁸ Vytvořily obranný val před ortodoxií. Byly souhrnem článků křesťanské víry, považovaných fundamentalisty za nedotknutelná dogmata. Výčet zahrnoval pravdivost Bible, narození z Panny, Kristovu oběť a zmrtvýchvstání, autenticitu zázraků,³³⁹ Kristovo božství a existenci Trojice.³⁴⁰ Právě

³³⁴ Lincoln, A. *Second Inaugural Address*. 4.3.1865 Dostupné z:

<http://usgovinfo.about.com/library/blabe2.htm> (Poslední přístup 14.5.2012)

³³⁵ Smidt, C. (1988). *Evangelicals within Contemporary American Politics: Differentiating between Fundamentalist and Non-Fundamentalist Evangelicals*. The Western Political Quarterly. 1988, Vol. 41, č. 3, s. 601.

³³⁶ Melton, G. (2005). *cit.d.*, s. 243.

³³⁷ Marsdem, G. (2006). *Fundamentalism and American Culture*. Cary, NC, USA: Oxford University Press, s. 118.

³³⁸ Tamtéž, s. 120.

³³⁹ Balmer, R.; Winner, L. (2002). *cit.d.*, s. 19.

³⁴⁰ Melton, G. (2005). *cit.d.*, s. 243.

kolem těchto doktrín se rozhořel litý boj mezi fundamentalisty a modernisty, jejichž počty se v tradičních denominacích citelně rozšiřovaly.

V 19. století Spojeným státem vládl evangelikalismus, ale jeho přelom už byl poznamenán pozvolnou změnou orientace. Podílely se na ní jak nové vědecké poznatky kriticky hodnotící staré biblické pravdy, tak hluboké sociální problémy zapříčiněné překotnou industrializací a urbanizací.³⁴¹ Modernisté počali ke konci 19. století namísto revivalismu, zaměřeného na obrácení jedince a jeho znovuzrození,³⁴² akcentovat tzv. sociální evangelium, které přeneslo svůj zřetel na nápravu institucí.³⁴³ Změna společnosti skrze obrácení člověka k Bohu už nebyla vnímána jako dostatečná. Předchůdce tohoto rozmáhajícího se trendu představoval už abolicionismus. Fundamentalismus prvních desetiletí 20. století reaguje na dvě tendence pronikající do církví. První je z nich věda zosobněná evolucionismem v kontradikci s biblickým literalismem, druhou přenesení důrazu z revivalistické konverze individua na konverzi společnosti prostřednictvím institucí.

Fundamentalisté se jasně vymezili vůči modernistům a liberálům, zastávajícím tato stanoviska. Definici modernismu podal jeden z jeho proponentů, S. Matthews: „*Modernismus je použití vědeckých, historických a sociálních metod k porozumění a aplikování evangelického křesťanství na potřeby žijících osob.*“³⁴⁴ Modernisté se stavěli za progresivní přístup k víře, fundamentalisté za rigidní. Štěpící linií byla percepce biblických pravd. Modernisté je pojímali jako kulturně podmíněné, zatímco fundamentalisté je považovali za neměnné a přetrvávající.³⁴⁵ Modernistický výklad Písma nekolidoval s evolucí, fundamentalisté v takové interpretaci spatřovali přímý útok na samé srdce křesťanské víry. To, co jedněm přišlo jako přirozená gezeze, vnímali druzí jako závažné ohrožení svých nejnítějších přesvědčení, své vlastní svobody.

³⁴¹ Smidt, C. (1988). *Evangelicals within Contemporary American Politics: Differentiating between Fundamentalist and Non-Fundamentalist Evangelicals.*

The Western Political Quarterly, Vol. 41, č. 3, s. 602.

³⁴² Hammond, J. (1978). *cit.d.*, s. 308.

³⁴³ Smidt, C. (1988). *cit.d.*, s. 602.

³⁴⁴ Marsdem, G. (2006). *cit.d.*, s. 176.

³⁴⁵ Tamtéž, s. 185.

4.5 Scopesův proces

Za symbol zápasu mezi fundamentalisty a modernisty bývá označován tzv. opičí proces s učitelem střední školy v Daytonu v Tennessee Johnem Scopesem. Stát Tennessee zákonem ze srpna 1925 zakázal pod hrozbou pokuty vyučování evoluční teorie na veřejných školách financovaných státem. Zákon vzbudil nevoli v liberálních kruzích, organizace ACLU (American Civil Liberties Union) se rozhodla napadnout ho soudní cestou.³⁴⁶ Dobrovolníka, jenž by zákon otestoval, našla v Johnu Scopesovi. Centrální postavou obžaloby se stal W. J. Bryan, trojnásobný demokratický kandidát na prezidenta, osobnost z nejvyšších pater politiky a otevřený zastánce fundamentalismu. Sám se pasoval se do role Eliáše čelícího prorokům boha Baala na hoře Karmel.³⁴⁷ On jako novodobý Eliáš proti prorokům falešného Baala – evoluce a materialismu.³⁴⁸ Věcný obsah procesu byl pro fundamentalisty až druhotný, kruciólním byl jeho metafyzický rozměr. Obhajoba kontrovala s C. Darrowsem, jedním z nejlepších a nejkontroverznějších právníků své doby. Elitní složení soudní síně prozrazovalo, že případ má dalekosáhlý význam. Pozornost na něj upřená mu vynesla přívlastka jako „proces století“³⁴⁹ nebo „bitva o Tennessee.“³⁵⁰ Bryan personifikoval esenci amerického fundamentalismu: „*Odmítám Darwinovu teorii, protože se obávám ztráty vědomí o Boží přítomnosti v každodenním životě, jestliže musíme akceptovat to, že v průběhu věků zde nebyla duchovní síla ovlivňující život člověka a osudy národů.*“³⁵¹ Doslovný výklad Bible evoluci zapovídal. Bryan cítil, že jakmile by se otevřela stavidla relativizace, znamenalo by to záhuby křesťanského světa. Zhroucení biblického majáku pod náporom vědeckých poznatků by způsobilo ztrátu referenčního bodu, eliminaci transcendentní autority a uvrhlo by společnost do chaosu, kde by, slovy Dostojevského, bylo všechno dovoleno. Fundamentalistické nazírání na evoluci musíme chápat jako projev její inkompatibility s jádrem jejich identity. Obhajoba naopak doufala, že proces otevře oči

³⁴⁶ Larson, E. (2010). *The Scopes Trial in History and Legend* in LINDBERG, David NUMBERS, Ronald (eds). *When Science and Christianity Meet*. Chicago, IL, USA: University of Chicago Press, s. 245

³⁴⁷ Bible. (1984). 1Kr, 18.

³⁴⁸ Marsden, G. (2006). *cit.d.*, s. 134.

³⁴⁹ Larson, E. (2010). *The Scopes Trial*, s. 245.

³⁵⁰ Wood, M. (2002). *The Monkey Trial Myth: Popular Culture Representations of the Scopes Trial*. Canadian Review of American Studies. 2002, Vol. 32, č. 2, s. 147.

³⁵¹ Larson, E. (2010). *The Scopes Trial*, s. 242.

americké veřejnosti a prokáže před ní validitu evoluční teorie³⁵² a iracionalitu jejích odpůrců. Proces byl o to pikantnější, že se odehrával na silně konzervativním Jihu. Jeho průběh nemusíme popisovat, důležité je pro nás jeho vyústění. Klíčovým okamžikem stání bylo předvolání Bryana Darrowem coby experta na Bibli. Bryan mohl odmítnout, případu se to nijak nedotýkalo, přesto souhlasil.³⁵³ Darrow chtěl publiku ukázat inkonsistenci a pochybnost Bryanových náboženských přesvědčení, na nichž zakládal svou rezistenci vůči evoluci. Chtěl zatrást s podloží, na kterém byl postaven Bryanův kreacionismus. Za prostředek zvolil téma biblických zázraků, tedy jeden z pilířů fundamentalismu. Bryana zavalil otázkami dotýkajícími porozuměním pasážím o Jonášovi spolknutém velrybou či Jozuovi, který zastavil Slunce, aby prodloužil den.³⁵⁴ Darrow donutil Bryana přiznat, že tyto otázky nedokáže přesvědčivě odpovědět, aniž by se odkazoval na doslovnou interpretaci Bible.³⁵⁵ Přestože konečný ortel zněl ve prospěch obžaloby a Scopes byl odsouzen, byl to Bryan a fundamentalismus, kdo prohrál. Anti-evolucionismus byl veřejně zesměšněn.³⁵⁶ Scopesův soud byl v historii amerického fundamentalismu předělem. Hlavní kulturní proud se k němu obrátil zády a fundamentalisté ustoupili z veřejného života.³⁵⁷ Před rokem 1925 to bylo poměrně respektované hnutí, po něm se od něj začaly odvracet i leckteří konzervativní protestanti čistě z toho důvodu, že s ním nechtěli být spojováni.³⁵⁸ Ve 20. letech fundamentalismus aspiroval na kontrolu jak hlavních náboženských denominací, tak celé americké kultury. V letech čtyřicátých už byl z těchto pozic vytlačen, za což mohla jak jeho vlastní doktrína separace, tak úsilí modernistů.³⁵⁹ To byl jeden výsledek.

Další dějství se odehrálo po Scopesově odvolání se k Nejvyššímu soudu státu Tennessee. Rozsudek napadl jako neslučitelný se státní ústavou, která zaručovala podporu vzdělání a vědy. Scopes a jeho podporovatelé předpokládali, že soud jejich námitku zamítne a oni budou moci podat dovolání k Nejvyššímu soudu do Washingtonu,³⁶⁰ čímž se jim na federální úrovni otevře naprosto nové bitevní poli s potenciálem vytvořit soudním přezkoumáním precedent ve věci evolučního vzdělávání

³⁵² Wood, M. (2002). *cit.d.*, s. 149.

³⁵³ Tamtéž, s. 149.

³⁵⁴ *Clarence Darrow Cross-Examines William Jennings Bryan at the Scopes Trial*. 20.6.1925 Dostupné z: <http://personal.unc.edu/jmarks/Darrow.html> (Poslední přístup 10.5.2012)

³⁵⁵ Marsdem, G. (2006). *cit.d.*, s. 165.

³⁵⁶ Larson, E. (2003). *Trial and Error: The American Controversy over Creation and Evolution*. Cary, NC, USA: Oxford University Press, 2003, s. 72.

³⁵⁷ Balmer, R; Winner, L. (2002). *cit.d.*, s. 21.

³⁵⁸ Marsdem, G. (2006). *cit.d.*, s. 191.

³⁵⁹ Smidt, C. (1988). *cit.d.*, s. 603.

a svobody slova vůbec. Nejvyšší soud státu Tennessee ale rozhodl, že z důvodů technického pochybení během procesu Scopesese zproští obžaloby.³⁶¹ Bylo tak zamezeno tomu, aby se případ transformoval na federální záležitost. Opičí proces byl dalším vyjádřením neutuchající tenze mezi koexistencí státu a náboženství. Liberálové restriktci vyučování evoluce považovali za narušování svobody slova, fundamentalisté totéž za pošlapávání své náboženské svobody. Scopesova obhajoba argumentovala neústavností zákona, kvůli jeho represí individuální svobody. Snažila se dokázat, že přijatá legislativa odporuje 14. dodatku,³⁶² kde stojí: „*Žádný stát nemá právo vydat nebo provádět zákon, který by omezoval svobody nebo výsady občanů Spojených států.*“³⁶³ Onou svobodou bylo vyučování evoluce. Obžaloba reagovala tvrzením, že zákon neporušuje svědomí jednotlivce, protože se vztahuje pouze na zaměstnance veřejných škol, kteří do pracovního vztahu vstupují dobrovolně s vědomím určitých závazků.³⁶⁴ Školy byly financované z fondů, do nichž tekly peníze daňových poplatníků státu Tennessee. Stěžejní argument obhajoby byl následující: „*Názor veřejnosti, jednající skrze zvolené zákonodárce, by měl kontrolovat vědecké vzdělávání.*“³⁶⁵ Byli to občané Tennessee, kdo v konečné instanci stáli za přijatou normou. „*Bylo to úmyslný a promyšlený akt suverénních lidí, který byl designován k ochraně víry jejich dětí v božský původ člověka.*“³⁶⁶ Svoboda jednotlivce narážela na svobodu náboženskou. Liberálové chtěli, aby existovala možnost učit to, co bylo podle jejich vědecky podložených názorů správné.

Nejvyšší soud nakonec uzavřel případ s tím, že názor většiny ospravedlňuje zákaz vyučování evoluce nehledě na její pravdivost.³⁶⁷ Majorita v Tennessee byla silně křesťansky orientovaná. Minorita se zasazovala o svá práva, což bylo posouzeno jako nepřípustné vnučování jejích hodnot většině. Náboženská svoboda převážila nad tou individuální. Tento konkrétní případ dokumentuje střet, který se mezi náboženskou a ostatními svobodami odehrává ve Spojených státech na mnoha místech už od jejich prvopočátků. Jako zcela zásadní se v těchto ohledech prezentují soudy jako třetí složka

³⁶⁰ Larson, E. (2003). *Trial and Error*, s. 71.

³⁶¹ Larson, E. (2010). *The Scopes Trial*, s. 186.

³⁶² Larson, E. (2003). *Trial and Error*, s. 66.

³⁶³ Ústava USA, Čl.1, XIV. dodatek

³⁶⁴ Larson, E. (2003). *Trial and Error*, s. 67.

³⁶⁵ Tamtéž

³⁶⁶ Tamtéž, s. 71.

³⁶⁷ Tamtéž

moci. R. Dworkin je charakterizuje jako „*forum principů*“.³⁶⁸ Ústava sice vymezuje svobody, ale ponechává prostor pro jejich výklad. Tam kde je ústava vágní, nastupují rozsudky soudků. Snahy o změnu v interpretaci ústavy často spoléhají na soud, jako na instituci, která prostřednictvím rozsudku posune ústavní výklad kýženým směrem. Existence různých úrovní soudů, od státních, přes federální až k tomu Nejvyššímu způsobuje, že pohled na ústavu se může diferencovat v závislosti na jejich personálním obsazení. Proto také Scopesovi obhájci doufali, že se jim podaří případ dostat až před Nejvyšší soud, který se namísto náboženské svobody přikloní ke svobodě slova. Na dokreslenou uveďme, že státní zákony zakazující vyučování evoluce na veřejných školách byly Nejvyšším soudem zrušeny až roku 1968.³⁶⁹

Na Scopesově případu jsme se pokusili ukázat jeho dvě dimenze. Jednu jsme našli ve srážce fundamentalismu s modernismem, druhou pak v jeho ústavním rozměru, kde byl vyobrazen jako modelové střetnutí ústavně garantovaných svobod.

³⁶⁸ Fallon, R. (2001). *Implementing the Constitution*. Cambridge, MA, USA: Harvard University Press, s. 26.

³⁶⁹ Scott, E. (1997). Antievolution and Creationism in the United States. *Annual Review of Anthropology*. 1997, Vol. 26, s. 272.

Závěr

Cílem práce bylo zdokumentovat příspěvek amerického protestantismu k vývoji a podobě demokracie ve Spojených státech Amerických. Popis kořenů protestantismu odhalil jeho inherentní variabilitu a nejednotnost. Uvedením některých bodů jeho kritiky katolické církve jsme zároveň dosáhli definování jeho základních teologických stanovisek a premis. V části věnované Kalvínovi bylo nastíněno jeho pojetí vztahu církve a státu, jež se ukázalo jako předobraz pro puritány. Stejně tak byly popsány důležité koncepty predestinace a kněžství všech věřících, které hrály zásadní úlohu zejména při formování prvních koloniálních samospráv. Celkově vzato, první kapitola nám výčtem jednotlivých denominací a jejich specifík pomohla přiblížit pluralismus amerického náboženského prostředí a vymezením nejpodstatnějších elementů puritanismu připravila půdu pro analýzu jeho politických konotací.

Na první položenou otázku, jak se protestantské náboženství podepsalo pod podobu koloniálních institucí Nové Anglie, musíme odpovědět, že puritanismus jakožto přítomná forma protestantismu působil na koloniální politiku od samého začátku tak intenzivním způsobem, že náboženství a politika v Nové Anglii vytvořily dvě spojené nádoby. Náboženská motivace osadníkům nakazovala, jakým směrem se má jejich kolonie vydat, což manifestoval Winthrop svými slovy o městu na hoře. Politické poměry v Nové Anglie byly zkoumány na kolonii Massachusetts, a to jak z důvodu omezeného rozsahu práce, tak kvůli nesmírné důležitosti tohoto prostoru pro procesu kolonizace, jak je ostatně uvedeno v práci samotné. Bylo zjištěno, že dobrovolný souhlas s vládou jakožto základ obce měl za vzor obdobnou smlouvu, díky které fungovaly puritánské kongregace. Dále jsem shledal, že svoboda byla pro puritány především možností pro realizaci náboženských vizí. Vývoj pojetí občanství odhalil pozvolný přechod od církevního cenzu k majetkovému. Zejména v počáteční koloniální fázi však platí, že náboženská afiliace byla podmínkou k nabytí politických práv.

Odpověď na druhou výzkumnou otázku, zda byly vznik a konstituce Spojených států signifikantně ovlivněny protestantismem, už je komplexnější. Přesto však musíme potvrdit, že v zásadě ano. Republika nebyla ustavována na sekulárním podloží, což dosvědčují i mnohé uvedené výroky Otců zakladatelů. Přírozená práva v Deklaraci nezávislosti nebyla prvními Američany chápána sekulárně. Podpůrné argumenty pro toto tvrzení se nacházejí v části zabývající se náboženským rozměrem revolučního boje,

kde právě apel na křesťanský univerzalizmus přirozených práv legitimizuje odpor kolonií. Důležitost náboženství a problém s otázkou jeho zakomponování do nové republiky jsme si představili v části určené civilnímu náboženství, ústavě a jejímu prvnímu dodatku. Denominační různorodost si vyžádala zrod určitého specifického přístupu k náboženství ve veřejném prostoru, který se stal známým jako civilní náboženství. Nezvýhodňoval žádnou náboženskou skupinu a současně potvrzoval dominantní postavení náboženství v americké politice. Tímto práce podala odpověď i na to, jak se projevovala konfesní roztržštěnost. Ústavní systém brzd a protivah byl odvozen od skeptického názoru na lidskou přirozenost a vznikl, aby zajišťoval správný chod institucí. Zároveň však bylo poukázáno na význam, jaký pisatelé ústavy přičítali ctnostem pojícím se s křesťanskou vírou. Podkapitola týkající se prvního dodatku vrhla světlo na ústavní profilování náboženské svobody. Bylo jasně dokázáno, že původním záměrem jejího konstitučního ošetření nebylo vytvoření přehrad mezi náboženstvím a státem, ale mezi federální vládou a členskými státy Unie. Všechny tyto body dokládají, že existence amerického protestantismu se spolupodílela nejen na celkovém charakteru, ale i na konkrétních dílčích aspektech formování republiky.

Dostáváme se k poslední položené otázce, jestli má přístup k interpretaci Bible potenciál vysvětlit některé zásadní události americké politiky? Odpovědí je opět ano, avšak právě s důrazem na konkrétní uvedené události, jimiž byl střet o otroctví a vyučování evoluce na školách, kde bylo prokázáno, že interpretace Bible posloužila buď jako ospravedlnění motivů k určitým politickým krokům, nebo přímo jako hnací motor k jejich uskutečňování. Cílem této části však bylo hlavně podat ukázkou toho, jak se protestantismus projevoval během vývoje Spojených států a nahlédnout specifika, před které americkou demokracii v dotčených případech postavil. Na Scopesově případu byly objasněny i obecnější zákonitosti vztahu náboženství a amerického státu, které jsou živý dodnes.

Všechny popsané momenty tedy podporují závěrečné tvrzení, že jedinečnost americké demokracie a její geneze byly velmi silně poznamenány vlivem protestantského náboženství. Obzvláště je těžké, přecenit jeho dopady v prvních koloniálních letech. Překvapivým pak je masivní přínos protestantismu pod ustavení Spojených států, který je jmenovitě v otázce pojetí přirozených práv do značné míry opomíjen.

Summary

The aim of the thesis was to document the contribution of Protestantism to the development and form of American democracy. Basic components of this belief have been defined by the definition of Protestantism with the focus on its political connotations. The attention was focused above all on Calvin's political way of thinking and his ideological followers, the Puritans. In the chapter on the colonization of New England the inseparable connection between political institutions and Puritanism has been substantiated. The concepts of predestination and priesthood of all believers played an important part during the formation of the first colonial self-governments.

It has been ascertained that the optional agreement with the government as the foundation of the municipality had a similar covenant as an example thanks to which puritan congregations operated.

Furthermore, it has been found out that for Puritans, freedom was above all the opportunity for implementation of religious visions. The development of the citizenship concept revealed a gradual shift from church to property census. Particularly in the initial colonial stage it is however true that the church affiliation was the key condition for gaining political rights.

Protestantism has also significantly influenced the originating of the USA, namely in several aspects. The republic was not established on a secular basis, which can be showed by many of the utterances made by Foundling Fathers. The natural law in the Declaration of Independence was not understood in a secular way by the first Americans. Supporting arguments for this conclusion can be found in the part focused on the religious dimension of the revolutionary fight, where the appeal to Christian universalism of natural law legitimizes the resistance of colonies.

The denominational diversity required the origination of a specific approach towards religion in public places, which has become well-known as civil religion. It did not give preferential treatment to any of the religious groups and at the same time it proved the dominant position of religion in the American politics. By this, the thesis has also answered the question how the denominational fragmentation manifested itself.

The chapter concerning the first amendment cast light on the profiling of the religious freedom. It has been clearly proved that the original aim of its constitutional treatment was not the creation of a barrier between religion and the state but the creation of the barrier between the federal government and the member states of the Union. All

these points prove that the existence of American Protestantism participated not only in the overall character but also in concrete partial aspects within forming of the republic.

On the examples of slavery and evolutionary teaching it was proved that the interpretation of the Bible served either as a tool of justification of motives to certain political steps or directly as a driving force to their implementation. More general laws of the relation between religion and the American state, which have been alive up today, were clarified through Scopes's case.

All described moments therefore support the notion that the uniqueness of the American democracy and its genesis were very strongly influenced by the protestant religion. Especially it is very hard to overestimate its impact in the early colonial times. The massive contribution of Protestantism to the establishment of the USA is very surprising. To a great extent it has been neglected namely in the conception of natural law.

Použitá literatura

- ARMITAGE, David. *Declaration of Independence: A Global History*. Cambridge, MA:USA: Harvard University Press, 2007. 320 s. ISBN: 978-0674030329
- BALMER, Randall. WINNER, Lauren. *Protestantism in America*. New York: Columbia University Press, 2002. 256 s. ISBN: 978-0-231-11131-7
- BERNS, Walter. *Religion and the Founding Principle* in HORWITZ, Robert (ed). *The Moral Foundations of the American Republic (Third Edition)*. University of Virginia Press, 1986. s. 204-229. ISBN: 978-0813910826
- BIBLE. Ekumenický překlad. Praha, Ekumenická rada církví v ČSR, 1984
- BONOMI, Patricia. *Under the Cope of Heaven: Religion, Society and Politics in Colonial America*. Cary, NC, USA: Oxford Universty Press, 2003. 327 s. ISBN: 0195162188
- BUTLER, Jon. *Religion in First Colonies*. Cary, NC, USA: Oxford University Press, 2000. 157 s. ISBN: 9780195119985
- CALVIN, Jean. *Institute učení křesťanského náboženství*. Praha: Komenského evangelická fakulta bohoslovecká, 1951. 342 s.
- CONFORTL, Joseph.: *Saints and Strangers: New England in British North America*. Baltimore, MD, USA: Johns Hopkins University Press, 2000. 248 s. ISBN: 0801882540
- DIERKSHEIDE, Christine; ONUF. P. *Slaveholding Nation, Slaveholding Civilization* in COOPER, William. Jr., McCARDELL, John. Jr (eds): *In the Cause of Liberty: How the Civil War Redefined American Ideas*. Baton Rouge, LA, USA: LSU Press, 2009. Kapitola 2, s. 9-24 ISBN: 978-0807134443
- DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra. *Spojené státy americké: Společnost a politika*. Praha: Libri, 2002. 304 s. ISBN: 80-7277-141-8
- FALLON, Richard. *Implementing the Constitution*. Cambridge, MA, USA: Harvard University Press, 2001. 208 s. ISBN: 978-0674004641
- GOETZMANN, William. *Beyond the Revolution: A History of American Thought from Paine to Pragmatism*. New York: Basic Books, 2009. 480 s. ISBN: 978-0-465-00495-9
- HAMILTON, Alexander; JOY, James., MADISON, James. *Listy federalistů: soubor esejí psaných na podporu nové Ústavy předloženém federálním Shromážděním 17.září 1787*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1994. 537 s. ISBN: 80-7067-390-7
- HARLOW, Luke. *Slavery, Race and Political Ideology In the White Christian South Before and After the Civil War* in HARLOW, Luke; NOLL, Mark (eds). *Religion and American Politics: From the Colonial Period to the Present (2nd Edition)*; Cary, NC, USA: Oxford University Press, 2007. Kapitola 9, s. 203-224. ISBN: 978-0195317152

HOLLAND, Matthew. *Bonds of Affection: Civic Charity and the Making of America: Winthrop, Jefferson and Lincoln*. Washington DC: Georgetown University Press, 2007. 336 s. ISBN: 1-58901-183-X

HOLMES, David. *The Faiths of the Founding Fathers*; Oxford University Press, 2006. 240 s. ISBN: 0195300920

HUNTINGTON, Samuel. *Kam kráčíš Ameriko? : Krize americké identity*. Praha: Rybka, 2005. 419 s. ISBN: 80-86182-87-8

HUTCHINSON, Dawn. *Slavery in America: An Institution Defined by Faith* in PRUD'HOMME, Joseph. *Major Concepts in Politics and Political Theory. Volume 29 : Faith and Politics in America : From Jamestown to the Civil War*. New York, NY, USA: Peter Lang, 2010, Kapitola 6, s. 181-204. ISBN: 9781433105821

KENNEDY, Sheila. *God and Country: America in Red and Blue*. Waco, TX: Baylor University Press, 2007. 264 s. ISBN: 1-932-79299-6

KAGAN, Robert. *Dangerous Nation: America's Place in the World, from it's Earliest Days to the Dawn of the 20th Century*. New York, USA: Alfred A Knopf, 2006. 527 s. ISBN: 0-375-41105-4

KREJČÍ, Oskar. *Zahraniční Politika USA: ideje, doktríny, strategie*. Praha: Professional Publishing, 2009. 437 s. ISBN: 978-80-7431-003-4

LANE, Tory. *Dějiny křesťanského myšlení*. Praha: Návrat domů, 1999. 286 s. ISBN: 80-85495-47-3

LARSON, Edward. *The Scopes Trial in History and Legend* in LINDBERG, David NUMBERS, Ronald (eds). *When Science and Christianity Meet*. Chicago, IL, USA: University of Chicago Press, 2010, Kapitola 11, s. 245-264. ISBN: 9780226482149

LARSON, Edward. *Trial and Error: The American Controversy over Creation and Evolution*. Cary, NC, USA: Oxford University Press, 2003. 288 s. ISBN: 9780195154719

LEONARD, Bill. *Baptists in America*: New York, NY, USA: Columbia Press, 2005. 316 s. ISBN: 0231127022

LEVY, Leonard. *Origins of the Bill of Rights*. New Haven, Conn: Yale University Press, 1999. 306 s. ISBN: 0-300-07802-1

LUTZ, Daniel. *Colonial Origin of The American Constitution: A Documentary History*. [online]. Liberty Fund inc, 1998. 436 s. ISBN: 9780865971578. Dostupné z WWW: <http://oll.libertyfund.org/?option=com_staticxt&staticfile=show.php%3Ftitle=694&Itemid=27>. [cit. 2012-04-16]

MARSDEN, George. *Fundamentalism and American Culture*. Cary, NC, USA: Oxford University Press, 2006. 351 s. ISBN: 9780195300475

McAFFEE, Thomas. *Inherent Rights, the Written Constitution, & Popular Sovereignty : The Founders' Understanding*. Westport, CT, USA: Greenwood Press, 2000. 194 s. ISBN: 9781122496339

McKENNA, George. *Puritan Origins of American Patriotism*. New Haven, CT, USA: Yale University Press, 2007. 448 s. ISBN: 9780300100990

MEACHAM, Jon. *American Gospel : God, the Founding Fathers, and the Making of a Nation*. Westminster, MD, USA: Random House, 2006. 416 s. ISBN: 9781400065554

MELTON, Gordon (ed): *Encyclopedia of Protestantism*. New York: Facts on File, 2005. 628 s. ISBN: 9780816054565

MILLER, William. *Faith, Reason and Consent: Legislating Morality in Early American States (Law and Society)*. New York: LFB Scholarly Publishing, 2008. 308 s. ISBN: 9781593322731

NORTH, James. *Dějiny církve od Letnic k dnešku*. Praha: Návrat domů, 2000. 303 s. ISBN: 80-7255-029-2
North, J. (2000). Dějiny církve od Letnic k dnešku. Praha: Návrat domů, s.143

NOVAK, Michael. *On Two Wings: Humble Faith and Common Sense at the American Founding*. New York: USA: Encounter Books, 2003. 218 s. ISBN: 1893554686

LONG, Gerald; PATRICK, John. *Constitutional Debates on Freedom of Religion: Documentary History*. Westport: Greenwood Press, 1999. 360 s. ISBN: 0-313-30140-9

RAKOVÁ, Svatava. *Dobrodruzi, puritáni a Indiáni v Novém světě*; Praha: Libri. 1998. 487 s. ISBN: 80-85983-43-5

SANDEL, Michael. *Democracy's Discontent: America in Search of a Public Philosophy*. First Harvard University Press, 1998. 432 s. ISBN: 0-674-19744-5

SANDOZ, Ellis. *Political Sermons of the American Founding Era: 1730-1805*; 2 vols. Foreword by Ellis Sandoz [online] 2nd ed. Indianapolis: Liberty Fund, 1998. 1779 s. [cit. 2012 -05-06] Dostupné z WWW: <<http://oll.libertyfund.org/title/1878>>.

SANDOZ, Ellis. *Republicanism, Religion and the Soul of America*. Columbia, MO, USA: University of Missouri Press, 2006. 248 s. ISBN: 0826216749

ŠOLTÉSZ, Štěpán. *Dějiny křesťanské církve*. Praha: Kalich, 1971. 153 s.

SHAW, Mark. *Deset významných idejí církevních dějin: Kořeny evangelikální tradice*; Brno: Centrum pro výzkum demokracie a kultury; 2000. 205 s. ISBN: 80-85959-70-4

TINDALL, George; SHI, David. *Dějiny Spojených států amerických*. Praha: Nakladatelství lidové Noviny, 1998. 897 s. ISBN: 978-80-7106-588-3

TOCQUEVILLE, de Alexis. *Demokracie v Americe. I.* Praha: Lidové noviny, 1992. 378 s. ISBN: 80-7106-052-6

WERNISCH, Michael. *Politické myšlení evropské reformace.* Praha: Vyšehrad, 2011. 444 s. ISBN: 978-80-7429-039-8

WOLIN, Sheldon. *Politics and Vision: Continuity and Innovation in Western Political Thought.* Princeton University Press, 2007. 761 s. ISBN: 978-0691126272

Periodická literatura

BELLAH, Robert. *Civil Religion in America.* Daedalus. 2005, Vol. 134, s. 40-55

BENDROTH, Margaret. *Do The Puritans Still Matter? What Congregational History Has to Say about American Democracy?.* International Congregational Journal. 2009, Vol. 8, č. 2, s. 13-19. ISSN: 14722089

BROWN, Katherine. *Puritan Democracy: A Case Study; The Mississippi Valley Historical Review.* 1963, Vol. 50, č. 3, s. 377-396. ISSN: 103-406-525

DANA, William. *The Declaration of Independence.* Harvard Law Review. 1990, Vol. 13, č. 5, s. 319-343.

DIMAN, Jeremiah. *Religion in America, 1776-1876.* The North American Review. 1876, Vol. 122, č. 250, s. 1-47

DYER, Justin. *Revisiting Dred Scott: Prudence, Providence, and the Limits of Constitutional Statesmanship.* Perspectives on Political Science. 2010, Vol. 39, č. 3, s. 166-174
ISSN: 10457097

EARLE, Jonathan. *The Political Origins of the Civil War.* OAH Magazine of History. 2011, Vol. 25, č. 2, s. 8-13 ISSN: 0882228X

FINKE, Roger; STARK, Rodney. *How the Upstart Sects Won America.* Journal for the Scientific Study of Religion. 1989, Vol. 28, č. 1, s. 27-44 ISSN: 0021-8294

FINKELMAN, Paul. *Slavery, the Constitution, and the Origins of the Civil War.* OAH Magazine of History. 2011, Vol. 25, č. 2, s. 14-18. ISSN: 0882228X

HAMMOND, John. *Revivals, Consensus, and American Political Culture.* Journal of the American Academy of Religion. 1978, Vol. 46, č. 3, s. 293-314

HARDING, Susan. *American Protestant Moralism and the Secular Imagination: From Temperance to the Moral Majority.* Social Research. 2009, Vol. 76 č. 4, s.1277-1306
ISSN: 0037783X

- KESSLER, Sanford. *Tocqueville's Puritans: Christianity and the America Founding*. The Journal of Politics. 1992, Vol. 54, č. 3, s. 776-792. ISSN: 00223816
- KOPEL, David. *The Religious Roots of the American Revolution and the Right to Keep and Bear Arms*. Journal on Firearms and Public Policy. 2005, Vol. 17, s.1-18
Dostupný z: <http://www.davekopel.com/Religion/Religious-Roots-of-the-American-Revolution.pdf> Poslední přístup 5.5.2012
- LUTZ, Daniel. *The Relative Influence of European Writers on Late Eighteenth-Century American Political Thought*. The American Political Science Review. 1984, Vol. 78, č. 1, s. 189-197. ISSN: 00030554
- MILLER, Joshua. *Direct Democracy and the Puritan Theory of Membership*. The Journal of Politics. 1991, Vol.53, č.1, s. 57-74. ISSN: 00223816
- MORRISON, Larry. *The Religious Defense of American Slavery Before 1830*. Journal of Religious Thoughts.1980/1981, Vol. 37. č. 2, s. 16-29
- KANG, Ning. *Puritanism and Its Impact upon American Values*. Review of European States. 2009, Vol.1, č.2, s. 148-151. ISSN: 19187173
- OSGOOD, Herbert. *The Political Ideas of the Puritans*. *Political Science Quarterly*. 1891, Vol. 6, č. 1, s. 1-28
- OSGOOD, Herbert. *The Political Ideas of the Puritans II*. *Political Science Quarterly*. 1891, Vol. 6, č. 2, s. 201-231
- PRINDLE, David. *The Invisible Hand of James Madison*. Constitutional Political Economy. 2004, Vol. 15, č. 3, s. 223-237. ISSN: 10434062
- SCOTT, Eugenie. *Antievolution and Creationism in the United States*. Annual Review of Anthropology. 1997, Vol. 26, s. 263-289
- SCHAAR, John. *Liberty/Authority/Community in the Political Thought of John Winthrop*. Political Theory. 1991, Vol. 19, č. 4, s. 493-518
- SIMMONS, Richard. *Godliness, Property, and the Franchise in Puritan Massachusetts: An Interpretation*. The Journal of American History. 1868, Vol. 55, č. 3, s. 495-511
- SMIDT, Corwin. *Evangelicals within Contemporary American Politics: Differentiating between Fundamentalist and Non-Fundamentalist Evangelicals*. The Western Political Quarterly. 1988, Vol. 41, č. 3, s. 601-620
- WIECEK, William. *Abolitionist Constitutional Theory*. Society. 1986, Vol. 24, č.1, s. 60-62. ISSN: 01472011
- WOOD, Maren. *The Monkey Trial Myth: Popular Culture Representations of the Scopes Trial*. Canadian Review of American Studies. 2002, Vol. 32, č. 2, s. 147-163. ISSN: 00077720

Elektronické zdroje

GOURLEY, Bruce.: Recent Historiography on Religion and the American Civil War; [online] 2002 [cit. 2012-05-11]

Dostupný z: <http://www.brucegourley.com/civilwar/religion.htm>

HAVLÍČEK, Aleš. *Otázka lidských a přirozených práv*[online]. [cit. 2012-04-25]

Dostupný z: <http://buberfund.cz/projekt-webdialog/universalnost-lidskych-prav/otazka-lidskych-a-prirozenych-prav-a-havlicek/>

JENKS, Phillip. *Trends continue in church membership growth or decline, reports 2011 Yearbook of American & Canadian Churches*. [online]. [cit. 2012-04-10]

Dostupný z: <http://www.nccusa.org/news/110210yearbook2011.html>

KALLER, Seth. *First Draft of the Bill of Rights: 17 Amendments Approved by the House*. [online]. [cit. 2012-05-08].

Dostupný z: <http://www.sethkaller.com/item/182-First-Draft-of-the-Bill-of-Rights:-17-Amendments-Approved-by-the-House&from=8>

LITTLEJOHN, Jeffrey. Thomas Jefferson, The Declaration of Independence, and Revolutionary Ideology: Bibliographic Essay. [online]. Revolutionary America. 26.4.1994 [cit. 2012-05-04]. Dostupný z:

<http://www.littlejohnexplorers.com/jeff/jefferson/jeffersonsdeclarationbibliography.pdf>

LOUŽEK, Martin. *Protestantská etika a duch kapitalismu*; [online]. Politická ekonomie, 5/2010 [cit. 2012-04-02]. Dostupné z:

<http://www.vse.cz/polek/abstrakt.php3?IDcl=755>

MEAGER, David. *Slavery in Bible Times*. [online]. Cross†Way. č. 102, 2006 [cit. 2012-05-13]. Dostupné z:

http://www.churchsociety.org/crossway/documents/Cway_102_Slavery1.pdf

NEWPORT, Frank. *Christianity Remains Dominant Religion in the United States*. [online] Gallup. 23.12.2011. [cit. 2012-05-11]. Dostupné z:

<http://www.gallup.com/poll/151760/christianity-remains-dominant-religion-united-states.aspx>

NEWPORT, Frank. *In U.S. Increasing Number Have No Religious Identity*. [online]. Gallup. 21.5.2010 [cit. 2012-05-11]. Dostupné z:

<http://www.gallup.com/poll/128276/Increasing-Number-No-Religious-Identity.aspx>

ROTHBARD, Murray. *Pennsylvania's Anarchist Experiment: 1681-1690*. [online]. Mises Daily: Friday, July 08, 2005 [cit. 2012-05-03]. Dostupné z:

<http://mises.org/daily/1865>

Slavery and justice. [online]. Report of the Brown University Steering Committee on Slavery and Justice [cit. 2012-05-12]. Dostupné z:

http://brown.edu/Research/Slavery_Justice/documents/SlaveryAndJustice.pdf

Dokumenty

ADAMS, Samuel. *Speech About the Declaration of Independence (Before the Continental Congress)*. [online]. August 1. 1776 [cit. 2012-05-03].

Dostupné z: <http://www.usa-patriotism.com/speeches/sadams1.htm>

Clarence Darrow Cross-Examines William Jennings Bryan at the Scopes Trial. [online] 20.6.1925 [cit.2012-05-10]. Dostupné z: <http://personal.uncc.edu/jmarks/Darrow.html>

JEFFERSON, Thomas. *Jefferson's Letter to the Danbury Baptists*. [online]. Jan 1. 1802 [cit. 2012-04-26]. Dostupné z: <http://www.loc.gov/loc/lcib/9806/danpre.html>

Kansas-Nebraska Act [online]. 1854 [cit. 2012-05-12].

Dostupné z: <http://www.loc.gov/rr/program/bib/ourdocs/kansas.html>

MADISON, James. *Amendments Offered in Congress by James Madison*. [online]. June 8, 1789 [cit. 2012-05-08].

Dostupné z: http://www.constitution.org/bor/amd_jmad.htm

LINCOLN, Abraham. *Second Inaugural Address*. [online] 4.3.1865 [cit. 2012-05-03].

Dostupné z: <http://usgovinfo.about.com/library/blabe2.htm>

Missourijský kompromis. [online]. 1820 [cit. 2012-05-12]. Dostupné z:

<http://www.ourdocuments.gov/doc.php?flash=true&doc=22&page=transcript>

Tennessee Evolution Statutes. [online]. 1925 [cit. 2012-05-10]. Dostupné z:

<http://law2.umkc.edu/faculty/projects/ftrials/scopes/tennstat.htm>

Ústava Spojených Států Amerických. [online]. [cit. 2012-05-14]. Dostupné z:

http://iustitiaomnibus.cz/attachments/030_%C3%9Astava%20Spojen%C3%BDch%20st%C3%A1t%C5%AF%20americk%C3%BDch.pdf